

ПЛАН ЗА ДЕЙСТВИЕ ЗА ВЪЛКА В БЪЛГАРИЯ

(Чернова)

*"Само планината е живяла достатъчно
дълго, за да слуша обективно воя на
вълка."
Алдо Леополд
из "Sand County Almanac"*

Екип стартирал и разработил процеса по изготвяне на плана за действие:

Водещ и консултант на работния процес: Д-р Алистър Бат – Университет Мемориал, Ню Фаундленд “St. John’s”, Канада. Катедра по география. Проф. Бат преподава управление на ресурсите и дивата природа, човешките измерения в управлението на дивата природа, привличане на обществеността и управление на ресурсите и др.

Консултант: Проф. Луиджи Боитани – Университетът в Рим “La Sapienza”, Ръководител на катедра по биология на животните и човека. Проф. Боитани е председател на Европейската Инициатива за едрите хищници (Large Carnivore Initiative for Europe), президент на Институт по приложна екология (Istituto di Ecologia Applicata), преподава и в Университети в Айдахо и Москва.

Координатор на работния процес: Елена Цингарска – Седефчева, Сдружение за дива природа – БАЛКАНИ. Работи за изследване и опазване на вълка в България. Координатор на Образователен център за едрите хищници.

Основна работна група за разработване на настоящия План за действие за вълка в България (по азбучен ред):

Албена Мирчева - Институт по биоразнообразие и екосистемни изследвания

Александър Дуцов – СДП БАЛКАНИ

Ангел Ангелов – РДГ – Ловеч

Ангел Испириев – ДНП Централен Балкан

Антонио Грънчаров – ДЛС Разлог

Антон Станчев – ДНП Централен Балкан

Атидже Джинджиева - Институт по биоразнообразие и екосистемни изследвания

Бисер Велинов – РИОСВ Смолян

Васил Василев – УС на НЛРС - СЛРБ

Васил Иванов – Природен фонд

Венислава Рачева – ЕНОЦ Зоопарк – София

Венцислав Фурлански – РДГ Смолян

Владимир Милушев – ДПП Витоша

Генади Гаврилов – СДП БАЛКАНИ

Григор Гогов – НЛРС – СЛРБ

Григор Пенев – ИАГ

Диана Златанова – Софийски университет, Биологически факултет

Димитър Василев – Училище за природа

Димитър Нанчев – НЛРС - СЛРБ

Добромир Добринов – Зелени Балкани

Елена Цингарска – СДП БАЛКАНИ

Емил Стойчев – РИОСВ Русе

Жеко Спиридонов – Природен фонд

Иван Петров – Институт за гората

Иван Степанов – ДЛС Росица

Иван Тодев – ННИСЛСББД

Кирил Максимов – ДНП Пирин

Костадин Вълчев – ПП Витоша

Красимир Андонов – ДНП Рила

Красимир Киров – РИОСВ Русе

Лъчезар Бончев - ННИСЛСББД

Муса Ходжа – РДГ Пазарджик
Николай Спасов – НПМ БАН
Николай Тотев – РДГ В. Търново
Николина Георгиева – ДНП Рила
Паскал Желязков – ННИСЛСББД
Петър Генов – Институт по биоразнообразие и екосистемни изследвания
Петър Радев – ЛРС „Сокол“, Пловдив
Петя Вълчева – РИОСВ Враца
Радослав Станчев – ИАОС
Розали Коев – РДГ Русе
Росен Алексов – РИОСВ Благоевград
Инж. Росен Андреев – ДЛС „Витиня“
Руслан Сербезов – МОСВ, НСЗП
Сахак Сахакян – РДГ Бургас
Светлан Стайков – РДГ Кърджали
Сидер Седефчев – БДОБР Семпервива/животновъд, с. Влахи, общ. Кресна
Стефан Стайков – РИОСВ В. Търново
Стоян Стоянов – Лесотехнически университет
Тодор Семерджиев – ДНП Пирин
Тодор Тренчев – ДНП Пирин
Тодор Митев – РДГ Пазарджик
Явор Гънчев – ННИСЛСББД
Тервел Стефанов – РДГ Шумен
Юлиян Русев – ИАГ, Ловен отдел
Яна Велина – МОСВ, НСЗП

**Работна група по въпросите за пастирски кучета, ловни кучета,
взаимоотношения животновъди – ловци:**

д-р Атанас Вучков - Аграрен университет Пловдив, кат. Животновъдни науки
Атила Филип Седефчев - БДОБР - СЕМПЕРВИВА, МАКК
Богомил Крумов Тодоров - с. Богдан, обл. Пловдив, овцевъд
Бойко Стоянов Стоянов – Асоциация за редки, местни, автохтонни породи в Б-я
Велислав Иванов Пухов
Георги Димитров - с. Брестник, обл. Пловдив, овцевъд
Григор Пенев - ИАГ
Даниела Стефанова Чакърва – с. Проглед, обл. Смолян, овцевъд
Димитър Василев – Училище за природа, с. Влахи
Иван Гаврилов Иванчев - с. Слатина, обл. Пловдив, овцевъд
Иван Николов Чалъков - Асоциация на овцевъдите в югозападна България
Илиян Райчев Ангелушев
Исмет Исмаил Мурат – гр. Якоруда, обл. Благоевград, овцевъд
Константин Евтимов Точев - ловец
Красимир Василев Мирчев
Мито Георгиев Точев - ЛРС "Глиган", гр. Панагюрище
Муса Ходжа – РДГ Пазарджик
Николай Христов Дормишев - с. Говедарци, овцевъд
Петър Радослав Радев - Ловно-рибарско сдружение Сокол, гр. Пловдив
Рангел Георгиев Стоев - с. Гълъбово, обл. Пловдив, животновъд
Сидер Филипов Седефчев - БДОБР-СЕМПЕРВИВА, животновъд, с. Влахи
Станислав Петев Дюлгерев - АРМАПБ, БДЗП
Тодор Иванов Филчев - с. Хисар, животновъд

Тончо Манев Милев - ЛРД Димитровград, специалист по лова и риболова
Явор Петров Николов

Специални благодарности на всички, които с участието си в някои от срещите подкрепиха с ценни идеи и мнения развитието на процеса:

Адриан Ставракев – ПП Странджа
Анатолий Елев – ДГС Смилян
Ангел Кунков – РДГ В. Търново
Борис Къдрински – ДГС Хвойна
Борислав Котузов – ДГС Симитли
Валентин Николов – РДГ Благоевград
Инж. Валентин Шипковенски – ДДС „Русалка“, гр. Априлци
Величко Величков – МОСВ
Веселин Кръстев – ДГС Ивайловград
Вълко Бисерков – ЦЛОЕ БАН
Галина Манова – РИОСВ Благоевград
Ганчо Костадинов – ДЛС Граматиково
Георги Георгиев – РИОСВ Смолян
Георги Кирилов – ДЛС Мазалат
Даниел Йорданов – ДЛС Миджур
Даниела Чакърлова – животновъд, Проглед, общ. Чепеларе
Данчо Причкапов – НЛРС - СЛРБ
Данчо Катъров – ДЛС Граматиково
Димитринка Стефанова - ННИСЛСББД
Димитър Арабаджиев – Българско био сдружение
Димитър Бочуков – ДЛС „Извора“, Девин
Димитър Тодоров – РДГ Варна
Дончо Киров – Зелени Балкани
Евгени Мицов – ДЛС „Осогово“
Екатерина Гаджева – РИОСВ Смолян
Живко Желов – ДГС Кресна
Здравец Матев – ДГС Смилян
Ивайло Борисов – ДПП „Русенски Лом“
Инж. Иван Георгиев – ДЛС „Русалка“, Априлци
Йордан Стоимиев – ДГС Струмьани
Йордан Красев - НЛРС-СЛРБ-ДУ "Ст. Кладенец"
Катерина Зарева – ЕНОЦ Зоопарк - София
Киро Дъмов – ДЛС Ропотамо
Красимир Иванов – ДЛС Женда
Кристиян Колев – РДГ Ст. Загора
Кръстю Илинчев – ДГС Пловдив
Любомир Дайновски – РИОСВ Хасково
Мехмед Мусов – ДЛС Дикчан
Михаил Бояджиев – НЛРС – СЛРБ
Мюлюн Мустаников – ДГС Ардино
Неделчо Димитров – ДГС Крумовград
Николай Янкулов – ДЛС Чекерица
Огнян Димитров – ДЛС Каракуз
Огнян Христов – ДЛС Чекерица
Петър Кордев – ДГС Симитли
Инж. Радослав Славов – ДДС „Болярка“, В. Търново

Сашко Каменов – РДГ Берковица
Симеон Давидков – ДЛС Женда
Станимир Кушев – ДЛС Ропотамо
Стела Динева - МОСВ
Стоян Николов – ЦЛОЕ БАН; БДЗП
Таня Манолова – РИОСВ Бургас
Тодор Василев – РДГ Смолян
Цветан Михайлов – ДЛС „Миджур“
Чавдар Желев – ННИСЛСББД
Янко Цветков – ННИСЛСББД
Haris Pilidis – CALISTO, Гърция

Незамениният екип, който направи възможно провеждането на срещите и се погрижи за своевременното информиране на работната група по време на целия процес

Иван Атанасов – ЮЗУ, Благоевград
Камен Кръстанов – СДП БАЛКАНИ
Любомир Петров – СДП БАЛКАНИ
Никола Дойкин – СДП БАЛКАНИ
Нина Кирова – СДП БАЛКАНИ

Автори на текстовете (по азбучен ред):

Албена Мирчева, Александър Дуцов, Атидже Джинджиева, Атила Седефчев, Васил Василев, Григор Пенев, Диана Златанова, Димитър Василев, Елена Цингарска, Жеко Спиридонов, Иван Тодев, Кръстю Димитров, Николай Спасов, Петър Генев, Сидер Седефчев, Яна Велина, Alistair Bath, Andre Moura, Luigi Boitani, Malgorzata Pilot

Планът за действие за вълка в България е разработен с финансовата подкрепа на:

Bernd Thies Foundation

EURONATUR

Anglian Wolf Society

UK Wolf Conservation Trust

и с незаменимото съдействие на:

Министерство на земеделието и храните

Изпълнителна агенция по горите

Национална служба за защита на природата - Министерство на околната среда и водите

Съюз на ловците и риболовците в България

СЪДЪРЖАНИЕ

(Следва да бъде допълнено)

Методология на изработване на плана

Съвместна работа (въвличане на всички заинтересовани групи)

Разработването на настоящия план за действие беше широко разгласяван процес между различните заинтересовани групи в страната. Документът е изготвен с активното участие на представители от структурите на МЗХ, ИАГ, МОСВ, СЛРБ, научни институти, животновъдни асоциации, животновъди от различни райони в страната и природозащитни организации, които формираха работна група. Планът е изработен на основата на решения, взети с консенсус, без гласуване, по време на срещите на работната група. Отделните глави бяха подготвени от участниците в групата, прегледани и одобрени от работната група.

Правила на съвместна работа дефинирани от участниците в работните срещи

- Да можем да изслушваме различни мнения;
- Да бъдем фокусирани върху работа насочена към разрешаване на проблеми;
- Да имаме готовност за работа в малки групи, когато се налага;
- Работата е базирана на принципа на консенсуса. Няма гласуване!;
- Процеса въвлича представители на различни заинтересовани групи;
- Прозрачност от и към всички заинтересовани групи и/или индивиди.

Роля на участниците

- Подкрепа на процеса за разработване на плана за управление;
- Ако приемем задача, ние също възприемаме задължението да я изпълним;
- Да информират висшестоящи и други членове на работната група;
- Да получават подкрепа от институцията си за становищата възприети на работните срещи;
- Представител на дадена заинтересована група, е необходимо да представя мненията на цялата група/институция;
- Представител на дадена заинтересована група, би трябвало да представя процеса по разработване на плана в своята институция;
- Да участват в разработването на плана редовно (да присъстват на всички работни срещи);
- Да изслушват и уважават мнението на другите.

Визия

Да се увеличи разбирането и ангажираността към вълците и да се създадат предпоставки видът винаги да съществува в България с жизнена популация, като в същото време се работи за минимизиране на конфликта между вълците и хората.

Ценности

- Да се осигури дългосрочното съществуване на вълка в България
- Да се редуцират конфликтите между различните заинтересовани групи и да се повиши взаимния респект и сътрудничество
- Да се повиши ангажираността към вълка
- Да имаме гъвкав подход за управление (адаптивен подход за управление)
- Да мислим за вълците на популационно ниво (т.е. не само в границите на страната ни, а за популациите, които споделяме със съседните страни).
- Да се съобразяваме с Директивата за местообитанията (92/43) на ЕС.

Обща част

Биология и екология. Общи положения

След участие и презентация на Проф. Луиджи Боитани от Университета в Рим, работната група прие и се съгласи върху някои общи положения от биологията и екологията на вълка и методите използвани за изследването им. Прието беше, че тези общи положения са научно-обосновани факти и не би следвало да се водят последващи дискусии върху тях.

Работната група за вълка прие следните общи положения:

- ▶ Достоверността на данните за вълка в Европа варира значително и зависи от географските особености и използваните методи.
- ▶ Определянето на числеността е безполезно без оценка на грешката на съответния използван метод.
- ▶ Числеността на вълците сама по себе си е безполезна за оценка на влиянието им върху жертвите.
- ▶ Числеността на вълците не винаги е ограничаващ фактор за числеността на видовете - жертви. Връзката е много сложна.
- ▶ Чрез изследване на стомашно съдържание може да се установи какво е ял вълкът, но не може да се установи дали е убил животните.
- ▶ Вълците ловуват най-лесната, а не най-изобилната плячка.
- ▶ Плътността на вълчата популация зависи от местообитанията и може да бъде изчислена.
- ▶ Средна плътност – 1,5 – 2 вълка/100 км² (10 000 ха), в границите на разпространение на вида в Европа.
- ▶ Вълкът е териториално животно. Териториите най-често варират между 70 – 300 км², а размера на глутницата е средно 2 – 7 индивида.

► Вълците могат да преминават големи разстояния в търсене на територия или партньор (от порядъка на стотици и дори хиляди километри).

► В нашите географски ширини размножителният период на вълка е през февруари – март, малките се раждат през април - май.

► Като правило, в дадена глутница само една женска се размножава и само веднъж годишно.

Биология и екологични параметри на вида

Жеко Спиридонов, Николай Спасов, Елена Цингарска

Формирането на географски популации на европейския вълк през последните 8000 години се е осъществявало при относително чести климатични промени и ускорени промени в ландшафтите под въздействието на развиващите се човешки общности. В началото на периода вълкът е обитавал главно обширните степни и лесостепни зони, но и днес това са предпочитаните ландшафти, съхранили се все още в азиатския ареал на вида.

Голямата вътревидова и географска изменчивост на вълка по множество показатели обуславя големите различия в размерите на възрастните животни. Най-често размерите на възрастни вълци в страната ни се вменват в диапазона за средни по размер вълци. Потвърждение за това е и проведено през последните 10 години изследване (виж по-долу). Независимо, че за разпознаването на вълка от по-едрият кучешки раси има значителен брой визуални и научно-обосновани морфологични различия, европейските практики отбелязват чести грешки, особено, при определяне числеността и разпространението на вида.

Половата зрялост на вълците настъпва на възраст 21-22 месеца. В ненарушени популации обаче, мъжките рядко успяват да намерят партньорка и свободна територия преди 3-та или 4-та си година, и дори по-късно. Там където вълците са интензивно преследвани и ловувани, младите се включват в размножаването доста по-рано, което е биологичен механизъм, компенсиращ загубите. Това от своя страна води до повишаване репродуктивните нива. Вълчиците рядко запазват размножителна способност след 7-8 годишна възраст. Обикновено раждат 5-7 малки. Изследванията показват, че при популации, които не се преследват числеността на новородените е по-малка от тази при редовно ловувани популации. Вълкът е моногамен и двойката се запазва до смъртта на един от партньорите. Първи признаци за приближаване на размножителния период се забелязват през януари. Периодът на разгонване продължава около месец и е през февруари-март. Малките се раждат най-общо от края на април до средата на май.

При вълчиците смъртта на ембриони е обикновено явление, а при новородените вълчета смъртността през първия им месец е 11-16%. До края на първата година оцеляват до 30-50% от новородените, а до края на третата - до 20%. По нашите ширини семейната глутница в есенно-зимния период се състои от 2 - 11 вълка, най-често от 4 до 6. Съставена е от 2 възрастни вълка, 3-4 малки и 1-2 едногодишни.

Нетериториалните вълци не се размножават (макар и половозрели), предимно млади животни са и тяхната численост е в пряка зависимост от големината на незаетите от вълчите семейства територии. Те скитат на големи разстояния, тъй като заеманите от тях територии са с бедна хранителна база. Тези животни са

резервът на размножаващата се вълча популация, но те са по-уязвими от семейните вълци, тъй като са принудени да се хранят предимно с домашни животни и друга лесно достъпна храна, понякога в близост до населени места. Те съставят 20-30 % от общата вълча популация. Нетериториалните вълци в Европа мигрират обикновено до 70-150 км преди да намерят партньор и да установят своя територия (референции).

Вълчият вой и особено семейното виене са важни индикации за установяването на вълчите семейства. От април-май до към края на юни вълците обикновено не вият. "Семейните концерти" започват след този период, като пикът им е през юли и август (Harrington, Mech 1978,1982). Другият пик е в периода на разгонването.

Високото ниво на мисловна дейност при вълците в света на дивите животни стои в основата на изключителните адаптивни възможности на вида към неблагоприятно променяща се среда (вкл. с десетината различни начини на ловуване на възрастните вълци). Други важни за оцеляването на вида прояви на мисловна дейност са: запасяването с храна, формиране на ловно поведение, вкл. към кучетата, прояви на родителско поведение и др. При гибел на партньор от възрастната двойка обаче, междувидовата изолация (вълк – куче) се нарушава. Тогава става възможна хибридизация.

Вълчо-кучешките хибриди са от векове известно явление, но то зачестява с унищожаването на вълците, нарушаването на половата и възрастовата структура и разпадането на семействата.

Трофичната база на вълка се е припокривала с тази на човека от дълбока древност. Независимо, че хранителното разнообразие на вълците е голямо, дивите и домашните копитни съставляват около 80% от неговата храна. Възрастният вълк се нуждае от 1,5-2 кг месо дневно, а годишната консумация се оценява на 500-800 кг. на животно. В този смисъл съществува връзка между наличието на необходимата за вълка храна и големината на ловната му територия. Плътност от порядък 1 вълк на ~ 50 км² е оптимална за нашите географски ширини от ареала на вида, но това е при условия, в които и копитните също имат оптимална плътност. В такива условия ловните територии на семейната глутница е нормално да имат площ 100-300 км². Повечето изследвания на териториите на глутниците показват припокриване до някаква степен. Имайки предвид това припокриване, Mech (1977b) предлага, че тези райони са един вид буферни зони между глутниците, като счита, че са с ширина от 2 до 6 км (Peters and Mech 1975b; Mech 1994a). Тези зони са убежище за копитните, тъй като се смята, че вълците се чувстват застрашени да навлизат в тях, поради възможни сблъсъци между съседните глутници (Mech 1977a,c).

В България семейните глутници обитават основно планински и полупланински територии. Предпочитани местообитания са "смесените планински системи със сложно зонирание", чиито височинни етажи се състоят от широколистни и иглолистни гори, планински и алпийски ливади, храсталаци, скални масиви и ждрела, гъсти речни мрежи. Биомът предоставя възможност за просторни ловни територии, спокойни места за родилни бърлоги и сравнително добра хранителна база. Част от природните екосистеми се използват за екстензивно планинско животновъдство.

Актуални данни за морфологични измервания на вълка у нас
 Елена Цингарска, Кръстю Димитров

Данните за размерите на вълка *Canis lupus* в България, обикновено се базират на субективни, приблизителни преценки, направени „на око”. В литературата е налична информация за размерите на вълка от подобни географски ширини. Например Бибигов (1985) съобщава за 62 претеглени възрастни мъжки екземпляра от Беловежката гора, които са в границите от 23.3 до 44.8 кг. Platisa et al. (2014) дава средни стойности за Хърватска, както следва: възрастни мъжки 35 - 39 кг, а женски 27 – 29,7 кг. По-долу посочените основни морфометрични измервания са проведени, върху общо 39 убити или живо уловени индивиди у нас, в периода 2002 – 2014 г., в район ограничен от следните географски координати: N41° 20' - 42° 48' и E22° 30' - . 24° 55'. Някои измервания не бяха направени върху част от индивидите поради логистични затруднения. Събраните данни бяха сравнени по отношение на пола.

Измерените индивиди са от различни пол и възраст като 18 от тях са определени като възрастни мъжки, а 8 като възрастни женски. От останалите 13 индивида 6 са малки (възраст 4 – 6 месеца), а 7 са неполовозрели (възраст от 1 до 2 г.)

Данните са представени чрез средни стойности и доверителни интервали (при $p=0,05$). Сравнението между мъжки и женски показва някои полово специфични стойности. Измерванията на малки и неполовозрели индивиди са представени със средни стойности.

Морфологично измерване	Мъжки				Женски				Сравнение на медианите, Mann-Whitney U-test
	n	Средно	Доверителен интервал при $p=0,05(+/-)$	Min. – max.	n	Средно	Доверителен интервал при $p=0,05(+/-)$	Min. – max.	
Тегло (кг)	16	37,94	2,09	30 - 45	8	27,23	2,59	22,8-32,5	U=2; P<0,02
ДТ* (см)	11	112,73	3,97	103-120	6	102	6,01	90,0-111,0	U=7,5; P<0,02
ДОп* (см)	14	39,82	1,67	33-44	6	37	2,26	33-40	--
ДГ* (см)	14	27,22	0,27	26,5-28	5	25,74	1,24	23,7-27	U=10; P<0,05
ШГ* (см)	11	14,25	0,46	13,2-15,5	5	13,2	0,52	12,7-14,1	U=8; P<0,05
Обиколка врат	8	41,24	2,16	36,4-46	6	37,28	3,64	30,7-44	U=10; P<0,1
Вис. холка	7	63,14	1,84	60-66	5	60	3,67	54-65	--

Морфологично измерване	Малки (4 – 6 месеца)			Неполовозрели (1 – 2 г.)		
	n	Средно	Min. – max.	n	Средно	Min. – max.
Тегло (кг)	6	13,8	10,3 - 16	7	26,3	22,8 - 31
ДТ* (кг)	6	84,5	81 – 87	5	101,2	90 - 120
ДОп* (см)	4	28	20 - 32	6	38,3	31,5 - 41
ДГ* (см)	4	20,85	20,4 - 21	4	23,3	19 – 24,6
ШГ* (см)	4	10,45	9 - 12	4	13,1	12 – 14,5

***Съкращения:** ДТ - дължина на тяло (от върха на носа до основата на опашката); ДОп – дължина на опашка (от първи до последен опашен прешлен); ДГ – дължина на глава (от върха на носа до os occipitalis); ШГ – ширина на глава (разстояние между зигоматичните дъги).

Хранене при вълка. Хранителен спектър на вида у нас

Екологичната ниша, която вълкът заема е „ловец на едри животни“. Менюто му съдържа основно копитни и в по-малка степен дребни бозайници (заек, мишевидни, порови и др.) Естествена храна за вида у нас са дивите копитни – основно сърна, дива свиня, благороден елен, доста по рядко дива коза, както и интродуцираните елен лопатар и муфлон, поради ограничените им разпространение и численост в страната.

Установено е, че в екосистеми, които съдържат повече от един вид от потенциалните жертви на вълците, те ловуват по-лесно достъпните, отнемайки индивиди отслабнали поради своята възраст, болести или неукрепналите малки (Ballard et al., 1981; Mech, 1970, 1998; Peterson, 1977). По този начин, в една естествена екосистема, вълкът влияе позитивно върху здравето на популациите на видовете, с които се храни и допринася за стабилността на цялата екосистема.

Хранителният спектър на вълка е всред проучваните аспекти от екологията на вида у нас. От една страна специалистите изучаващи вида се стремят да съберат данни за взаимоотношенията между този хищник и видовете, с които се храни. От друга страна, степента на влиянието, което вълка оказва върху популациите на дивите и домашни копитни е от значение съответно за ловното стопанство и за планинското животновъдство у нас.

От XIX и началото на XX век няма сведения за проучване на храната на вълка у нас. Изключвайки съобщенията за щети, няма нито една публикация на основата на анализ на стомашното съдържание или испражнения.

През последните две десетилетия, по тази тема са провеждани изследвания основно в западните и южните ни планини – Пирин, Краището, Осогово и Западните Родопи. По-долу са представени някои резултати от тези изследвания.

Хранителен спектър на вълка в Западните Родопи

Петър Генов, Атидже Джинджева, Албена Мирчева

До момента най-задълбочено и с най-много анализирани проби е изследването, проведено от екип на ИБЕИ – БАН в Западните Родопи.

В периода 2003 – 2008 г. по определени трансекти в район с обща площ 132203 ха, на териториите на ДЛС Кормисош, ДЛС Беглика, ДЛС Широка поляна, ДЛС

Ракитово и ДЛС Чепино, с цел определяне на хранителния спектър на вълка са събрани общо 686 проби (изпражнения от вълци). При анализа, пробите са разделени по сезони с цел да бъдат установени сезонни различия в процентното съотношение на видовете – храна на вълка.

Тъй като вълкът търси храна, когато е гладен и стомаха му е празен обикновено в изпражненията рядко може да се намерят остатъци от две различни по вид жертви. Ansoerge *et al.*, (2006) пишат, че 83% от анализирани от тях изпражнения са съдържали остатъците на една жертва и само 16% от две. Основните видове жертви са три: благороден елен; сърна и дива свиня. Същото е установено и в Беловежката гора, в Полша (Jedrzejewski *et al.*, 2000).

Дивите копитни, които влизат в диетата на вълка в изследвания район през годината са пет вида, но основно значение поради своето обилие имат два от тях (сърната и дивата свиня), които заемат съответно 38,5% и 33,8% или общо 72,3% от цялата храна на вида. Благородния елен заема само 5,5%, а дивата коза и муфлона едва по 1,9% и 0,6%. Тяхното значение като храна за вълка е незначително. От домашните животни с най-голям процент участие в менюто на вълка е коня с 3,7% и кучето съответно 3,2%. Останалите видове домашни животни са с минимално значение като храна за вълка тук. Това са овца с 1,7%, коза с 1,6% и телета с 1,9% (Таб. 1).

Тъй като процентното съотношение на домашните животни, използвани от вълка за храна в изследвания терен е малко (под 20%), дивите копитни, чийто дял в храната на хищника е 80,3% могат да се считат като негова основна храна тук.

Таблица 1. Честота на срещане и съотношение на различните видове - храна на вълка за периода 2002-2008 в Западните Родопи (686 анализирани изпражнения).

Вид/сезон – брой проби	Зима - 183		Пролет - 178		Лято - 156		Есен - 169		Общо - 686	
	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%
Бл. Елен	6	3,3	23	12,9	2	1,3	7	4,1	38	5,5
Сърна стара	50	27,3	37	20,8	53	34,0	54	32,0	192	28,0
Сърна млада	-	-	12	6,7	14	9,0	12	7,1	40	5,8
Д. св. стара	56	30,6	55	30,9	41	26,4	40	23,7	192	28,0
Д. св. млада	20	10,9	17	9,6	14	9,0	21	12,4	72	10,5
Д. коза	6	3,3	3	1,7	2	1,3	2	1,2	13	1,9
Муфлон	1	0,5	3	1,7	-	-	-	-	4	0,6
Диви копитни	139	75,9	150	83,3	126	81,0	136	80,5	551	80,3
Заек	-	-	2	1,1	2	1,3	-	-	4	0,6
Белка	3	1,6	-	-	-	-	-	-	3	0,4
Къртица	-	-	-	-	-	-	1	0,6	1	0,1
Гризачи	-	-	1	0,6	-	-	1	0,6	2	0,3
Овца	-	-	1	0,6	11	7,1	-	-	12	1,7
Коза	7	3,8	2	1,1	1	0,6	-	-	11	1,6
Куче	2	1,1	8	4,5	4	2,6	8	4,7	22	3,2
Теле	3	1,6	2	1,1	-	-	8	4,7	13	1,9
Кон	19	10,5	5	2,8	3	1,8	-	-	27	3,9
Кон-мърша	8	4,4	4	2,2	6	3,8	3	1,8	21	3,1
Сливи	-	-	-	-	1	0,6	5	2,9	6	0,9
Ч.боровинка	-	-	-	-	1	0,6	1	0,6	2	0,3
Трева	-	-	3	1,7	-	-	1	0,6	4	0,6
Царевица	-	-	-	-	1	0,6	-	-	1	0,1
Ябълки	-	-	-	-	-	-	1	0,6	1	0,1
Неопределена	2	1,1	-	-	-	-	4	2,4	6	0,9
Общо	183	100	178	100	156	100	169	100	686	100

Направен е анализ на процентното съотношение на видовете – жертви на вълка като биомаса. От литературни данни за Европа е взето средното живо тегло на

различните видове, както следва: благороден елен *Cervus elaphus* – 69 kg (Jedrzejewski *et al.*, 2000); дива свиня *Sus scrofa* – 45 kg (приплод 10 kg), сърна *Capreolus capreolus* – 18 kg (приплод 4 kg) (Ansorge *et al.*, 2006), (Табл. 2). На основата на тези данни резултатите сочат, че като основна храна от дивите копитни се отчертава дивата свиня която заема 60% от биомасата на жертвите, следвана от сърната с 23,2 % и благородния елен, който се нарежда на трето място по значение като биомаса в храната на вълка.

Таблица 2. Характеристика на храната на вълка на основата на анализа на изпражненията за периода 2003-2008 г.

Тип храна	Тегло на жертвата, kg	Честота на срещане		Погълнатата биомаса	
		N	%	kg	%
Благороден елен	69	38	5,5	2622	16,8
Сърна - възрастна	18	192	28,0	3456	22,2
Сърна - приплод	4	40	5,8	160	1,0
Дива свиня - възрастна	45	192	28	8640	55,4
Дива свиня - приплод	10	72	10,5	720	4,6
Общо	-	534	77,8	15598	100,0

Влиянието, което вълкът оказва на популациите диви копитни в изследвания район

По данни на авторите (следи в снега и преки срещи от страна на ловци и ловни надзиратели) на изследвания терен (с обща площ 132203 ха (1322 км²)) обитават средно 55 вълка, които живеят в 10 глутници от 3 до 9 броя средно 5 и 6 единични вълка. Плътността е 0,42 индивида на 1000 ха, или една глутница обитава на 13220 ха. Ежегодно се отстрелват средно 20 индивида или 36,4% от основната численост

Тъй като сърната и дивата свиня с разделени на две възрастови групи, то общата биомаса е съобразена с това. Делът на приплодите на сърната е 17,2% или от общия брой проби при този вид или 272 индивида от средния брой 1579, и общата биомаса и на двете възрастови групи е 24614 кг. Дивата свиня съответно има в популацията си 27,3% или средно 411 приплоди и 1095 възрастни с обща биомаса 53385 кг. И средната биомаса на благородния елен е 53061 кг (Таб. 3).

Таблица 3. Средна числеността и плътност (1000 ха) и маса (кг) на копитния дивеч в Западните Родопи на изследвания терен, за периода 2003-2008

Вид	Б. елен	Сърна	Д. свиня	Общо
Площ в ха	93025	132203	132203	-
Среден брой	769	1579	1506	3854
Плътност	8,2	11,9	11,4	-
%	20,0	41,0	39,0	100
Средно тегло	69	18/4	45/10	-

Общо	53061	24614	53385	131060
%	40,5	18,8	40,7	100

Сведенията в литературата показват, че в Европа за изхранване на един вълк със средни размери (35-45 kg) са необходими 1,5-2,77 kg месо дневно, а годишната потребност възлиза на 500-1010 kg (Glowacinski & Profus, 1997). В нашите разчети приемаме долната граница на посочената от тези автори хранителна норма – 635 kg. Основание за това е обстоятелството, че изчислената норма е резултат на прецизни изследвания, както и съображенията, че вълците не винаги намират храна, а в глутниците има и млади животни, които изяждат по-малко.

При настоящата численост на вълка в района на средно 55 екземпляра, годишната потребност от месо за изхранването се равнява на 34925 kg от която 80,3% е копитен дивеч или 27940 kg, количество което заема 21,3% от общата биомаса дивеч в района. Ако тя се разпредели по обемно участие на различните видове копитен дивеч, то 4694 kg се падат на благородния елен или средно годишно загиват 68 животни което се равнява на 8,8% от популацията. При сърната възрастните индивиди имат общо тегло 23526 kg, от което 6203 kg (или 345 индивида) ползва вълка, тоест 26,4% от възрастните сърни. От приплодите ползва 1,0%, (279 kg) или вълка унищожава 70 сърнета, което е 25,7%. Дела на възрастната дива свиня в диетата на вълка е 55,4% от биомасата или 15479 kg, което означава, че годишно вълка унищожава 344 животни или е 31,4% от средната численост в района. Проплодите са 1285 kg или 128 броя, което е 31,1% от тях (Таб. 4).

Таблица 4. Необходимо количество храна за вълчата популация в годишния цикъл в района

Показател	Стойност
Численост на вълка в района	55 екз.
Годишна потребност от месо за едно животно	635 kg
Годишна консумация на месо от всички животни, в т.ч.:	34925 kg
- копитен дивеч (80,3 %)	27940 kg
- домашни животни (15,4 %)	5378 kg

Разбира се това са приблизителни сметки, но все пак дават представа за ролята на този хищник в района. Не може обаче да се установи до каква степен вълка има роля на селекционер и до каква степен е вредител. Известен факт е, че вълкът като член на биоценозите е необходимо звено в тях и неговата роля е позитивна, когато числеността му не преминава границата на плътност до една глутница на 20000 ха.

Първи данни за хранителния спектър на вълка в Пирин, Краище и Осогово
Александър Дуцов, Елена Цингарска, Диана Златанова

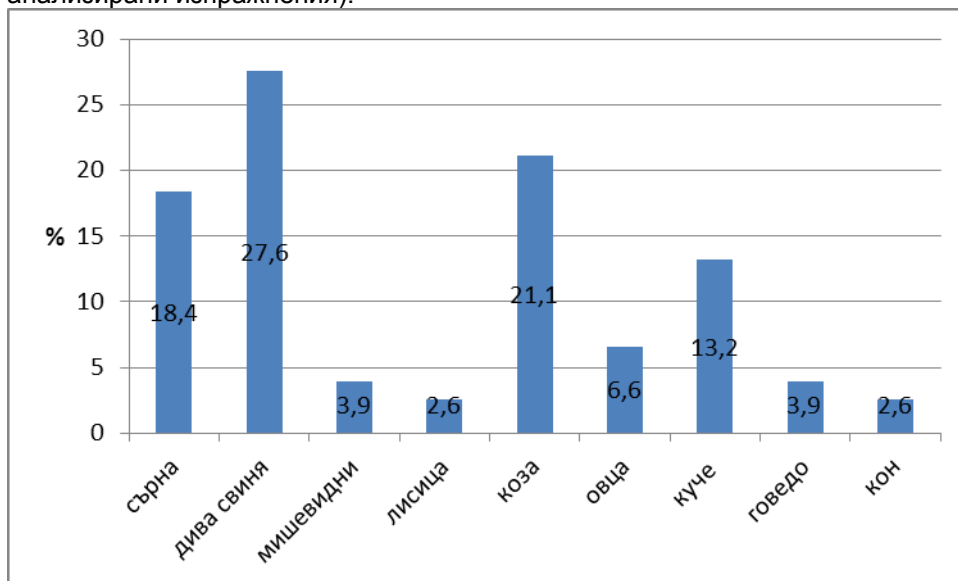
Пирин

От района на западен Пирин, където от екип на СДП – БАЛКАНИ се извършват дейности на терен за изследване на вида, до 2014 г. са събрани повече от 300

екскрементата от живи и стомаси от убити вълци. До момента са анализирани 76 от тях. Резултатите са представени в Графика ??

За разлика от Западни Родопи, тук процента на домашните животни е значително по-висок. Овцете и говедата от района се качват през целия летен сезон в Национален парк Пирин, където пасат директно в местообитанията на вълци и мечки. Стадата кози са със сравнително висока численост. Те, както и овцете и говедата се извеждат на паша целогодишно, в полите на планината, поради мекия климат през зимата. Терените, където пасат стадата са пресечени и обрасли, което е много удобно за издебване и атаки от страна на вълците.

Графика. Честота на срещане и съотношение на различните видове - храна на вълка в Пирин (76 анализирани изпражнения).

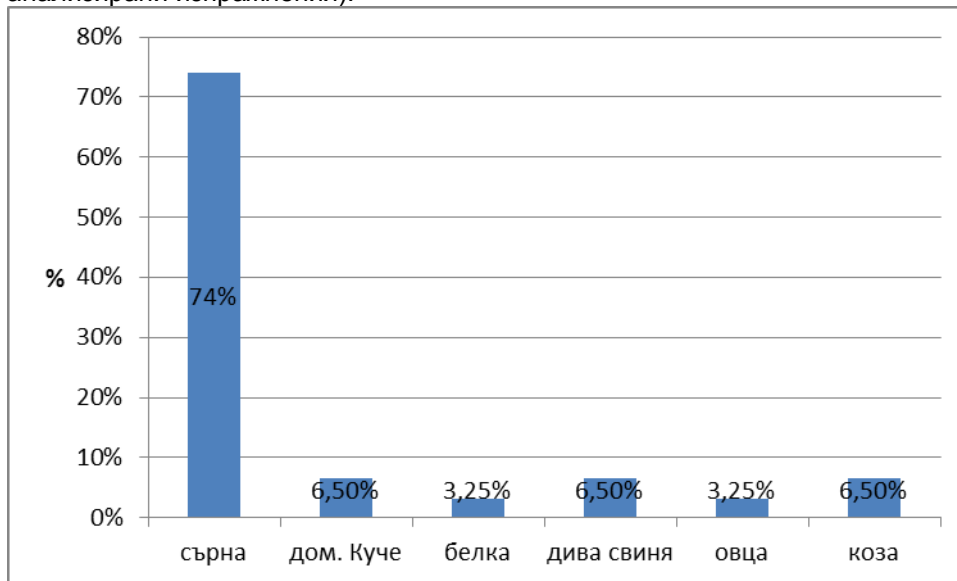

Краище
(ще бъде допълнено)

Осогово

През 2003 г. на територията на ДЛС „Осогово“, в Осоговската планина, са събрани първите екскременти от вълк, с цел анализ на хранителния спектъ на вида в района. Резултатите от анализа на първите 30 проби показва значителен превес на сърната *Capreolus capreolus*. Плътността на сърната и дивата свиня в ДЛС Осогово е висока, поради допълнително подхранване и засилен контрол върху браконьерството. Известен е фактът, че в Осоговската планина годишно се отстрелва относително голям брой вълци. Очевидно оптималните условия (богатата хранителна база, комбинирана с висока пригодност на местообитанията (вж. модела за пригодност) концентрира вълците и плътността им в района е висока.

Графика. Честота на срещане и съотношение на различните видове - храна на вълка в Осогово (65 анализирани изпражнения).

Територии на семейните групи – размер и използване на територията. Численост в семейната група. Активност.

Елена Цингарска, Надя Цветкова, Chris Senior

Последователна, теренна работа за изследване на вълка у нас, се извършва от екип на СДП-БАЛКАНИ от 1997 г. в два моделни района от страната – Краището (основно териториите на ДГС „Брезник“ и ДГС „Трън“) и Западен Пирин. Събират се данни за състоянието на популацията, за биологията и екологията на вида (численост, плътност, размер на семейните групи, размер и използване на териториите, активност, хранене, морфометрични данни, активност към домашни животни и др.

Използвани методи

В работата се използват различни признати методи: трансектен метод - проследяване в сняг, метода на телеметрията – проследяване на маркирани индивиди от вида, симулирано виене за установяване на размножаване и др., събиране и анализ на екскременти и стомаси с цел установяване на хранителния спектър на вълците, регистриране и обследване на мъртви вълци, измервания, взимане на проби, регистриране причина за смъртта, генетични анализи.

От 2005 - до 2010 г. работата по изследване на вълка в България, чрез метода телеметрия се провежда в югозападната част на страната (Пирин планина и пограничните планини – Малешевска, Огражден). Дейности по улавяне на вълци продължават и в други райони (Осоговска пл., Рила и др).

Данни от проследяване на вълци по метода на телеметрията, комбиниран с други методи

През м. март 2005 г., в Западен Пирин е уловен първия вълк, който екипиран с радио-нашийник у нас. До 2008 г. са уловени общо три вълка, всичките в Западен Пирин.

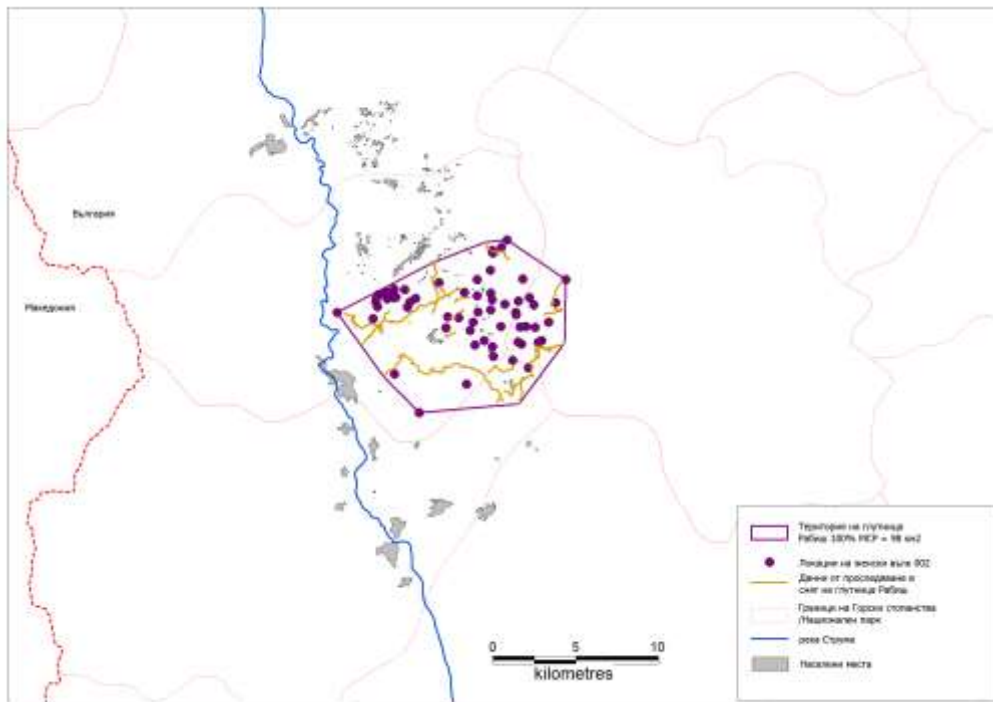
Работа с уловени и упоени вълци в Пирин пл. (измервания, взимане на проби) и поставяне на радио-нашийници за проследяване на животните.

Всичките три вълка са екипирани с нашийници с конвенционални VHF-предаватели и проследяването им е извършвано на терен. Първите два вълка (възрастен мъжки и млада, едногодишна женска), са представители на една глутница. Възрастния вълк – No 001 е уловен на 27 март 2005 г. и в рамките на 40 дни е местоположението и активността му са регистрирани общо 13 пъти. Той е открит мъртъв 42 дни след улавянето му и поставянето на нашийника. Причината за смъртта най-вероятно е старост, тъй като възрастта му беше определена като 9-10 години и при намирането му не са установени никакви други признаци като възможни причини.

Вторият уловен вълк – млада женска, дъщеря на първия (родството е установено чрез генетичен анализ) е уловена на 19 април 2006 г. и проследявана до края на януари 2007 г. като местоположението и е регистрирано 70 пъти. Активността и е отчитана както при локализиране местоположението на вълка, така и в рамките на допълнителни сесии. Общият брой дни, в които е проследявана тази женска е 88 дни. От проследяването на двата вълка по метода на телеметрията, комбинирано с проследяване в сняг и с метода на симулираното виене, е установен размера на територията на дадената глутница, (наречена от екипа Рабишова глутница), който размер, в периода 2003 – 2007 г. е 99 км² (фиг??). Установени са и местоположенията на родилното леговище на „мястото за среща“ (*rendezvous site*), където малките биват довеждани през юли

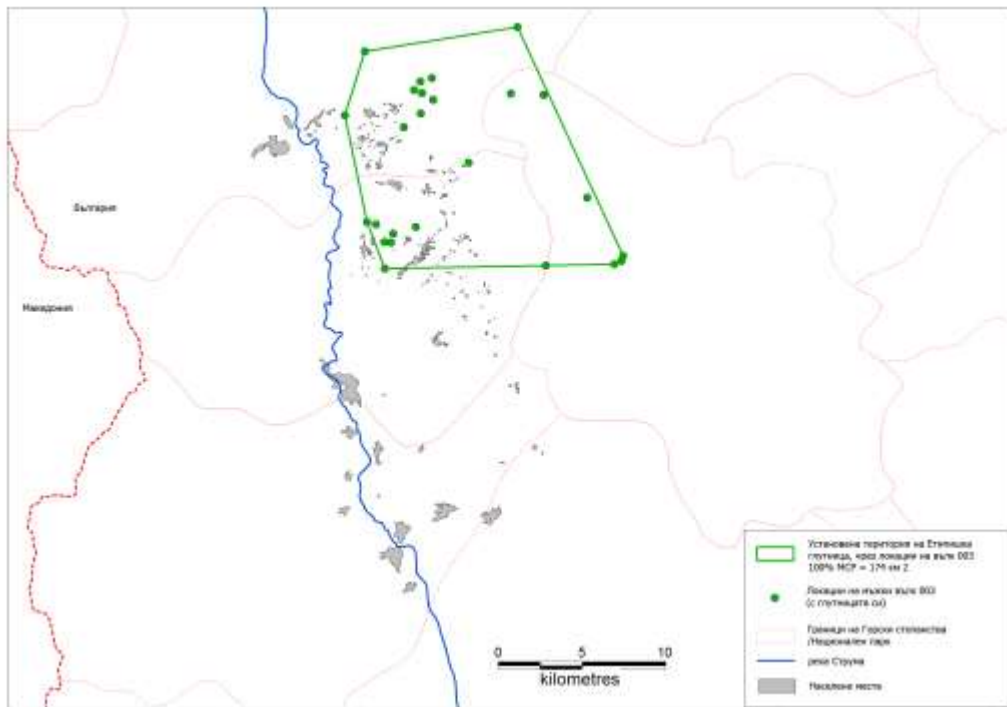
С ежегодно проследяване в сняг, още преди улавянето на тези два вълка, броя на вълците в зимната глутница е установяван всяка година. В периода 2003 – 2008 г. този брой варира от 4 до 6 вълка.

Фиг.??? Установен размер на територията на Рабишова глутница, чрез телеметрия на женски вълк 002 и проследяване на вълците в сняг.

През септември 2008 г. е уловен третия вълк в западен Пирин, млад (около двегодишен) мъжки (означаван по-долу като No 003). Този индивид принадлежеше към глутница съседна на Рабишовата, с територия разположена северно от нейната. През първите 5,5 месеца от проследяването му, No 003 остана с глутницата си – група от 4 вълка. В този период е установен размера на територията на тази семейна група - 174 км². Глутницата е наречена от екипа Етипишка глутница. Периодът, в който екипирания с радио-нашийник вълк 003 остана с глутницата от една страна не е достатъчно дълъг и може да се предполага, че територията им е по-голяма от установената. От друга страна, тъй като данните от литература (Mech 1966b; Musiani et al. 1998; Jedrzejewski et al. 2001) сочат, че през зимата глутниците са най-мобилни (номади) и се придвижват по-интензивно из територията си, вероятно това е ако не цялата, то поне по-голяма част от територията на Етипишка глутница. През м. март 2009 г., екипирания с радио-нашийник вълк започва периодично да напуска територията на глутницата си, като преходите му са основно на юг навлизайки в територията на Рабишовата глутница или на запад, към Малешевска планина. В началото на м. май вълкът окончателно напуска глутницата си и се установява в съседната Малешевска планина. В периода май – ноември No 003 се задържа на запад от р. Струма, в Малешевска планина, на юг до съседната Огражден планина. Общата площ на територията, в която вълкът е регистриран в периода на неговото проследяване (септември 2008 – ноември 2009) е 372 км². На 29 ноември 2009 г. този вълк е убит от ловци. Поради това стана невъзможно използването на идващия зимен период, за комбиниране на проследяването на вълка и в сняг, с цел да се установи дали е сам, с партньорка, присъединил се е към друга глутница или др.

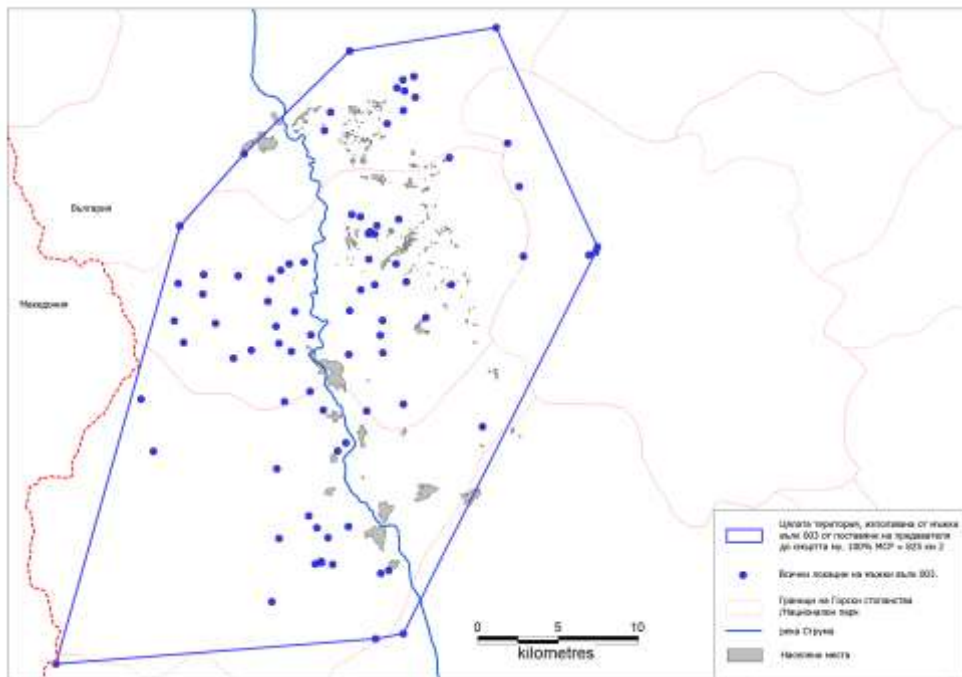
Фиг.??? Установен размер на територията на Етипишка глутница, чрез телеметрия на мъжки вълк 003.

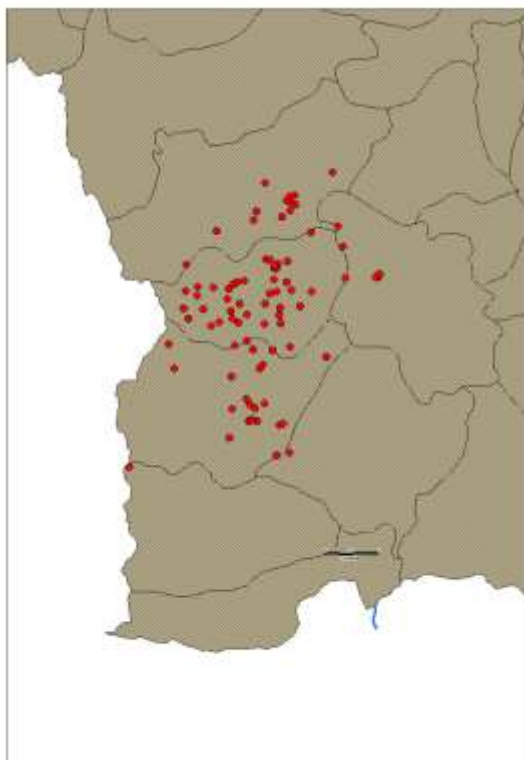
Трябва да се обърне внимание на това, че територията, както на Рабишовата глутница така и на Етипишката, се разпростират върху териториите на поне две горски стопанства и НП Пирин (Рабишова – ГС Кресна, ГС Цапарево и НП Пирин, Етипишка – ГС Кресна, ГС Симитли и НП Пирин). В целия период на проследяването му, вълк 003 се придвижва на териториите на три ГС и НП Пирин, като е регистриран да навлиза в още две ГС (ГС Първомай и ГС Сандански). Този факт е важен при установяване на числеността на вълците в района и въобще в страната ни.

Необходимо е досега ползваните методи на отчитане на числеността по госрскостопански и ловностопански райони да бъдат преразгледани, тъй като глутниците обитават големи територии и съществува реална опасност от двукратно или дори трикратно преброяване на семейни групи в даден район. Случаят с териториите на горните две семейства и мигриращите вълци е нагледен пример за това, т.е. наложително е дейностите за установяване числеността на вълците в България да се извършват по единна за всички структури, надеждна методика.

Фиг. ...Регистрации и използвана територия от мъжки вълк 003 за периода на проследяването му чрез VHF предавател, септември 2008 – ноември 2009 г.

Фиг. ...Регистрации и използвана територия от мъжки вълк 003 за периода на проследяването му на фона на границите на ДГС

Денонощна активност на вълк 002

При проследяването на вълци екипирани с конвенционални VHF предаватели, отчитането на денонощната им активност е възможно поради наличието на сензор за активността “activity sensor”, вграден в предавателя. В резултат от действието му, при различен наклон на предавателя, честотата на предавания сигнал се променя на 50 или 70 бипа в минута. Така при различните типове

активност (почивка, движение, изкачване/слизване по наклонен терен, тичане) комбинацията от 50/70 бипа е различна.

Както беше посочено по-горе, активността на женски вълк 002 беше отчетена при 88 проследявания. Резултатите са посочени като пример в Графика ??

Както се вижда от графиката, най-високият пик на активност е в часовия пояс 20.00-21.00 часа. Вълк 002 е бил активен в 60% от случаите на проследяване в тези часове. Най-ниска активност е отчетена в следобедните часове между 14.00 и 17.00 часа. В над 70% от случаите вълкът е бил неактивен в тази част от денонощието.

Размножаване. Данни за динамиката на размножаването

Петър Генов, Атидже Джинджиева, Албена Мирчева

За период от около 120 години (1898 – 1989), в който се наблюдават три периода на нарастване и три на спадане на числеността на вълка (вж. Динамика на популацията), са събрани данни за средния брой вълчета в намерени кучила за съответните периоди.

От 1898 до 1906 г. Спадане числеността на вида. Средният брой на новородените малки в кучило за този период е $6,9 \pm 1,6$.

От 1907 до 1924 г. Увеличаване на числеността. Среден брой вълчета за кучило е $6,7 \pm 1,1$. Както и в първия период, така и в този, най-много са случаите на намерени по 7 малки – съответно 33,0% и 29,2% от всички регистрирани случаи.

От 1925 до 1933 г. Числеността на вълка отново намалява. Средният брой на малките е $6,5 \pm 1,1$, при което в 20,0% от всички случаи са намерени по 9 малки.

От 1934 до 1954 г. се отбелязва нарастване броя на вълците. Средният брой на малките за това време е $6,1 \pm 0,8$. В повечето случаи са взети по 6 малки (37,3%).

От 1955 до 1975 г. има спад в числеността на вида. Среден брой малки в кучило - $6,2 \pm 0,9$. Най-често са намирани по 7 малки (18,8%), а най-много 11.

В последният – шести период 1976-1989 г. следва нарастване на числеността. Средният брой на малките е $5,1 \pm 1,1$. Най-често са вземани по 4,5 до 6 малки (17,5%).

Общо за изследваните периоди от 1898 до 1989 г. са събрани 312 случая с общо 1923 малки, при което средният им брой е $6,2 \pm 0,5$ в границите от 2 до 11 вълчета (Таб. 1).

Таблица 1. Динамика на размножаването на вълка в България за периода 1889-1989 (Genov *et al.*, 1995)

Брой на малките в кучило/ Периоди	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Общо кучила	Общо малки	Средно ±
1898-1906		1	2	1	2	6	2	2	2	18	124	6,9+1,6
1907-1924			3	4	3	7	3	2	3	25	161	6,4+1,1
1925-1933		4	3	6	4	6	3	7	2	35	227	6,5+1,1
1934-1954	1	3	15	11	3 6	14	10	5	4	99	607	6,1+0,8
1955-1975	2	9	9	16	1 3	18	15	9	3	95	610	6,2+0,9
1976-1989	3	5	7	7	7	5	4	2		40	217	5,0+1,1
Общо	6	2 2	39	45	6 5	56	37	2 7	13	311	1946	6,2+0,5

Забележка: Един път са взети по 11 малки (1955-1975)

Този анализ показва, че няма връзка между периодите на нарастване и спадане на числеността на вълците и средния брой на малките, $P > 0,05$. Липсата на значима разлика в средния брой на новородените през отделните периоди може да се обясни с влиянието на вътрешнопопулационни фактори. По време на намаляване на числеността като резултат от усилен отстрел е нарушена възрастовата и половата структура, а също и социалната и пространствената организация на популацията и в размножаването вземат участие много млади индивиди, чиято плодовитост се увеличава (Юдин, 1990).

И обратно, при ниска численост се спира преследването на вълка и отстрелът му в повечето случаи става по време на лов на други диви животни. Оставен на спокойствие, видът се стабилизира и бавно започва да увеличава своята численост, с което се увеличават и щетите по домашните животни. Борбата против него започва отново, за да се достигне до момента, в който нарастването на популацията спира и това е началото на спадане на числеността му.

До откриването на ловния сезон оцеляват около 60% от малките, родени през същата година (Табл. 2). Причините за това са различни - естествена смъртност на малките от болести, паразити, глад, както и такива от антропогенен характер.

Таблица 2. Брой на срещнатите малки в глутниците преди откриването на ловния сезон за едър дивеч за периода 1999-2008 г.

Брой на малките в глутницата	1	2	3	4	5	6	7	8	общо
Честота (брой наблюдения)	2	4	9	5	4	1	2	1	28
Общо (брой малки)	2	8	27	20	20	6	14	8	105

Болести по вълка и ролята на вида за разпространението им

Ролята на вълка върху разпространението на някои заболявания

д-р Иван Тодев, ННИСЛББД

Вирусни болести

Бяс /Rabies лат./, /Lyssa гр./

Историята на беса датира от преди повече от 2000 г. Болестта е описана за пръв от Хипократ - 400 г. пр. н. е. Аристотел предполага, че вероятно кучето чрез ухапване предава заболяването.

Първият случай на нападение на болен от бяс вълк е описан в Германия през 1557 г.

Годишно в целия свят се съобщава за 55 000 случая на бяс, от които 31 000 са в Азия и 24 000 в Африка.

В зависимост от това кой вид животно е източник на инфекция, респ. ареала му на разпространение се различават четири разновидности на беса:

- бяс по домашните животни /Rage urbaine/, с основен източник кучето;
- бяс по дивите животни /Rage sylvatique/, с основен източник лисицата;
- арктически бяс /Rage artique/, с основен източник полярната лисица;
- паралитичен бяс /Paralitic rabies/, с основен източник прилепи от сем. Desmodinae.

В монографията си “Епизоотология и борба срещу беса” Бейкова, Ц. (1984) посочва някои от характерните особености на силватичния бяс.

- в провинция Баден-Вюртенбург /Германия/ е установена положителна корелация между честотата на случаите на бяс и т. нар. “ловен индикатор за плътността на лисичата популация HIPD – Hunting Indicator of Population Density”, брой убити лисици за една година на 1 км².

- при силватичния бяс съществуват два сезонни пика: пролет и есен.

- авторката цитира Селимов, според който съществуват хронични нелетални форми на инфекцията сред дивите животни и на генетически изменени варианти на вируса между лисиците. (В Източната част на Германия Kokles & Wittman изследват мозъците на 105 клинически здрави лисици, убити по време на лов. При 10% от тях е открито вирусоносителство. При микроскопското изследване не са били открити в мозъка характерните за беса телца на Babesch – Negri, но резултатите от биопробите били положителни за бяс.)

По данни на WHO Collaboration Centre for Rabies Surveillance за периода 1990 – 2007 г. в съседните на България страни епизоотичната обстановка по отношение на беса е следната:

Таблица 1. Данни за случаите на бяс за периода 1990 – 2007 г. в съседните на България страни (WHO Collaboration Centre for Rabies Surveillance).

	Румъния	Сърбия	Хърватска	Турция	Гърция	Македония	България
Вълк	5 (0.2%)	0	7 (0.1%)	24 (0.4%)	0	0	2 (0.6%)
Язовец	18 (0.7%)	0	36 (0.3%)	4 (0.1%)	0	0	0
Лисица	1555	359	9514	112	0	0	60

	(59%)	(83.7%)	(91.2%)	(1.9%)			(18.8%)
Енотовидно куче	1 (0.0)	-	-	-	-	-	-
Дива свиня	4 (0.2%)	0	0	2 (0.0%)	0	0	0
Бялка	3 (0.1%)	1 (0.2%)	0	3 (0.1%)	0	0	0
Други мустелиди	17 (0.6 %)	1 (0.2%)	66 (0.6%)	8 (0.1%)	0	0	2 (0.6%)
Диви животни	1669 (63.3%)	3 (roe deer) (0.7%)	21 (roe deer) (0.6%)	0	0	0	194 (60.8%)

По години случаите на бяс при вълка в посочените страни са:

Румъния 2005 (1), 2006 (2), 2007(2)

Хърватска 1992 (1), 1994 (1), 1996 (1), 1997 (3), 2007 (1)

Турция 1989 (3), 1990 (6), 1993 (1), 1997 (1), 2000 (1), 2002 (2), 2004 (1), 2005 (2), 2007 (2)

Македония 2001 – 2006 no data

България 2003 (2)

В България за периода 1988 – 2005 г. са регистрирани 529 случая на бяс при животни, от които 95.5% са в Северна България, а 4.5% в Южна България. Разпространител на беса в нашата страна е главно лисицата и в по-малка степен чакала. От заболелите 529 животни, 269 са диви животни (49.5%), от които 229 са лисици (87.4%).

В епизоотологията на беса има изразена сезонност – най-голям брой случаи се констатират през пролетта и по-малко през лятото.

Таблица 2. Констатирани случаи на бяс при животни в България. за периода 1988 - 2005 г.

Година	Общ брой	Домашни животни	Кучета	Котки	Лисици	Чакали	Други видове
1988	84	39	3	-	42	-	-
1989	78	38	2	-	37	-	1
1990	35	11	6	-	18	-	-
1991	20	9	3	-	7	-	1
1992	23	16	-	-	7	-	-
1993	42	24	4	-	12	-	2
1994	14	10	-	-	4	-	-
1995	12	4	6	-	2	-	-
1996	30	10	3	2	15	-	-
1997	16	1	5	-	8	2	-
1998	9	4	1	1	2	1	-
1999	25	11	3	-	11	-	-
2000	23	11	4	1	4	3	-
2001	62	7	7	4	38	4	2
2002	16	-	-	-	3	1	12
2003	17	3	2	-	10	-	2
2004	11	5	-	1	4	-	1
2005	12	2	1	2	5	1	1
Общо	529	205	50	11	229	12	22

* План-програма за контрол и изкореняване на болестта бяс на територията на Република България

Парвовироза (CPV), гана (CDV), вирусен хепатит(ICH)

Кучешкият парвовирус серотип 2 е причинител на едно от най-разпространените и опасни заболявания при младите кучета.

При изследване на фактори причиняващи смъртност при вълчата популация в Уисконсин за наличие на CPV са тествани 94 серумни проби и 23 трупа на вълци. С положителни резултати са били около 50% от пробите при двете изследвания.

Peterson (1995) посочва CPV като важен фактор за намаляване на популацията вълци в Isle Royal в периода 1980 – 1982 г.

Mech and Goyal (1995) посочват, че когато 76% от възрастните вълци са с положителни резултати за CPV се очаква популацията да намалее. Парвовирозата вероятно има важно въздействие върху младите вълци и се манифестира с упорита диария, дехидратация и е причина за смъртта при 9 месечни вълци в природата (Mech et al. 1997). Резултатите относно ICH са: от 72 изследвани проби - 39 % положителни и за CDV – От 65 изследвани проби – 23% положителни*

Zamke and Ballard, (1980) при изследване на вълци в Аляска през 1979 г. не откриват антитела срещу CPV-2 вирус - 0 от 55 (0%), а след 1979 г., 10 от 32 (31%) ICH - 72 от 87 (81%), CDV 10 от 83(12%) **

CPV убива 11 от 12 малки вълчета, отглеждани при изкуствени условия в Минесота.

Carbyn (1982) съобщава за смъртност при три 5-8 месечни вълчета в Riding Mountain National Park, Манитоба, като причина за смъртта посочва CDV.

Fico et al. (1996) изследват серумни проби от млади вълци за наличие на антитела срещу CPV,CDV, ICH, Canine Coronavirus и *Ehrlichia canis*. Всички изследвани вълци показват наличие на антитела с титър (>1:160), което се свързва с прекарана парвовирусна инфекция. При един от тях са установени антитела срещу CDV (1:80) и един с Canine Adenovirus (1:20). Всички резултати са негативни срещу Canine Coronavirus и *Ehrlichia canis*. Получените резултати говорят за висока честота на инфекция с CPV при популацията вълци в Централна Италия.***

Паразитни болести

А. Вътрешни паразитози

Mech (1974) обобщава публикациите за паразитите при вълка, според които при вълка се срещат 9 вида трематоди, 21 вида цестоди, 24 вида нематоди, 3 вида акантоцефали, 2 вида малофаги, 1 вид бълхи, 7 вида иксодидни кърлежи и един вид крастни кърлежи*.

Токобаев, М. (1976) в монографията си “Гельминты диких млекопитающих Средней Азии” посочва вълка за краен гостоприемник на следните видове паразити :*

Клас **Trematoda**: *Alaria alata*

Клас **Cestoda**: *Dipylidium nolleri*; *Taenia hydatigena*; *Taenia pisiformis*; *Taenia ovis*; *Multiceps multiceps*; *Multiceps serialis*; *Multiceps skrjabini*; *Tetratirotaenia polycantha*; *Echinococcus granulosus*; *Mesocestoides lineatus*

Клас Nematoda : *Trichocephalus vulpis* ; *Trichinella nativa* ; *Spirocerca arctica* ; *Spirocerca lupi*; *Physaloptera praepuillus*; *Rictularia affinis*; *Rictularia lupi*; *Rictularia cahirensis*; *Toxocara canis*; *Toxascaris leonine*; *Ancylostoma caninum*; *Uncinaria stenocephal*

Таблица 4. Данни от паразитологични изследвания при вълци (Георгиева и кол.)***, ****

Видове паразити	1986 - 1991 n = 11	1991 -1995 n = 28
<i>Taenia pisiformis</i>	7 (63.6%)	8 (28.6%)
<i>Taenia hydatigena</i>	5 (45.5%)	11 (39.3%)
<i>Taenia multiceps</i>	2 (18.2%)	3 (10.7%)
<i>Taenia ovis</i>	1 (9.1%)	1 (3.5%)
<i>Echinococcus granulosus</i>	4 (36.4%)	10 (35.7%)
<i>Dipylidium caninum</i>	-	21 (75.0 %)
<i>Mesocestoides lineatus</i>	2 (18.2%)	5 (17.8%)
<i>Toxocara canis</i>	3 (27.3%)	4 (14.2%)
<i>Toxascaris leonina</i>	6 (54.5%)	12 (42.8%)
<i>Uncinaria stenocephala</i>	4 (36.4%)	7 (25.0%)
<i>Trichuris vulpes</i>	1 (9.1%)	-
<i>Ancylostoma caninum</i>	7 (63.6%)	11 (39.3%)
<i>Trichinella spiralis</i>	-	6 (21.4%)
<i>Isospora spp.</i>	-	5 (17.8%)
<i>Sarcocystis spp.</i>	-	10 (35.7%)

- * Mech, L.D. Mammalian Species. *Canis lupus*. No. 37, pp.1-5.
- **Токобаев, М.М. (1976) “Гельминты диких млекопитающих Средней Азии”, “Илим”, Фрунзе, 178 с.
- *** Георгиева Д., Й. Каменов (1993). Проучване върху хелминтофауната на диви каниди. *Ветеринарномедицински науки*, XXVII, № 4,, 59- 62.
- **** Георгиева Д., А. Иванов, П. Прелезов, Е. Райчев (1997). Проучване ролята на някои диви месоядни животни в епизоотологията и епидемиологията на паразитните заболявания. *Ветеринарномедицински науки*, XXIX, № 1-2, 520 - 524.

Ехинококозата е космополитно разпространена зооноза, представляваща сериозен проблем за здравето на хората, съпровождаща се с големи икономически загуби. В таксономично отношение са известни четири вида ехинокококови тении, но две от тях имат важно социално–здравно и икономическо значение - *Echinococcus granulosus* и *Echinococcus multilocularis*. Най-висок процент на разпространение на хидатидна ехинококоза е установен в страните от Средиземноморския район и Средния Изток.

По отношение на трансмисията на ехинококозата съществуват:

- **синантропен** цикъл - между кучето и домашните животни като междинни гостоприемници;

- **силватичен** цикъл - между вълка и лисицата от една страна и дивите преживни, дивата свиня от друга.

В зависимост от вида на животните участващи в предаването на инвазията съществуват 5 щама *E. granulosus*: овчи, говежди, конски, цервиден и тасманийски овчи. Вълкът участва главно в предаването на цервидния щам .

Хидатидна ехинококоза при човек*

Северна и Източна Африка – над 3% 000
Южна Америка (Уругвай) – 6.5% 000
Азия (Китай) – 8.7% 000

Данните за заболяемост при хората в редица европейски страни е под 1.0 %000 (Австрия, Швейцария, Германия, Великобритания). Спорадични случаи се съобщават Белгия, Люксембург, Холандия, Швеция, а Исландия и Гренландия са страни посочени като свободни от ехинококоза.

Испания – (La Rioja) от 9.4 % 000 през 1993 г. 5.6 % 000 през 1998 г.
Италия (Сардиния) 8.0 %, в средно за засегнатите райони 2.5 % 000
Кипър – (турската част) – 5.7 % 000
Турция - 4.4 % 000
Гърция – 3.4 % 000
Португалия – 2.2 % 000
България – 2.0 -3.3 % 000 (1983-1995 г.)
Румъния – 1.6 до 6.4 % 000
Австрия – 0.21 – 0.67 % 000
Латвия 0.14 % 000

България – за периода 1951-1980 г. заболяемостта сред населението се понижава от 6.5 % 000 на 1.62% 000. През 1981-1991 г. стойностите се задържат относително ниски – 1.75 до 3.1% 000.

По данни на Националния център по заразни и паразитни болести през 2002 г. официално са регистрирани 732 лица (628 за 2001 г.) болни от ехинококоза. За периода 1990 – 2002 г. процента се движи в границите 2.35 – 8.32 % 000, като след 1996 г. се наблюдава тенденция за увеличаване на случаите на заболяемост от ехинококоза. През 1998 г. заболяемостта достига 8.47 % 000.

**

Междинни гостоприемници (диви преживни)

Норвегия – 0.17% ,северни елени
Швеция – 0.27 %, северни елени
Русия (Якутия) – 68% лосове и 1.0% северни елени
България (1966- 1984) – дива свиня -3.07%, сърни и благородни елени – 5.7%

Диви каниди като крайни гостоприемници За периода 1986- 1991 г. Георгиева, Д и И. Каменов изследват хелминтофауната при диви хищници и при 11 вълка установяват 6 вида цестоди и 5 вида нематоди *E. granulosus* е установен при 4 вълка , при които интензитетът на инвазия (ИИ) е много висок – от 7300 до 38 000 ехинококови тении.

През периода 1991 - 1995 г. Георгиева и кол. продължават изследванията върху диви каниди и при изследваните 28 вълка от райони на Централна и Източна Стара планина и Средна гора установяват 7 вида цестоди и 6 вида нематоди. *E. granulosus* е установен при 10 вълка (35.7%) , при които ИИ се движи от 730 до 13 800 броя.

- *WHO/OIE Manual on Echinococcosis in Human and Animals
- **Журнал, Национален център по заразни и паразитни болести, 5/2003

В. Външни паразити

- бълхи – *Pulex simulans*, *Pulex irritans*, *Ctenocephalus canis*
Георгиева и кол.(1997) говорят за евриадаптивност и ниска видова специфичност на бълхите. Авторите изследват 274 бълхи при диви каниди вкл.и вълк и определят видовата им принадлежност: *Pulex irritans* – 150 бр., *Ctenophthalmus spalacis* – 91 бр., *Xenopsylla cheopis* – 14 бр., *Ctenocephalus canis* – 11 бр. и *Ceratophylus turbidis* – 2 бр. Видът *Pulex irritans*, известен още като “човешка бълха” се среща най-често при проведеното изследване.***

Заклучение

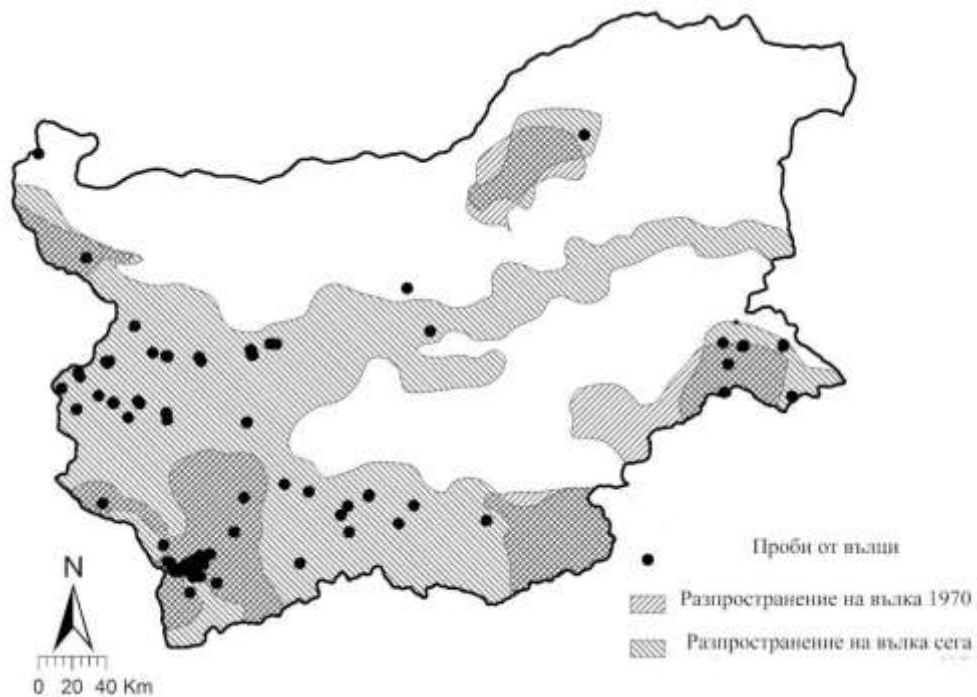
1. Разпространението на заболяванията при вълка е в пряка зависимост от числеността на популацията.
2. Вирусните заболявания (бяс, парвовироза, гана) са причина за смъртност и разстройване на глутниците.
3. Бесът е рядко заболяване при вълци. Появата му води до възникване на сериозни здравни проблеми и големи икономически разходи. Най-важният разпространител на беса за Европа е лисицата (*Vulpes vulpes*), а в Северна Америка – скункса (*Mephitis mephitis*) и енота (*Procyon lotor*).
4. Паразитните болести са основния проблем при вълка, като някои от тях представляват сериозна опасност за здравето на хора и животни. Най-важният паразит по вълка е *Echinococcus granulosus* и неговата ларвна форма при голям брой тревопасни животни и човек.
5. Бактериалните болести и микозите са редки, но могат да бъдат фактор за смъртността при вълка.

Популационни генетични анализи на вълка в България

Malgorzata Pilot, Andre Moura, Elena Tsingarska

Наскоро публикувано проучване (Moura et al. 2014) предоставя първите цялостни генетични данни за популацията на вълците в България. Проучването се основава на анализ на тъканни проби, получени от законно убити или живо-заловени индивиди, събрани от членовете на СДП-Балкани и сътрудници, през периода 2000 - 2011 от различни части на страната, където видът е разпространен (виж фигура ??). Анализираният набор от данни се състои от проби от 109 индивида (вълци), въпреки че не всички са били използвани във всички анализи. В допълнение, 14 проби от кучета, прегазени по пътищата, главно в западната част на страната, както и такива от местната порода овчарски кучета (каракачанско куче), също са включени в анализите за хибридизация вълк-куче. Включени бяха и 10 вълчи проби от Гърция, чийто генотип е определен в друго проучване (Pilot et al. 2006). Тези проби бяха използвани за оценка на нивото на генетична диференциация между българските вълци и съседни популации. Екипът нямаше достъп до вълчи проби от други страни, граничещи с България, и поради това беше възможно сравнението само с вълци от Гърция. Лабораторните анализи са извършени в генетичните лаборатории на Музея и Института по зоология и на Изследователския институт за бозайници (Mammal

Research Institute), всичките към Полската академия на науките. Анализът на генетичната информация е извършен от учени от университета в Линкълн, Великобритания (д-р А. Моура и д-р М. Пилот).

Посоченото на картата разпространение на вълка (70-те години на XX век и сега е по Спиридонов, Спасов – 1985 и 2011, Червена книга на България.

Генетично разнообразие

Генетичните изследвания показват, че при вълка в България се наблюдават високи нива на генетично разнообразие в сравнение с други места в Европа (Lucchini et al. 2004; Pilot et al. 2006, 2010, 2014a.). Българската популация има най-малко шест различни хаплотипа на митохондриална ДНК (мДНК), високо хаплотипно разнообразие (0.75; SE = 0.019), високо ниво на наблюдавана хетерозиготност (0.654, 0.031 SE) и показва слаби сигнали за рязка загуба на генетично разнообразие („генетичен ефект на фунията“ (genetic bottleneck)), което предполага добро възстановяване, след спада на числеността през 70-те години на XX век (Moura et al. 2014). В същото време, въпреки високото ѝ генетично разнообразие, тази популация има високи нива на инбридинг (F_{IS} = 0.113, 0.019 SE) и съотношение на ефективен размер на популацията, по-ниско от очакваното за необезпокоявана популация (0,11, 95% CI 0.08-0.29; Moura et al. 2014).

„Ефективен размер на популацията“ е теоретична мярка, която се отразява на генетичното разнообразие на тази популация. Ниските стойности на тази мярка, в сравнение с размера на популацията, могат да са причина за близкородствено кръстосване или генетичен „ефект на фунията“. В допълнение, вариабилността на целия геном на комбинираните данни от българските и гръцки вълци, показват високи нива на неравновесие на връзката в сравнение с други популации от Източна Европа (Pilot et al. 2014b). Това е индикация за ниски стойности на ефективния размер на популацията, поддържани в няколко поколения и/или високи нива на близкородствено кръстосване (инбридинг).

Инбридингът и ниската стойност на ефективния размер на популацията, могат да застрашат дългосрочната жизнеспособност на тази популация, въпреки сравнително високата и численост и сегашното високо генетично разнообразие.

Тъй като няма доказателства за рязка загуба на генетично разнообразие, високото ниво на инбридинг вероятно е резултат от нерегламентирания лов (Moura et al. 2014). По-ранни генетични проучвания за този вид в други региони показват, че интензивният лов води до нарушаване на структурата на глутницата и може да доведе до чифтосване между близки роднини (например Jedrzejewski et al. 2005).

Необходимо е генетичният мониторинг на българските вълци да продължи, имайки предвид установеното високо генетично разнообразие и липсата на законови ограничения за лов на вълци. В резултат на непрекъснатата ловна преса, която нарушава нормалната семейна структура, както и на завишените нива на инбридинг, се очаква в бъдеще да се понижи хетерозиготността (Nilsson 2004; Liberg et al. 2005). Това е наблюдавано във Финландия, където разрастващата се популация, която е била подложена на умерена ловна преса (оценявана на около 15% от популацията) внезапно е претърпяла демографския срив, комбиниран със значителна загуба на хетерозиготност (Jansson et al. 2012). В България, ловната преса е много по-висока (25-30%), а допълнителната смъртност поради браконьерство също не може да бъде игнорирана, въпреки че е трудно да се определи степента ѝ (виж Liberg et al. 2012).

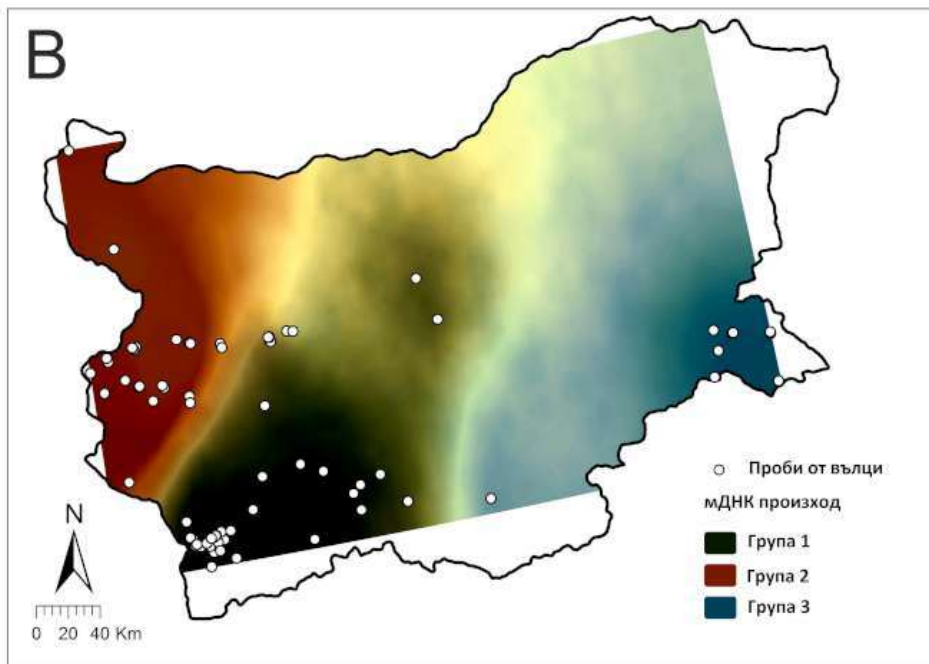
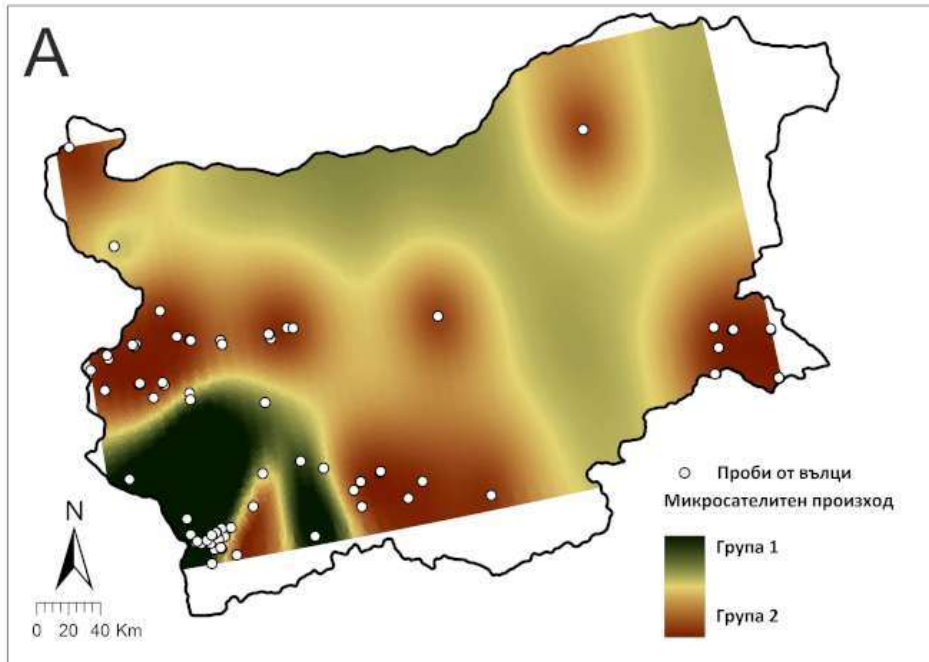
Хибридизация

При вълците в България са налице доказателства за хибридизация с кучета (*Canis familiaris*), което е в резултат на интрогресия на кучешки гени в генофонда на вълка (Moura et al. 2014). Въпреки, че не са открити хибриди от първо поколение, 10 от 92 индивида (9.8%), оценени фенотипно като вълци, бяха идентифицирани като хибриди с наличие на кучешки гени в значителна степен. С други думи, това са индивиди от второ – трето поколение след обратно кръстосване на пряк хибрид (куче/вълк, 50/50) с вълци (Moura et al. 2014). Този процент на хибридизация е висок в сравнение със стойности, съобщени за други вълчи популации в Европа (например 5% в Италия, Verardi et al. 2006; 4.5% на Иберийския полуостров, Godinho et al. 2011). Въпреки че хибридизацията с кучета изглежда е широко разпространена, това очевидно не предизвиква силна интрогресия на гени в генофонда на вълка, тъй като повечето вълци са ясно разграничени от домашните кучета и не показват индикации за обратно кръстосване. В допълнение, данните показват също кръстосване между вълка и местната популация на чакала (*Canis aureus*), но в по-малка степен, в сравнение с кръстосването с кучета (Moura et al. 2014). Подобно на близкородственото кръстосване, хибридизацията с кучета може да бъде следствие от нарушаване на семейната структура, което пък се дължи на лова на вълци основно в брачния период (Moura et al. 2014). Смъртта на един индивид от дадена двойка вълци, по време на размножителния период може да подтикне оцелелия индивид да се чифтоса или с близък роднина, или с куче, което обитава район близо до вълците. Това е особено вероятно, ако и двата фактора (значителна ловна преса и наличие на скитащи кучета) са налице, какъвто е случаят в България.

Структура на популацията

Установена е умерена генетична диференциация между вълците от различни региони на страната (Moura et al. 2014; Виж фигура ??). Тази генетична структура може да се обясни с силната фрагментация на популацията на вида през 70-те години на XX век, както и на различия в местните екологични характеристики (Moura et al. 2014). Съществуването на подразделения на популацията дава основание за внимателна преценка дали има необходимост различните суб-

популации да бъдат управлявани като отделни единици, т.е. да има зонироване при управлението. За тази цел следва да бъде оценено състоянието на цялата популацията, което да включва по-голяма извадка, обхващаща всички райони на разпространението на вълка в България.

Свързаност със съседни популации

Малко се знае за връзката на популацията в страната с други вълчи популации. Изследвания, основани на митохондриална ДНК показват подобен генетичен състав у вълци от различни страни на Балканите (Randi et al. 2000, Pilot et al. 2010, Gomerčic et al. 2010, Djan et al. 2014). Сравнението между вълци от България и Гърция, основано на ядрени, микросателитни локуси, показва, че тези две популации не са значително диференцирани една от друга (Moura et al. 2014). Въпреки това, този анализ се основава само на десет индивида от Гърция, така че

силата му е ограничена. Анализ на целия геном не открива значителна диференциация между вълците от България и Гърция, но открива диференциация между тези и хърватските вълци (Stronen et al. 2013). Необходимо е цялостно проучване, включващо събирането на проби от всички страни, граничещи с България, за да се разбере връзката между различните популации, както и идентифициране на източниците на имигранти и емигрантските посоки за българските вълци. Това е особено важно, тъй като състоянието на българските вълци може да бъде засегнато от практиките на управление на вида в съседните страни.

Състояние на популацията

Динамика на разпространението и числеността на вълка в края на XIX, през XX и началото на XXI век.

Петър Генов, Николай Спасов

Данните от 90-те години на XIX век показват, че по това време годишно са убивани над хиляда вълка (през 1898 г. са отстреляни 1600 броя). Това води до рязък спад в числеността и през 1906 г. са убити само 162 екземпляра. В периода 1907 – 1924 г. броят на вълците се увеличава и през последната му година са отстреляни 925 индивида. От 1925 до 1933 г. отново е регистрирано намаляване на числеността. За 1933 г. са отстреляни 219 индивида. Следва нарастване на броя, което продължава от 1934 до 1954 г. и от края на втората световна война и особено през 50-те години отстрелът нараства. През 1954 г. са отстреляни общо 1079 инд. В резултат на това интензивно преследване (избиване с всевъзможни средства като отстрел, унищожаване на новородени, тровене и улов в капани), в началото на 60-те год. популацията в страната започва рязко да намалява. До началото на 70-те разпространението на вида се свива до пет изолирани един от друг района (Карта ...), а числеността достига критичния минимум от около 100 – 150 индивида (Спиридонов, Спасов, 1985). Най-малък брой убити вълци е регистриран през 1975 г. – 75 броя. По това време вълкът населява отделни изолирани и неголеми горско-планински райони в югозападна България, в Източни Родопи, в западна Стара Планина, в Странджа и в района на Русенски Лом. Предположителната пролетна численост през 1979 г. възлиза само на 160-180 вълка, а през първата половина на 80-те г. достига вероятно около 200 вълка. Поради ниската численост, през 1985 г. видът бива включен в Червената книга на България (Спиридонов, Спасов, 1985).

Спиридонов, Спасов, 1985

В началото на осемдесетте години популацията започва бавно да се стабилизира и постепенно наново да се разселва. В края на десетилетието числеността на вида започва да нараства (Spassov, 1994). Между 1978-1988 увеличава територията си 2.5 пъти (Spiridonov, Spassov, 1998). Започва вторично да завладява райони, които е напуснал преди двадесетина години. Бива съобщен за Ихтиманска Средна гора в началото на осемдесетте години (Ivanov, 1988), а малко по-късно се разпространява нашироко в средна Стара планина (Spassov et al. 2000a). В началото на 90-те г. популацията наброява 700-800 инд. пролетен запас според кожите на убитите животни (Spiridonov, Spassov, 1998).

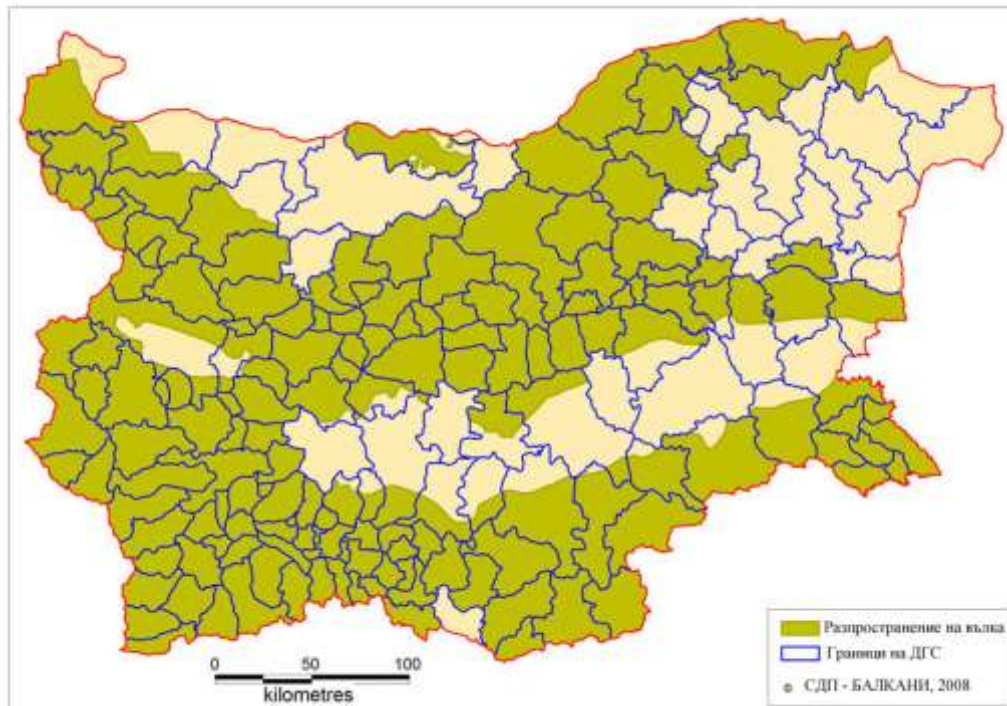
Съвременно състояние на популацията

Разпространение

В наши дни вълкът успя отново да се засели в повечето райони на страната, от които е бил унищожен. Максимален връх на числеността в последните години вероятно популацията е достигнала към 1999 г., според данните от отстрела. Според тези данни, числеността тогава е възлизала вероятно на 1000-1200 индивида преди раждането на малкита (Спасов, 2007). Влошаването състоянието на дивечовото стопанство и недостига на храна вследствие на това, вероятно е намалил числеността на вида в последно време, въпреки широкото му разпространение. За 2010 – 2011 г. популацията е оценена на около 800 инд. (Спиридонов, Спасов, 2011). През последните години 2011 – 2013 по проект: „Картиране и определяне природозащитното състояние на местообитания и видове – фаза 1“ беше установено, че в някои обширни райони с оптимални, пригодни местообитания, вълкът не обитава постоянно, т.е. няма териториални,

семейни двойки. Някои от тези райони са: най източните части на Стара планина (Камчийска планина), обширни райони от Предбалкана и др. Заключениета са направени вследствие на теренна работа и множество анкети с местни хора (горски, ловци, животновъди и др.).

Карта?? Разпространение на вида в България (към 2008)

Настоящата карта е изработена вследствие на анкета проведена през 2008 г. с всички ДГС в страната. Един от въпросите в анкетата беше да се посочи дали видът присъства на територията на съответното ДГС. Без да претендира за прецизност, картата отразява външните граници на разпространението на вълка у нас и представлява обобщена площ, която включва както постоянно заселените райони от териториални, семейни групи, така и места, където временно се задържат или само преминават нетериториални животни. Необходимо е по-прецизно проучване на актуалното разпространение на вълка у нас, особено около границите му (северни и крайни източни райони).

Да се добави картата с всички регистрации по Натурския проект. При еднакво усилие и унифициран метод за регистриране на присъствие на вида, това е резултата. В северна България (на север от Стара планина) няма нито една регистрация на терен в рамките на това проучване.

Численост

Според анализа на Спиридонов и Спасов в Червена книга на България (2011) за състоянието на популацията у нас, средният брой на семейните групи в страната би трябвало да е ~ 150 с най-вероятна численост ~ 600 инд., а числеността на несемейните животни – ~ 190-200 (около 25% от популацията). Цялата популация в страната преди появата на малките възлиза на около 800 инд.

Плътност на вълка. Пригодни местообитания

Пригодно местообитание за даден вид е местообитание в рамките на ареала му, чиито екологични характеристики създават подходящи условия за неговото

съществуване. Art 1f на Директива на ЕС за местообитанията 92/43 дефинира местообитанието като: "...an environment defined by specific abiotic or biotic factors, in which the species lives at any stage of its biological cycle. **(Среда дефинирана от специфични абиотични и биотични фактори, в които видът живее във всички фази на биологичния си цикъл.)**"

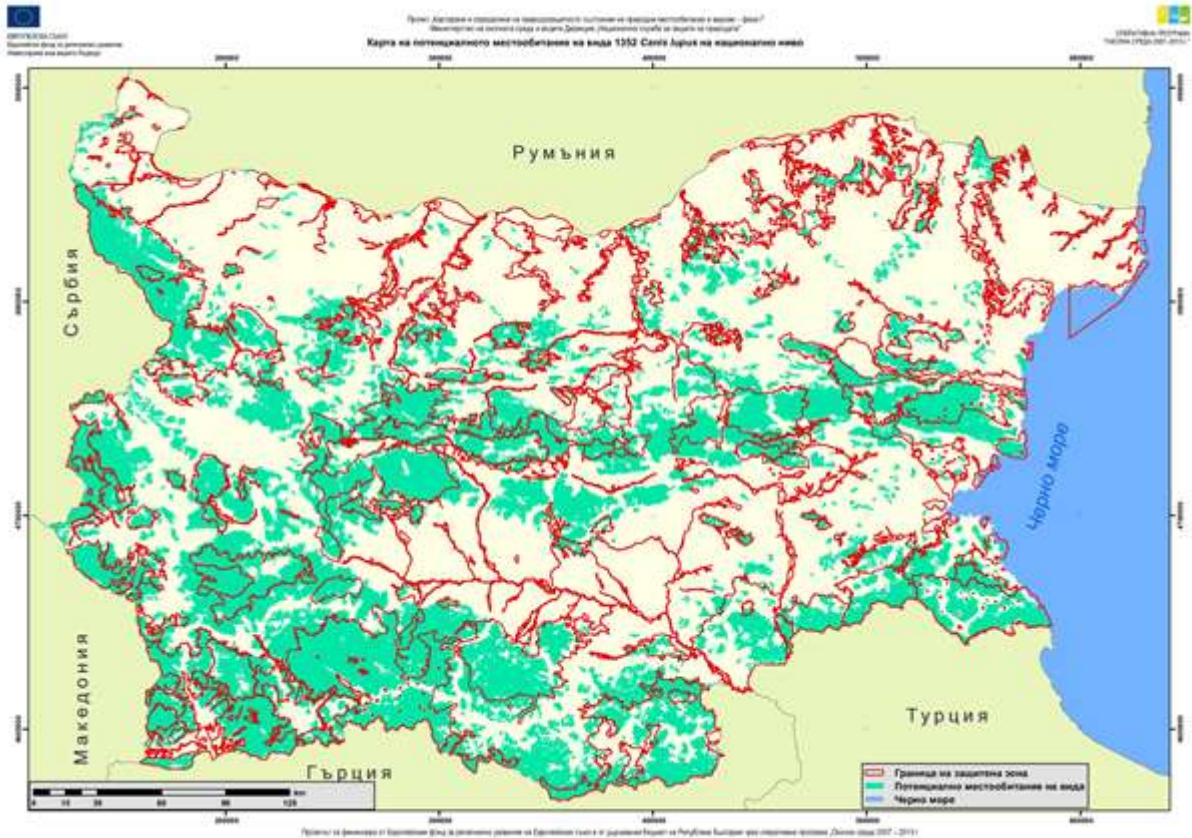
Като цяло вълкът е доста пластичен вид по отношение на изискванията си към местообитанието. Обитава предимно планински и полупланински райони, като се придържа към горски масиви и храсталачести райони. За придвижванията си използва и открити пространства, но предимно по високи, билни пътеки и горски пътища. При следване на сезонните, вертикални миграции на дивите копитни (основна естествена плячка), както и на стадата домашни животни, се изкачва и в алпийския пояс, до 2200 – 2300 м надм. вис. Обикновено устройва леговището си в труднодостъпни горски местообитания с гъста растителност. Районът, в който се отглеждат малките до 5-6 месечна възраст, се нарича сърцевинна зона и включва най-пригодните местообитания за вида (I клас на пригодност) в територията на семейната група. Основни фактори, които се използват за дефиниране пригодността на местообитанията му са:

- Типове Земно Покритие
- Начупеност на терена
- Отстояние от населени места
- Отстояние от пътища

Картата на пригодните местообитания на вълка на национално ниво е създадена на основата индуктивен модел, комбиниращ около 400 реално установени локации на вида (следи, дири, маркировъчна дейност, екскременти, наблюдения на индивиди и др.), разпределени в почти всички райони от разпространението му в страната и еко-географски фактори, определящи това разпространение. Използвана е програмата MaxEnt.

Моделът е изработен в рамките на проект: „Картиране и определяне природозащитното състояние на местообитания и видове – фаза 1“, възложен от Министерство на околната среда и водите и финансиран по програма ОПОС.

Карта?? Модел на пригодните местообитания на вълка на национално ниво

Според резултатите от модела най-голямо значение за избор на местообитание от вълка имат отдалечеността от населените места (места с ниска достъпност от страна на човека), земното покритие (горите имат най-голямо позитивно влияние) и отдалечеността от главните пътища. Тези резултати добре кореспондират с екологията на вида.

Оценената на база на модела обща площ на оптималните, пригодни местообитания за вида в страната е 31668.4 km². Най-общо, това са местата, в които семейните групи имат условия да установяват териториите си (постоянно пребиваване). По-ниските класове пригодни местообитания, които видът може да използва за временно пребиваване и преминаване не са представени тук.

Понастоящем в някои от районите с пригодни местообитания вълкът не се среща. Други райони не са заселени постоянно от териториални двойки, а се използват само от млади, мигриращи (преминаващи) индивиди.

Лимитиращи фактори. Заплахи за вида

Инфраструктура като източник на бариери за вида

Пътна мрежа в страната. Влияние върху популацията на вълка.

Диана Златанова

Магистрали

За анализ на коридорите и транспортната инфраструктура бяха използвани слой пътища и слой железопътни мрежи. Допълнително, на терен бяха картирани и описани всички възможни места за преминаване на животни през магистралите Тракия и Хемус от София до: съответно Тракия – 68-мия километър и Хемус – 54-тия километър, които преминават през планински райони и следователно са от важност за едрите хищници.

За всяко място за потенциално пригодно за преминаване на животни бяха събрани следните данни: GPS координати; размери на обекта – ширина, височина и дължина (м); разстояние до най-близката къща; наземна настилка на самия обект: тип и процентно покритие на растителността в и около обекта; следи от присъствието на животни.

Магистралите бяха разделени на логически сегменти (важни пътни свързвания), като всеки сегмент е сравнен по неговата **пропускливост** (*permeability* - P) – т.е общата ширина на всички места за преминаване към общата дължина на сегмента и оценка по километър (E) – общата точкова оценка на обектите към общата дължина на сегментите. Оценката на километър беше разделена на три основни дискретни класа: **ниска** – от 0 до 1,5, **средна** – от 1,5 до 2,5 и **висока** - над 2,5. Общата оценка на обектите беше базиран на 10-точкова система посочена в Табл.1

Табл. 1 Оценъчна система за категоризиране на местата за преминаване на животни през магистралите Тракия и Хемус

Точки	Описание
0	Отводнителен канал с диаметър ≤ 1.5 м. (неизползваемо от по-едри животни) или мост на река без места за преминаване
1	Бетонен канал с диаметър > 1.5 м, мост с места за преминаване или някои от местата с предварителна оценка от 2 до 10 със силно ур банизиран елемент
2	Асфалтиран локален път под магистралата (някои животни могат да преминат през ноцта) или мост за ж.п. линия
3	Черен (коларски или друг) път под магистралата без пряка видимост към къщи
4	Черен (коларски или друг) път под магистралата без къщи наоколо
5	Виадукт с фронт за преминаване 20-40 м
6	Виадукт с фронт за преминаване 20-40 м. без пряка видимост към къщи или други постройки
7	Виадукт 40-80 м. или магистралата преминава в тунел ≤ 50 м.

8	Виадукт с фронт за преминаване от 80 до 150 м.
9	Магистралата преминава в тунел с дължина ≥ 50 м. или виадукт с фронт за преминаване > 150 м
10	Магистралата преминава в тунел с дължина ≥ 500 м.

При анализа на магистралите Тракия и Хемус беше прието, че пригодни за вълк са тези места за преминаване, които получат оценка ≥ 2 . От общо 49 обекта на магистрала Тракия, 31 (63,27%) са пригодни за преминаване на вълци (Табл.2). Магистрала Хемус показва сходни резултати - 67,86% от всички обекти са удобни места за преминаване на вълци (n=19) въпреки, че тук са регистрирани по-малък брой обекти . Не бяха установени значими разлики между двете магистрала в измерваните параметри (Wilcoxon Signed Rank Test, W= 10, p= 0,778)

Табл. 2 Сравнение между двете магистрала Тракия и Хемус при оценяване местата за преминаване пригодни за вълци

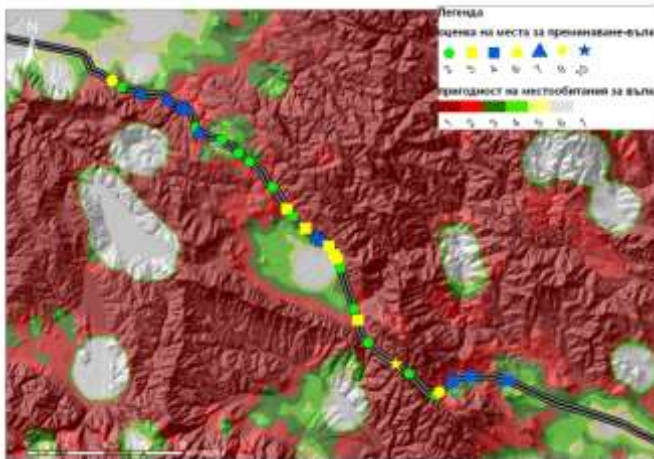
оценени параметри	Тракия	Хемус
Обща дължина на значимите отсечки по магистралите,м.	68200	53310
Средна надморска височина	675	683
Брой обекти	49	28
Брой обекти, пригодни за вълци	31	19
Надлез-тунел (магистралата минава в тунел)	1	4
Обща оценка на обектите	132	131
Обща оценка на обектите пригодни за вълци	124	125
Обща ширина на обектите, m	3570,4	9036
Обща ширина на обектите пригодни за вълци, m	3522,5	8311
Средна пропускливост от наличните съоръжения за вълци в %	92,51	73,88
Обща пропускливост (P %)	4,71	14,23
Пропускливост (P_w %) за вълци	4,63	12,01
Обща оценка по км. (E)	2,00	2,35
Обща оценка по км. пригодни за вълци (E_w)	1,87	2,14

Средната пропускливост от наличните съоръжения за вълци (ширината на обектите пригодни за вълци към общата ширина на обектите) отново е по-висока за магистрала Тракия (92,51%) поради наличие на повече обекти с по-голяма ширина от Хемус. Общата оценка по километър на пригодните места за вълци и за двете магистрала е средна, пропускливостта е сходна (и малко по-висока) от тази за мечката.

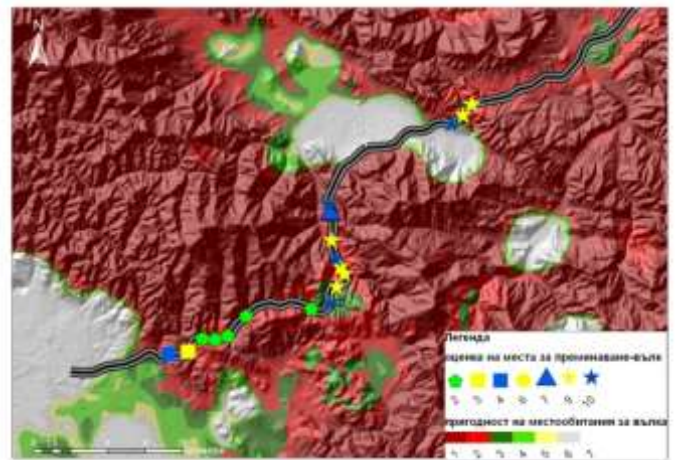
Тези данни бяха анализирани на фона на пригодността на местообитанията около местата за преминаване. За тази цел изготвения модел беше наложен с

данните от анализа на магистралите и обектите подходящи за преминаване на вълци.

От общо 31 обекта пригодни за преминаване на вълци през магистрала Тракия, 30 са разположени в пригодни класове (1-4). Най-много (n=18) са в клас 2 (Фиг. 1а). От тях, 6 обаче са разположени в района на Ихтиман, където от другата страна на магистралата следват непригодни за обитание места. Това снижава общата пропускливост на магистралата, тъй като тези места независимо от локалната си пригодност, са общо непригодни за използване. Така се формира липса на достатъчно непрекъснат коридор от пригодни места.

а) Магистрала Тракия

б) Магистрала Хемус

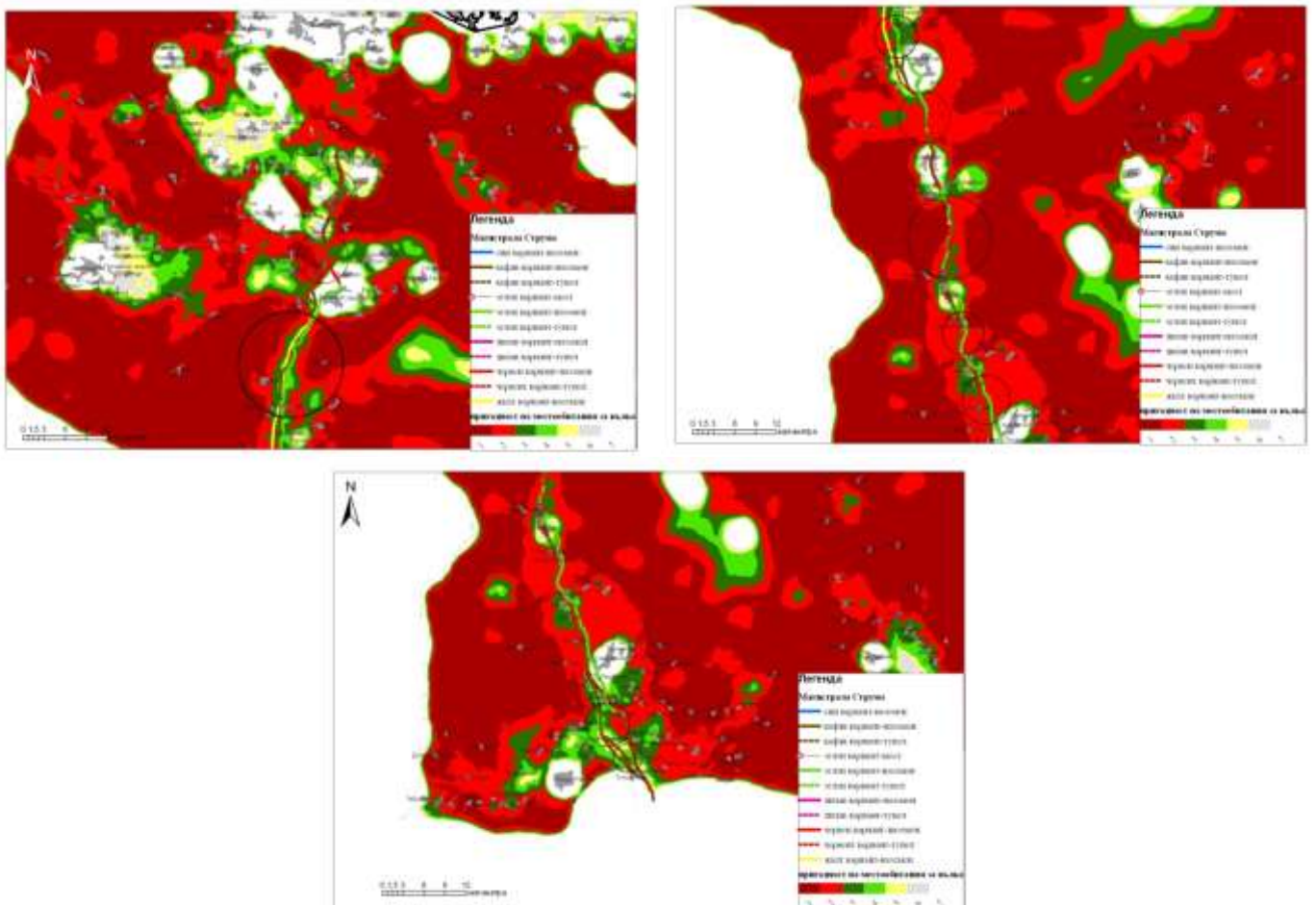
Фиг. 1 Места за пригодни за преминаване на вълци през двете магистрала – Тракия и Хемус наложени върху модела

Повечето от местата за преминаване през магистрала Хемус (Фиг. 1б) също са разположени в пригодни класове (n=18). Отново, повечето от тези места са в пригоден клас 2 (n=13). Само един обект – тунела Правешки ханове е разположен извън пригодните местообитания, тъй като е в близост до урбанизирани зони.

Анализът на новостроящата се магистрала Струма показва, че тя преминава през много пригодни местообитания на вълка (Фиг. 2). Няколко са критичните точки, в които се очаква прекъсване на свързаността на популацията, ако те не бъдат снабдени със специални инфраструктури за преминаване на животни.

Първата критична точка е между селата Дрен, Делян и Кременик, където съществуващите пригодни класове са прекъснати от магистралата. Втората точка е в близост до първата – между селата Тополница, Блатино и Баланово. Най-голям участък от магистралата ще доведе до снижаване на свързаността между гр. Дупница и Кочериново, където понастоящем, независимо от съществуващия път, вълците преминават през нощта.

Между с. Бараково и Рилци съществуват по-ниско пригодни места за преминаване, но южно между Благоевград и Симитли има непрекъснат масив от пригодни места за вълците. Там, единствено зеленият вариант на магистралата е най-оптимален, тъй според него тя ще премине в тунел. Между с. Крупник и гр. Кресна, където има критични точки, с доказано преминаване на вълци, е приет за изпълнение оптималният - лилав вариант, който представлява изграждане на тунел по склоновете на Малешевска пл. по дължината на цялото Кресненско дефиле. Между с. Сливница и Струмјани и с. Микрево – гр. Сандански отново магистралата преминава наземно и нито един вариант на предвижда съоръжения за преминаване на животни. Южно от гр. Сандански съществуват сравнително по-малко пригодни места за вълка, но подходящи местообитания има около предвидената магистрала между селата Дамяница-Генерал Тодорово и Дрангово –Марикостиново.

Фиг. 2 Магистрала Струма и критичните според модела точки за преминаване на вълка (в кръговете)

Някои съоръжения пригодни за преминаване на едри и средни бозайници и в частност вълка вече са препоръчани за изграждане като част от Плана за управление на мечката (МОСВ, 2008) и ако бъдат факт, ще улеснят преминаването и на вълка и останалите видове.

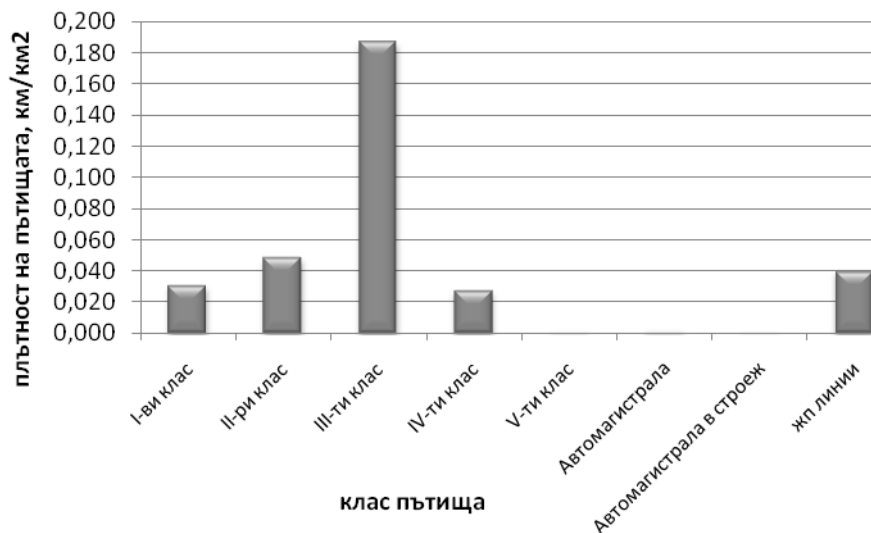
Подобни съоръжения - вече са конструирани в критични точки в участъка на магистрала Струма между селата Делян и Тополница.

Други пътища и железопътни линии

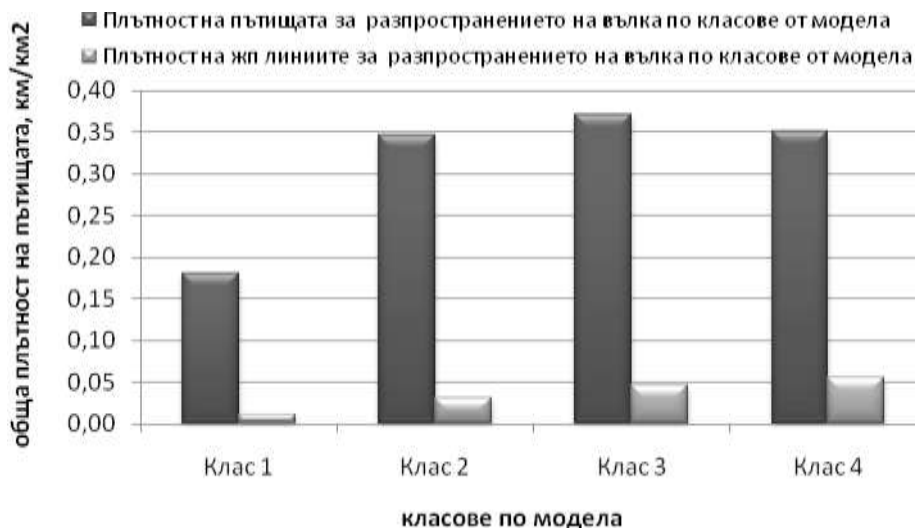
Плътноста на пътищата е определяща за вътрешната свързаност на вълчата популация, като тя е много по-чувствителна на това безпокойство. Съществуват многобройни проучвания, които се опитват да установят границата на плътността на пътищата, отвъд която видът не се среща. Най-често проучванията посочват, че видът не оцелява в даден район, ако плътността на пътищата е над $0,6 \text{ км/км}^2$ (Thiel, 1985; Jensen *et al.*, 1986; Mech *et al.*, 1988). Mech (1989) по-късно посочва, че вълците могат да обитават при тази плътност на пътищата само, ако районът им граничи с обширни територии с по-малко пътища.

При анализ на плътността на пътищата в България се установи, че високият клас транспортна инфраструктура (магистрала, вкл. и в строеж, клас I и II) имат плътност $0,081 \text{ км/км}^2$ в рамките на разпространението на вълка (Фиг. 3). Най-висока плътност имат пътищата клас III ($0,187 \text{ км/км}^2$), който обаче е с по-ниска натовареност (от 860-1500 коли на ден) и скоростта на движение е по-ниска. Средната плътност на пътищата в рамките на разпространението на вълка е $0,044 \text{ км/км}^2$ (\bar{x}).

Фиг. 3 Плътност на пътищата в рамките на разпространението на вълка

Анализът на общата плътност на пътищата и жп линиите по класове на модела на пригодност показва, че отново тези плътности за всички пътища не стигат критичните максимуми (Фиг. 4).

Фиг. 4 Средна плътност на всички пътища и жп линии, съотнесени към класовете на пригодност на модела за вълка

Вълците и хората

Влияние на вълка върху домашните животни. Конфликт хора – вълци.

Динамика на щетите причинени от вълка в страната

Петър Генов, Атидже Джинджиева, Елена Цингарска

Доместицирането на животните, което започнало преди 12000 – 13000 години, довело до profound промени в отношението на човека към вълците (Boitani, 1995). Щетите причинени от вълци по домашните животни са станали основна причина за опитите за унищожаване на този вид и продължава да бъде един от главните проблеми в опазването на вида. България, като страна с развито планинско животновъдство не прави изключение в това отношение. Тук нападенията на домашни животни от вълци са нещо обичайно от векове. Поради тази причина животновъдите у нас традиционно използват методи за охрана на животните и минимизиране на щетите, причинени от хищници. Тези методи са подробно разгледани в следващата точка от настоящия документ.

У нас щетите от вълка по домашните животни, не се регистрират официално, тъй като не се заплащат обезщетения за тях. Сведения за подобни щети са събирани основно по анкетния метод. Някои по-мощабни проучвания по темата са проведени за периода 1999 – 2009 г. (П. Генов и А. Джинджиева), както и за периода 2002 – 2006 г., в два моделни района на страната – Краището и Западен Пирин (СДП – БАЛКАНИ). Като резюме, според първото изследване може да се посочи, че в планинските части на страната основна жертва на вълка при домашните животни са овцете, следвани от козите. Тези два вида заемат 80,4% в Родопите, а в останалите планини 76,1% от домашните животни – жертви на вълка (Табл. 1). Анкетиранията отбелязват, че на много места вълците унищожават родените през пролетта кончета (при свободно пасящи коне), от които до есента оцеляват малка част.

Таблица 1. Щети от вълци по домашни животни в планинските части на страната за периода 1999-2009 (непълни данни, според анкетирани) (по Генов, Джинджиева)

Вид	Овце	Кози	Крави и телета	Коне и кончета	Мулета и магарета	Кучета	Общо
Брой	1207	519	175	123	134	110	2268
%	53,2	22,9	7,7	5,4	5,9	4,9	100

Информацията при второто изследване е събирана ежегодно, чрез интервюта с местните животновъди. Всяка година в изследването са включвани средно 20 населени места от всеки моделен район. Събирана е информация за отглеждани домашни животни и броят им, интензивността на нападенията от вълци на домашни животни, динамиката на тази активност в периода на изследването, видовете домашни животни нападени от вълка, използваните методи за охрана на животните, както и нивото на конфликта човек - хищник възникващ вследствие на причинените щети.

По-долу са дадени обобщени данни от изследването.

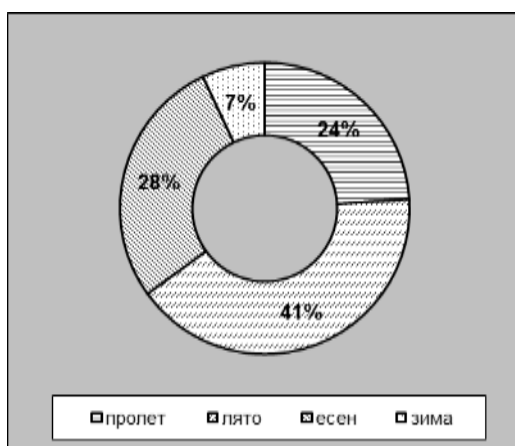
В рамките на периода на изследването, според анкетите, в моделния район Краище са причинени щети върху 1,5 % от пасищно отглежданите домашни животни, докато в Западен Пирин този процент е 3,8%.

И в двата района нападенията и щетите са основно върху кози и овце. В Краище щетите по кози съставляват 48,4% от всички щети по домашни животни, за овцете този процент е 44,6%. Специфичен факт е, че третата позиция тук се заема от кучетата с 5,6% от нападаните домашни животни.

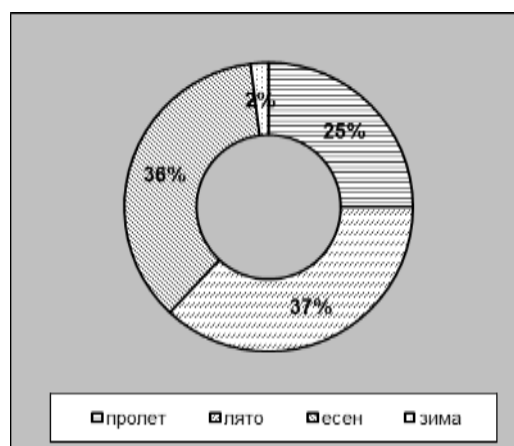
И в Пирин козите са на първо място с 56,7% от всички нападени домашни животни, а овцете с 30,8%. Тук третото място се заема от говедата 10,8%. Това се дължи на факта, че през лятото стада говеда се пасат високо в планината, често оставяни без пастир и кучета и без да се прибират вечер в кошари.

Графика ?? Сезонна динамика на нападенията от вълци върху домашни животни в двата моделни района.

Пирин

Крайще

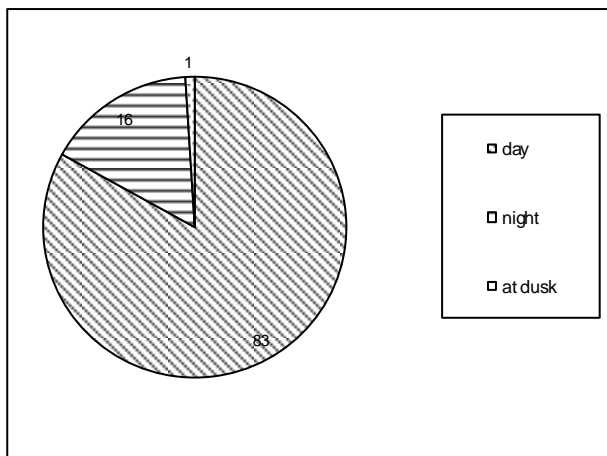
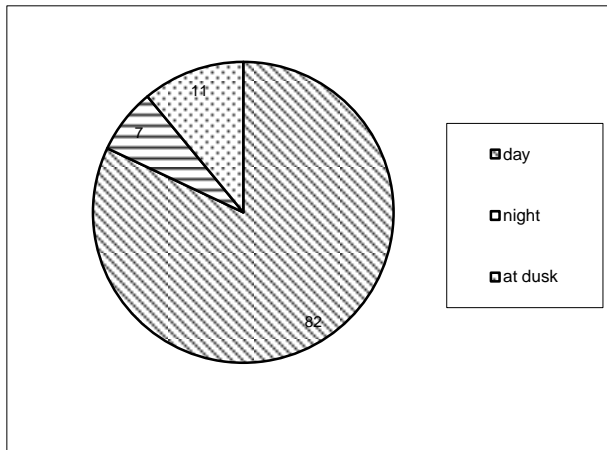

Цингарска - Седефчева, 2008

Интересно е да се отбележат резултатите за денонощната динамика на нападенията от настоящото изследване. И в двата моделни района нападенията

върху домашните животни са извършени основно през деня на паша. За Краище 82% от всички докладвани нападения са дневни, а за Западен Пирин тази стойност е съответно 83%. Този категоричен превес на дневните нападения, говори за необходимост от прилагане на мерки за охрана на животните, докато са на паша. В условията на пашуване в планинските райони на страната, традиционно доказаните ефективни мерки са постоянен пастир и ефективни пастирски кучета.

Графика ?? Денонощна динамика на нападенията от вълци върху домашни животни в двата моделни района.

Цингарска - Седефчева, 2008

Превантивни мерки срещу нападения на домашни животни от вълци
Сидер Седефчев, БДОБР СЕМПЕРВИВА

С намаляването на броя на всички видове домашни животни през последните 20 години в България, се увеличават и убитите домашни животни като процент от общия им брой. Това неминуемо води до натрупване на повече негативи от страна на фермерите и обществеността спрямо присъствието на вълка. Затова е важно да се предприемат мерки, на ниво държавна политика за понижаване риска от успешни нападения на вълци над домашни животни и за намаляване на конфликта човек - хищник.

Методите за опазване на домашни животни от нападения на вълци са най-общо два вида. Едните водят до летален край за хищника, докато други целят да му попречат да атакува успешно или да го откажат въобще, без да му нанасят вреда. Най-ефикасни и евтини, същевременно щадящи хищниците са традиционните методи, тъй като те са тествани във времето и са усъвършенствани според конкретните условия.

Методи за охрана на едър и дребен рогат добитък, коне.

Постоянното присъствие на пастир е особено необходимо ако животните се извеждат на паша в район обитаван от вълци. Това е една от причините в България това да се приема за правило и необходимост. Пастири ежедневно пасат стадата овце и кози и по-рядко придружават стадата едър рогат добитък. Най-често хергелета или групи коне и мулета, както и стада прасета се отглеждат свободно пуснати и без постоянно присъствие на човек. Най-често това е така заради невъзможността да се покрият разходите за пастир или в по-редки случаи поради немарливост. И в единия и в другия случай се разчита, че животните сами ще се отбраняват при евентуални нападения на вълци. Присъствието на човек не винаги е достатъчна причина, вълка да не предприеме нападение. Много са случаите, когато вълци нападат домашни животни непосредствено пред погледа на пастира. Важно е да се отбележи, че на практика голяма част от наеманите пастири не извършват поставените им задачи добросъвестно и често са в нетрезво състояние. Това е голям проблем за работодателите им. Невъзможността да се изкарат достатъчно средства от екстензивно животновъдство не позволява на фермерите на наемат достатъчно много и качествено вършещи задълженията си работници. Затова често се случва да се изгубят животни и като резултат да станат жертви на вълка. Понякога се стига до там, че фермерите прибегват до отчаяни мерки за да защитят стадата си. Поставят се отрови на трупове на убити животни или се залагат примки и резултатите от такива методи са известни.

Докато състоянието на сектора като цяло не се подобри, едва ли ще може да се очаква наемните пасири да станат по-отговорни.

Пастирски кучета

Времето и опита са доказали безусловната ефикасност на пастирските кучета като пазачи на стада овце, кози, крави или други пасищно отглеждани домашни животни.

В условията на нашата страна това е най-ефективния и устойчив метод. Използването на пастирски кучета води началото си от зараждането на животновъдството по тези земи.

Повечето достигнали до нас породи и типове пастирски кучета са плод на подбор продължил хиляди години. Вследствие на това, генетично са унаследени специфични качества като омраза към хищници, толерантност към добитъка, сила, непретенциозност, самостоятелност и много други качества важни за едно добро пастирско куче. От родителите в поколенията се предават и детайли в поведението като инстинктивно следване на последното животно от стадото, или някои негативни като страх от гръмотевици и др. Тези примери идват да покажат колко е важен произхода на отделния екземпляр, както и историята на съответната пастирска порода куче. Такива отродия има в много райони на Азия и Европа.

В България традиционно използвани породи пастирски кучета са на първо място каракачанското куче и овчарския барак, също така в миналото юрушки и анадолски кучета. За съжаление овчарския барак, въпреки известната му злоба и агресивност към хищници е на път да изчезне. Каракачанското куче е използвано и се използва и до днес и заслужено е придобило легендарност с качествата си.

През последните 10 години група любители се борят да утвърдят, и легитимират новосъздадена порода наречена българско овчарско куче (БОК). Използването на тези кучета като пастирски не е препоръчително поради следното: Въпреки, че като основа за създаването на БОК служи каракачанското куче, в селекцията се използват и други породи като санбернар, нюфаундленд, кавказка и средноазиатска овчарка. До голяма степен хаотичното кръстосване на тези породи при създаването на БОК рязко намаляват качествата на тези кучета като охранители на домашни животни. Качествата на доброто пастирско куче не са плод на неговия ръст и внушителна маса, а предимно на неговия добър произход. Не особено подходящо е и използването на други пастирски породи поради това, че са селектирани в различни от българските условия. Важно е да се отбележи, че много от пастирските породи са превърнати в „шоувеликани,“ и са далеч от работните линии.

Използването на едри породи като санбернар и нюфаундленд, които нямат нищо общо с представата за пастирско куче е меко казано неразумно.

Присъствието на работни каракачански кучета, а дори и непородни с добри качества предотвратява над 80% от атаките на вълци. (Седефчев, лично съобщение; Цингарска, Седефчев, 1997)

Огромна проблем за фермерите в България е да опазят кучетата си от отстрелване, отравяне или други методи на умишлено убиване. 50% от пастирските кучета, особено каракачанските които „се набиват на очи,“ не доживяват до 5 години. Около 20% не доживяват до 2 години. 80% не достигат до 10 години. Иначе казано, тъкмо достигнали възраст, в която да разкрият най-добре качествата си и да са най-полезни като охранители срещу нападение на хищници (вълк, мечка, чакал, куче), голям процент от кучетата загиват. За съжаление, по този показател България вероятно се намира на първо място сред страните, в които по традиция се използват пастирски кучета. Това е трагично поради факта, че кучета на възраст между 3 и 8 години постигат почти 100% ефективност в предотвратяването на щети от хищници. До 10 и дори 13-14

годишна възраст тези кучета са изключително работоспособни. Освен всичко останало, умирайки преждевременно, те не успяват и да предадат уменията си на млади кучета.

Много е трудно и е необходимо дълго време да се създаде сплотена, с ясна йерархия група от работни кучета. Често убиването на дори едно куче води до жертви. Като следствие от нападенията се нагнетява напрежение и омраза у фермерите, към хищниците.

Проучване направено в два района (Краище и Пирин) в периода 2002 – 2006 г. показва, че голямата част нападения на вълци над домашни животни стават през деня (около 85 %), и само 15 % от нападенията са през нощта и по здрач (Цингарска – Седефчева, година??). През деня животните са изведени на паша и в това време кучетата са най-надеждната и ефективна защита. Държавата трябва да заяви ясно подкрепата си за единствената ни родна порода пастирско куче. Това може да стане чрез подпомагане под различни форми и чрез различни програми. Крайно време е практически да се оценят стопанските качества на породата.

Трябва да се стимулира използването на каракачански кучета, като това може да стане както чрез директно субсидиране, така и чрез освобождаване на собствениците на работни кучета от породата от определен вид такси. Това е решаващо и за да можем да опазим родната си порода като работно куче. Абсолютно наложително и крайно време е да отпадне текста от Правилника за прилагане на закона за лова и опазване на дивеча, посредством който собствениците на пастирски кучета (без значение на породата) се задължават да им поставят спъвачки. Това е ярък пример за потъпкване на правата на животните и техните стопани и е в разрез с европейските ценности.

Трябва да има наказани убийци на пастирски кучета! Този проблем трябва да се сведе до минимум. За жалост голяма част от извършителите на тези дела са ловци.

- В защитените територии, където едновременно се практикува пасищно животновъдство и пешеходен туризъм, е необходимо да се монтират информационни табели обясняващи вредата от храненето и др. на пастирските кучета. Това е масова практика с много лоши последици за поведението на кучетата.
- ! Също така е необходимо, чрез такива табели да бъде обяснено на туристите кое е най-адекватното поведение в близост до стадо домашни животни и пастирски кучета.

В България първите стъпки за подпомагане на пастири, чрез безплатно предоставяне на каракачански кученца са направени през 1997 г. като проект на две НПО – СДП Балкани и Семпервива, в рамките на програмата за изследване и опазване на вълка в България. Това е пионерски за България проект с авторска методология. До 2006 г. включително Семпервива продължава да предоставя каракачански кучета на животновъди в рисковите райони. За съжаление, за отглеждането на всичките над 100 раздадени кучета и тяхното раздаване на фермери в различни райони на страната, финансова помощ бе оказана единствено от външни организации – European Natural Heritage Fund – EURONATUR, Alertis – Fund for Bear Conservation, Anglian Wolf Society.

Събраните данни доказват високата ефективност на кучетата.

Потвърждават се и данните за високата смъртност сред работните кучета.

Тук за проблема: овчарски кучета – ловни кучета - ловци

Ограждения - кошари, пояти, обори и др.

Фермерите изграждат различни по вид и функция ограждения и помещения за животните. Освен да държат животните на определеното място те имат и функция да ги предпазват от нападения на хищници. Известни са обаче доста случаи, когато вълците влизат и през огражденията и дори през плетените покриви и стени на затворените кошари (пояти, саи...). Реално погледнато летните кошари, изградени най-често от дървени порти или просто от тръни не могат да спрат вълк, ако реши да прескочи. Те обаче трябва да удържат изплашените овце (кози, говеда) да побегнат в различни страни, което може да има много лоши последици, особено ако това стане нощем. Но и тогава има много случаи, когато в паниката си животните се издушават под натиска на множеството. Затова да се разчита на кошарата без да има кучета, които биха предотвратили в повечето случаи подобна близост не е добро решение. Добър вариант е използването на електропастири захранвани от слънчеви панели като допълнително подсигуряване или там където няма достъп до подходящи материали за ограда. Най-вероятно (няма данни от наблюдения) електропастира ще пречи на кучетата да реагират така, както биха постъпили ако нямаше такъв.

Електропастири

В нашата страна все още не е много популярно използването на електропастири, били то за ограждане на животните в рамките на определено пасище или с цел защита срещу хищници през нощта. Причините за това са няколко. От една страна пасищата не са достатъчно богати поради което животните изминават всеки ден големи разстояния. Летните пасища често се намират високо в планините и са трудно достъпни или са твърде обрасли или скалисти което е пречка за поставянето на електропастир. Друга причина е, че обикновено пасищата са с

накъсана или неустановена собственост. Многого собственици при някои от стадата също се явява по-скоро пречка.

Не на последно място общото финансово състояние на стопаните практикуващи планинско животновъдство (най-уязвими от нападения на хищници) ги възпира от подобни инвестиции.

Все пак електропастира представлява добра защита срещу евентуални нападения на хищници, ако се използва като основно или допълнително ограждение за през нощта.

Електропастирът може да бъде добра алтернатива във високите безлесни високопланински пасища, където на практика няма подходящи материали за изграждане на ограда (кошара). Желателно е да се подпомогат пастирите (приемуществено в районите обитавани от вълк и мечка) като им се предоставят безвъзмездно електропастири или им се осигурят на преференциални цени. Необходимо е и да се разяснява сред стопаните ефекта и ползата от тези устройства, особено като подходящо средство за охрана на животните за през нощта.

За съжаление фактор възпиращ фермерите да прибягнат до по-масово използване на тези устройства са и твърде вероятните кражби на електризатори и други елементи от съоръженията.

Комбинацията от първите 4 метода може да осигури много ефикасна защита. Обикновено, такава комбинация напълно предотвратява щетите от нападения от вълци или ги свежда до поносим за стопаните минимален размер.

Нито един метод и средство не осигурява 100% защита срещу нападение на вълци. Но самостоятелно или в комбинацията доказаните методи снижават значително риска...

Други:

Магарета

Според някои автори наличието на магаре със стадото овце или кози е добър метод за предотвратяване на нападение на вълци. Изтъква се наличието на вродена агресия от страна на магаретата спрямо хищника. Според нашите наблюдения и на база разговори с опитни животновъди смятаме, че не всяко магаре проявява такава агресия и това е по-скоро поведение проявявано от мулетата и конете. Магарето обаче има качеството да усеща навреме присъствието на хищник като с поведението си предупреждава останалите животни в стадото и най-важното кучетата, ако има такива.

Все пак не бива да се пренебрегва и местната поговорка, че там където вълци изядат магаре се връщат 10 години.

Звуци

Използването на гърмящи средства (пиратки) от страна на пастирите с цел подплашването на хищниците е доста разпространена практика у нас. Това е метод, който определено стресира домашните животни, но има и пропъждащ вълците ефект.

Смъртност при вълка, причинена от антропогенни фактори.

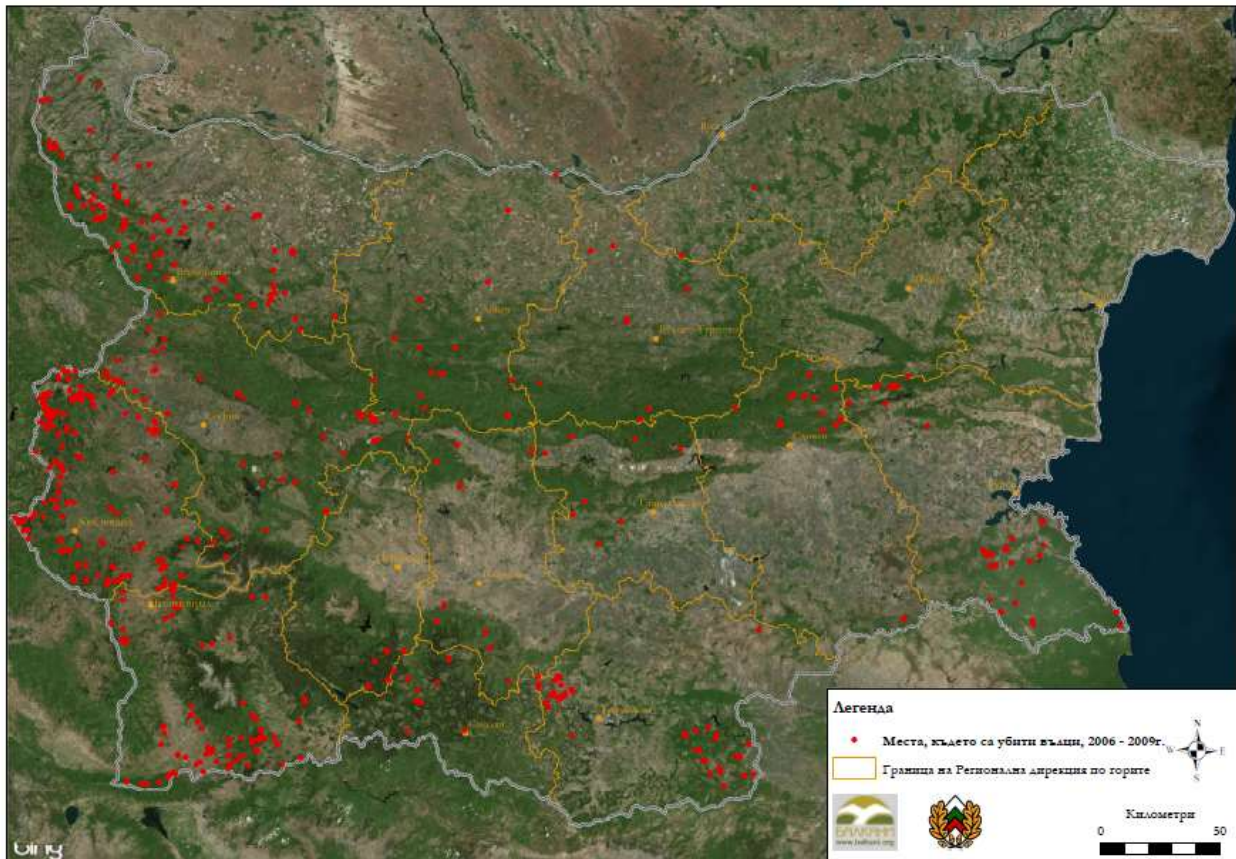
Елена Цингарска, Петър Генов, Нина Кирова

По отношение на смъртността при вълка, в страната се регистрират и има отчетност основно за отстреляните вълци. Почти няма данни за регистрирани вълци – жертви на трафик. Вероятно такива случаи са редки в страната. Случаите

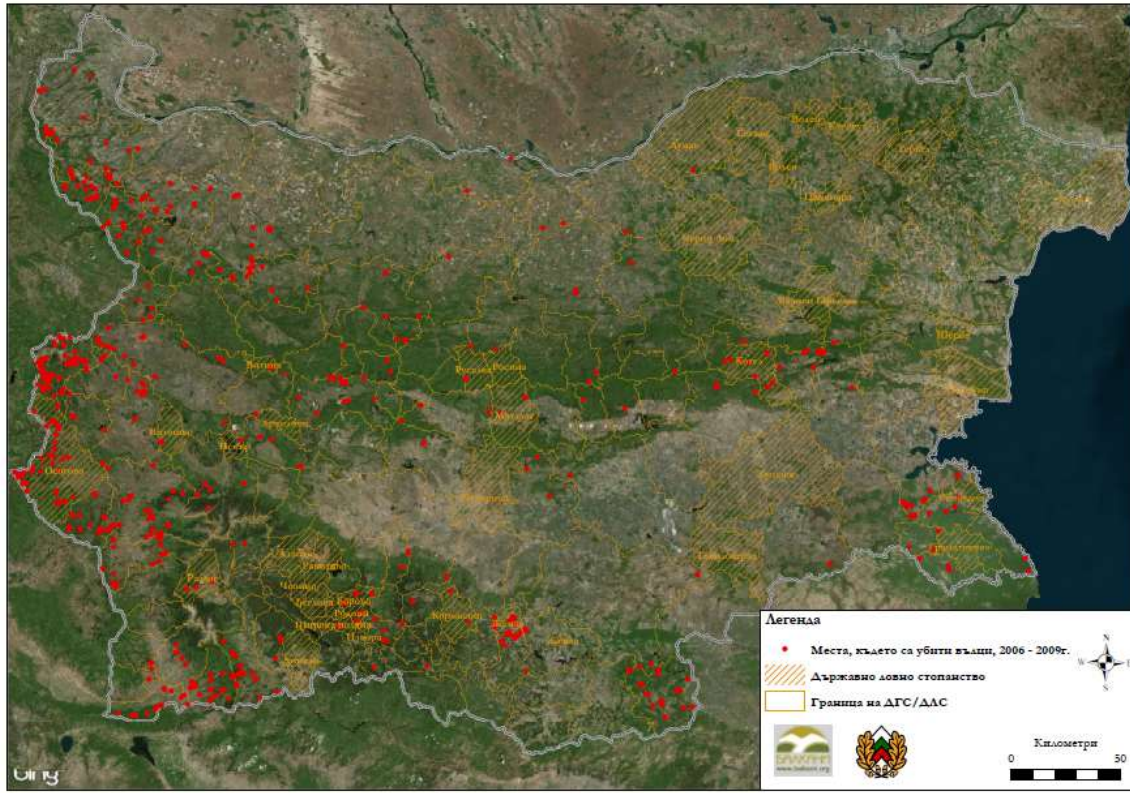
на незаконно убити вълци (с използвани забранени средства) в повечето случаи остават неразкрити и извършителите ненаказани, а в понякога незаконно убити вълци биват отчитани като законно убити.

През 2010 г., в рамките на подготовката на настоящия план за управление на вълка и със съдействието на Изпълнителна агенция по горите беше подготвена и проведена анкета с всички ДГС и ДЛС в страната. Събраната информация включва данни за всички отстреляни вълци по ДГС/ДЛС, за четиригодишния период от 2006 до 2009 г., разделени според месеца и мястото на отстрел, с отбелязани пол и приблизителна възраст.

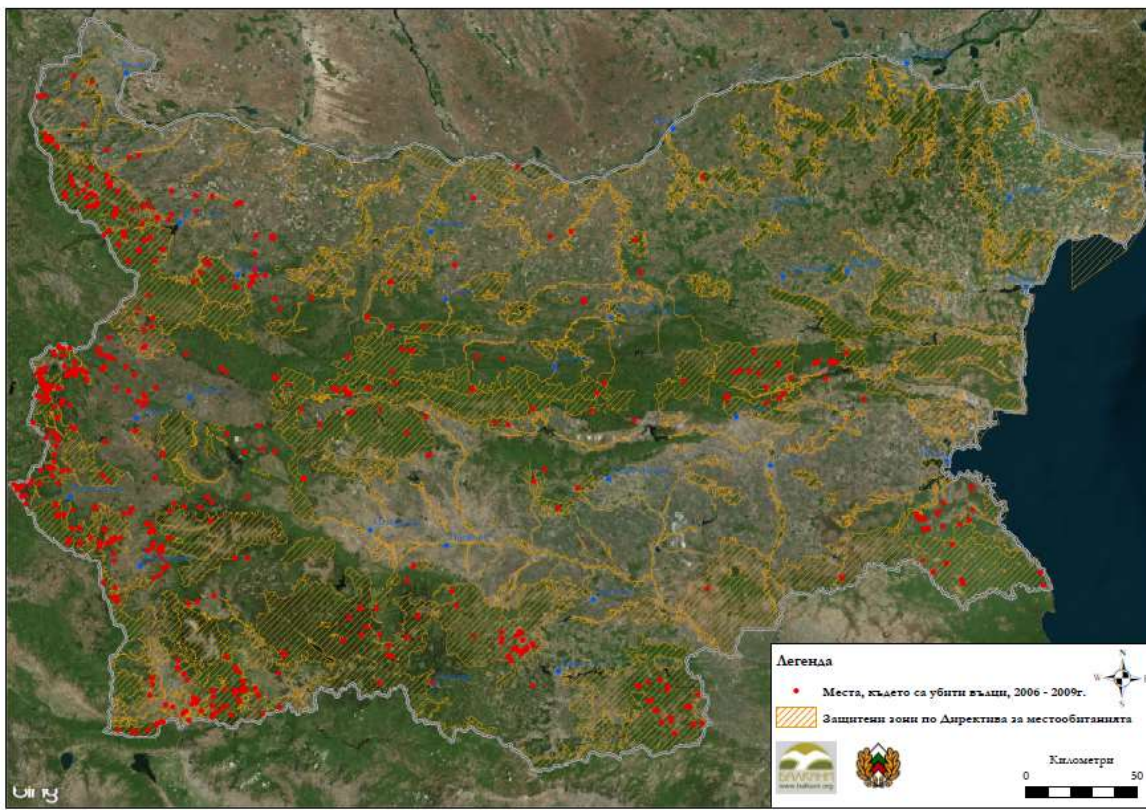
Карта.. Пространствено разпределение на убитите вълци за 2006 – 2009 г. според РДГ

Карта??.. Пространствено разпределение на убитите вълци за 2006 – 2009 г. според ДЛС

Карта.. Пространствено разпределение на убитите вълци за 2006 – 2009 г. според зоните от НАТУРА 2000

Анализът на информацията за местата на отстрел показва, че 54,3% от вълците убити в периода 2006 – 2009 г., са отстреляни в границите на НАТУРА 2000.

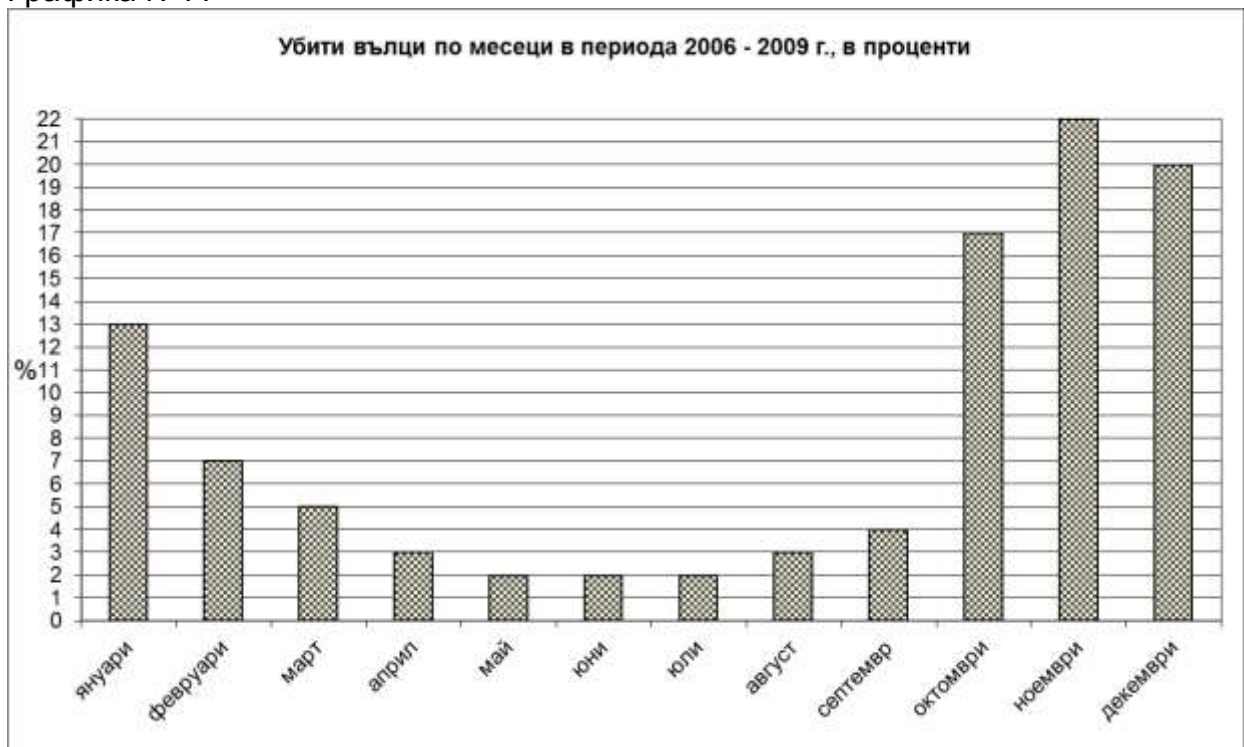
16,6% от убитите вълци попадат в границите на ДЛС.

След обработката на подадените данни се установи, че за периода 2006 – 2009 г. общият брой отстреляни вълци е 972 инд. (средно 243 инд. на година). Данните за всяка година са разпределени по месеци и по пол. Основният процент вълци (72%) са отстреляни в периода октомври – януари. Малка част – само 7% от всички убити вълци са отстреляни в периода април – юни.

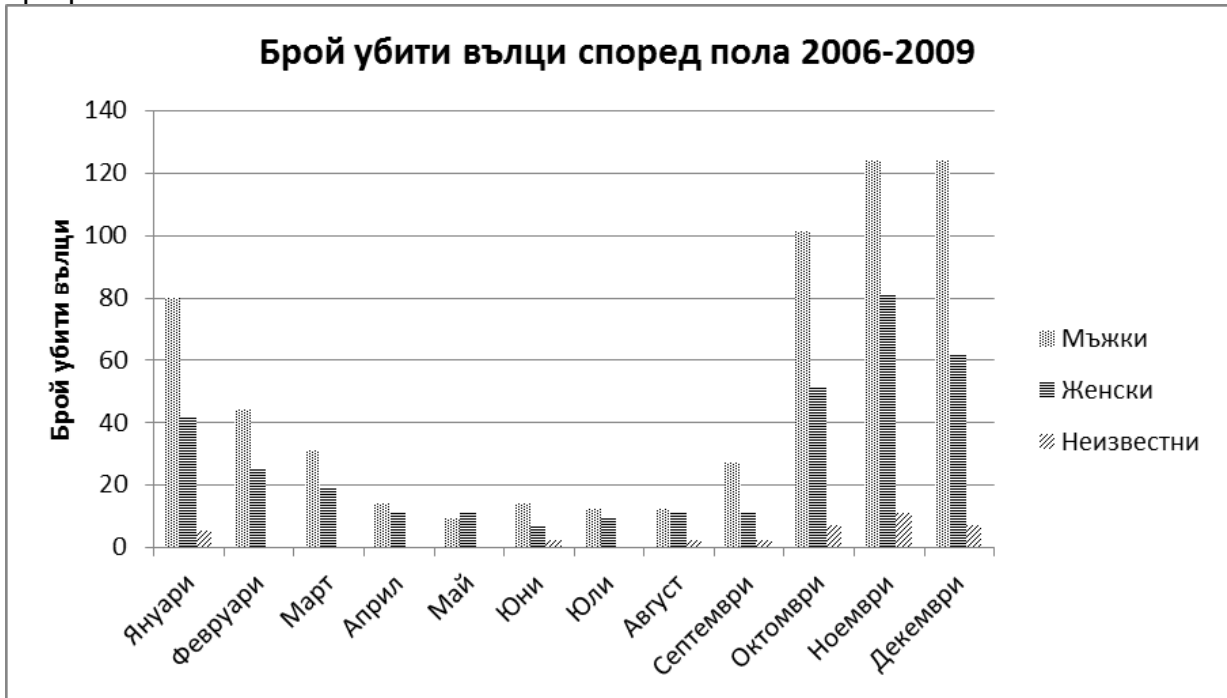
Резултатите показват, че извън сезона за лов на едър дивеч (дива свиня) и особено в пролетно-летния период, броят на отстреляните вълци е незначителен. В попълнената анкета е посочен полът на всеки убит вълк. Съотношението между убити мъжки и женски вълци е в полза на мъжките, т.е. убиват се повече мъжки отколкото женски. Тази тенденция се запазва през годините.

Приложените по-долу графики са получени в резултат от обработката на данните предоставени в рамките на анкетата.

Графика №??

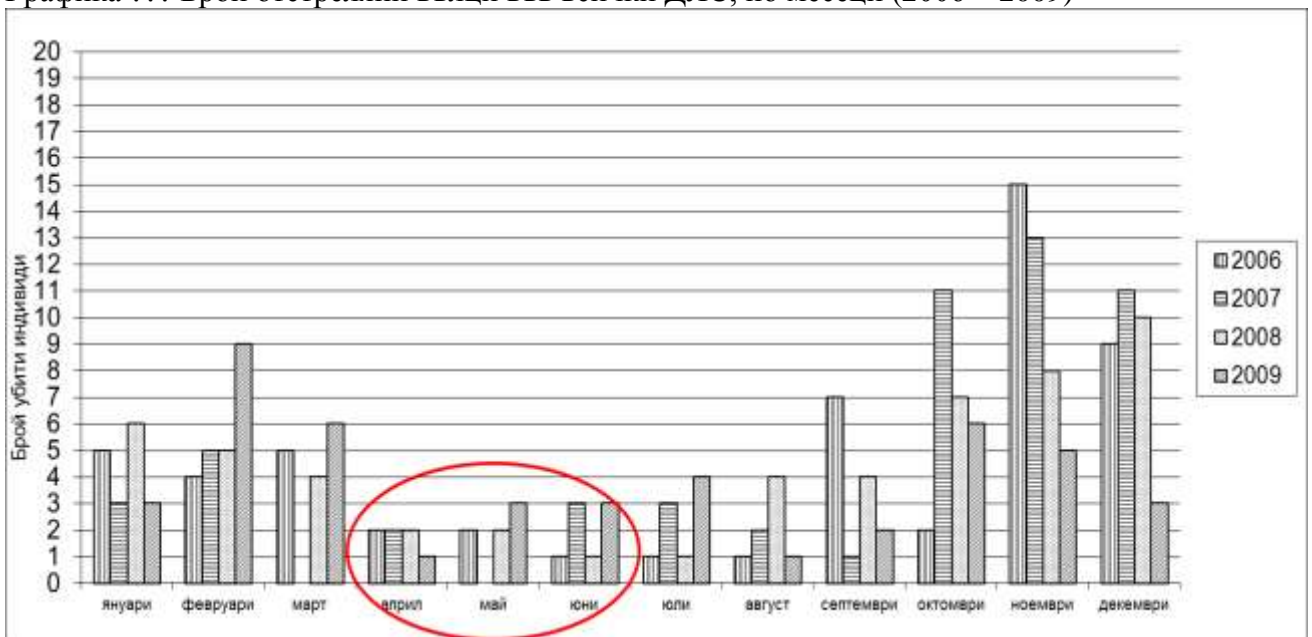
Графика №??

В следващата графика са представени броя убити вълци на територията на всички ДЛС, по месеци, за всяка от четирите години. Както се вижда, в месеците април, май, юни, на територията на ДЛС, за цялата страна, всяка година се отстрелват единици вълци. Например, само 2 вълка убити за всички ДЛС в страната, през м. април 2006 г., 2 вълка през м. май 2006 г., 1 вълк през м. юни 2006 г. и т.н. С други думи, броят убити вълци в ДЛС за страната в посочения тримесечен период е незначителен и при забрана за отстрел на вида в периода **1 април – 30 юни**, това не следва да повлияе на работата в Ловностопанските райони в страната.

Графика??

Графика ??? Брой отстреляни вълци във всички ДЛС, по месеци (2006 – 2009)

Данните от предишни изследвания посочват резултати, подобни на получените от настоящата анкета.

Данни за периодите на отстрел на вълка, за период от 10 години дава и П. Генов. Според негово изследване, за период от 10 години, (1999 – 2008) 60 - 82% от вълците се отстрелват от октомври до края на декември. От април до септември се отстрелват едва 4.8 - 7.1% от вълците (Табл. 4). Авторът отбелязва, че при настъпване на ловния сезон смъртността се увеличава, особено при младите, които очевидно са по-непредпазливи. Събраните сведения показват, че за периода 1999-2008 г., преобладава броят на отстреляни мъжки (76:43).

Анализ на Пенчев (2004), дава следните данни за отстрела на вълците: 80% от вълците се отстрелват при лов на диви свине; 5% на хайки; 5% на стървилища; 5% от пастири и 5% случайно.

Опитът от организирането на хайки за вълци показва, че желаните резултати са минимални, а в същото време безпокойството на други видове, между които и редки и защитени е значително. В края на зимата, когато обикновено се организират хайки, женските на копитните (сърни, елени) са бременни, а други видове тъкмо навлизат в размножителен период.

Таблица 4. Динамика на отстрела на вълци в стараната за периода 1999-2008 (П. Генов)

Период	1999-2002		2003-2006		2007-2008	
	Брой	%	Брой	%	Брой	%
I-III	40	40,0	21	25,9	16	15,5
IV-VI	4	3,8	2	2,5	3	2,9
VII-IX	1	0,9	4	4,9	2	1,9
X-XII	60	55,3	54	66,7	82	79,7
Общо	105	100	81	100	103	100

Анализ на паралела между брой ловци и брой убити вълци в страната Васил Василев – СЛРБ

Авторът на графиката прави следните коментари относно тази зависимост:

- Броят на ловците, членуващи в НЛРС-СЛРБ се увеличава, но има и ловци, които не са членове на СЛРБ;
- Процентът активни ловци намалява въпреки увеличението в числеността на ловците като цяло;
- Броят на ловците не е задължително корелиран с броя убити животни;
- Има ограничение на броя на ловците в групата;
- Известно е, че най-често вълците се отстрелват на лов за други видове (дива свиня);
- Необходими са повече данни за това какво ловно усилие се прилага в даден период, в дадени райони и т.н.

Социални аспекти

Социологически проучвания

Резултати от социологическо проучване за отношение на местното население към вълците проведено през 2004 г.

В периода август – декември 2004 г. беше проведено социологическо проучване в рамките на проект “Анализ на човешките измерения по отношение на мечките”. В допълнение бяха включени въпроси и за нагласата към вълка.

Изследването целеше:

- Да установи отношението на местното население към мечките и вълците;
- Да установи кои са проблемните пресечни точки при взаимоотношенията между хора и мечки и хора и вълци (като например нанасят ли мечките щети и какви)
- Да разбере в най-общи рамки мнението на хората относно това какви мерки могат да бъдат взети при проблеми във взаимоотношенията между хора и мечки и хора и вълци.

Изследването е проведено в два региона на страната, а именно:

- Пирин;
- Родопите.

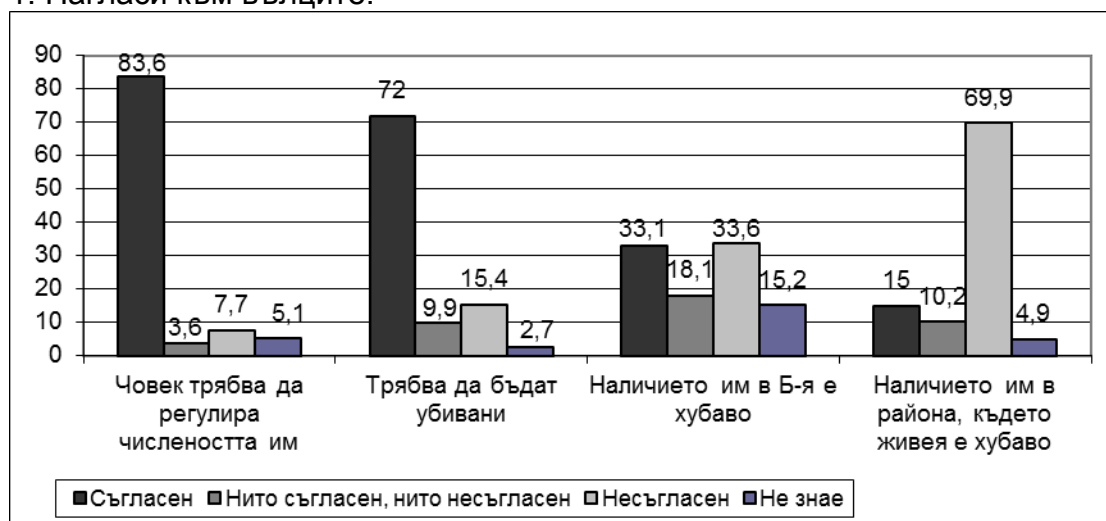
Посетени са общо 71 населени места в двата района /Таблица #1.

Таблица #1

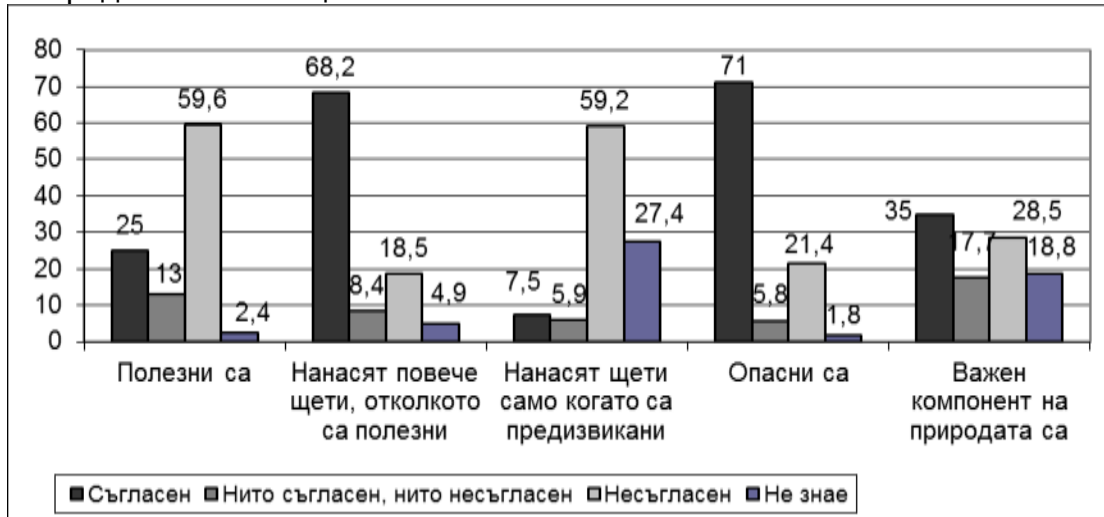
Район	Брой	%
Пирин	172	31.4
Родопи	375	68.6
Непосочен регион	2	-
ОБЩО:	549	100.0

От проведеното социологическо проучване става ясно, че местното население изпитва страх, ужас или неприязън при срещата с вълците, отношението им е предимно негативно и липсва толерантност по отношение на присъствието им в близост до населените места и селските райони на страната. Болшинството смятат, че числеността им трябва да се регулира и че ролята им в природата е неясна, като се възприема основно негативния им образ. Конкретните цифри са представени в следните графики.

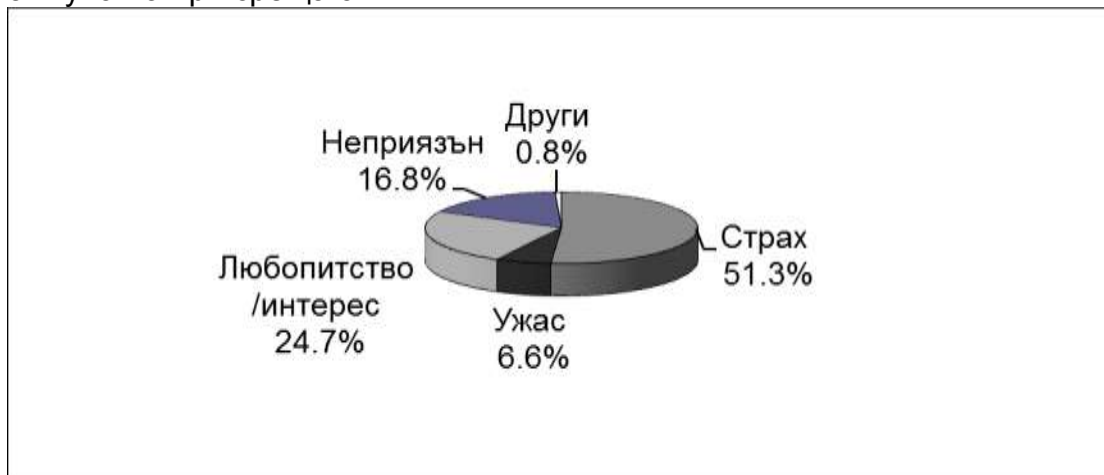
1. Нагласи към вълците:

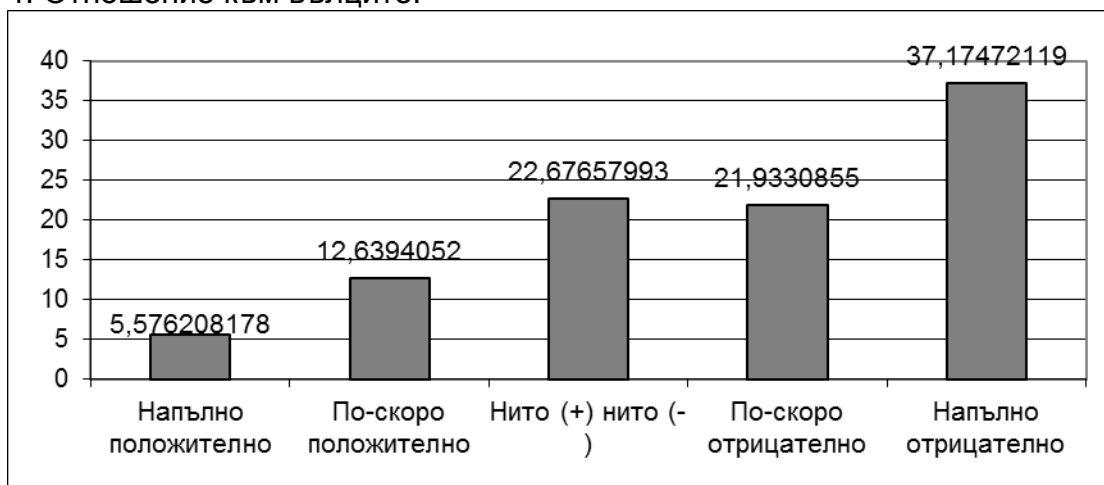
2. Представи за вълците:

3. Чувства при среща с вълк:

4. Отношение към вълците:

Повишаване информираността на широката общественост. Образование

Липсата на знания за вида

Информираността на широката публика в България относно вълка е недостатъчна и в много случаи нереалистична. Медиите, чиито послания най-лесно достигат до хората, често представят вълка в негативна светлина. Всичко това води до създаване на отрицателна нагласа и грешна представа за вида, начина му на живот и ролята му в природата, в иначе неутралната широка общественост. Недостатъчна информираност по тази тема се наблюдава и всред групите от обществото, които са пряко свързани с вълка и управлението му.

Действителната значимост и роля на вълка за екосистемите е отместена на заден план и дори непозната, докато „информацията“ от типа на истории за кръвожадният вълк е широко разпространена. Можем да наречем вълка „дискриминиран“ вид.

Получаването на реалистична информация за същинската му важна роля в природата, е предпоставка за дългосрочното му опазване в България.

Дейности за повишаване информираността на широката общественост

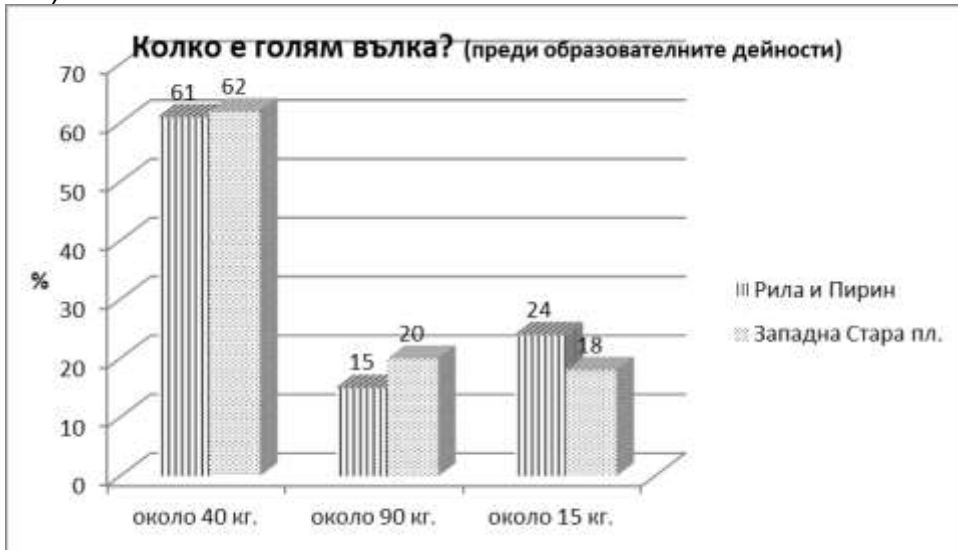
До момента, усилия за подобряване на ситуацията в това отношение са правени от някои НПО – СДП-БАЛКАНИ, БДОБР – СЕМПЕРВИВА и Природен фонд.

През 1999 г. екип на БАЛКАНИ съвместно с БДОБР – СЕМПЕРВИВА подготви първата пътуваща фотоизложба за вълка и кафявата мечка, в която чрез фотографии и текстове, беше представена информация за тези представители на нашата фауна, за начина им на живот и ролята им в природата. Изложбата беше уредена в София и други градове на западна България, за широката публика, след което придружаваше образователната програма подготвена специално за основните училища.

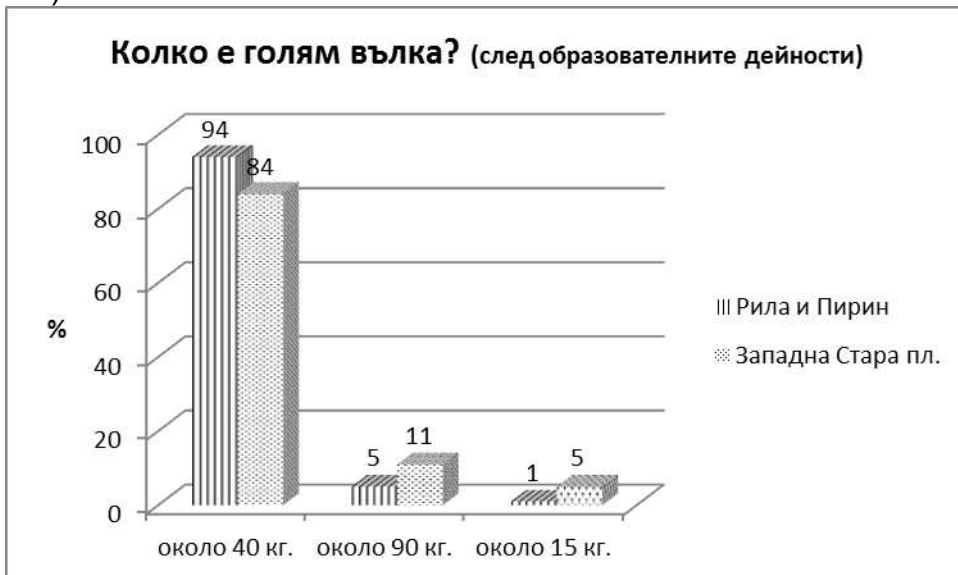
Образователната програма беше провеждана в 70 училища от западна България (най-общо от гр. Белоградчик до гр. Гоце Делчев) в периода 1999 – 2002 г. Тя включваше материали, изработени от професионални екипи, а именно: две работни книжки за различни възрастови групи - за II и III клас (8 – 9 години) и за IV и V клас (10 – 11 години), с информация за вълка, мечката и риса. Към тях беше подготвен наръчник за учителя. За по-големите ученици от основните училища бяха провеждани лекции с диапрожекции. Придружаващи инициативи и материали към информационната кампания бяха конкурси за рисунки и др., плакати, стикери, тениски за учениците и др.

При провеждането на програмата през 2001 – 2002 учебна година беше направена анкета с децата преди и след работата с учебните материали, като им бяха зададени някои въпроси за знанията им и отношението към трите вида едри хищници в България. Някои от резултатите от тази анкета, отнасящи се за вълка, са представени в графики.

1 а)

1 б)

2 а)

2 б)

Образователен център за едрите хищници

Като естествено продължение на горе споменатите дейности, възникна идея за създаването на образователен център, в който с по-богата и по-пълна информация посетителите да получават знания за едрите хищници на България и за природните екосистеми, от които те са неразделна част. Такъв център би имал несравнимо по-голям капацитет в дългосрочен аспект.

През 2004 г. започна и реализирането на тази идея. Инициативата беше на СДП – БАЛКАНИ, съвместно с БДОБР – СЕМПЕРВИВА. За място беше избрано едно почти изоставено селце - Влахи в подножието на западната част на Пирин пл. Районът е един от двата моделни района, в които СДП – БАЛКАНИ извършва своята теренна работа за вълка. Планината е обитавана от вълци и мечки, а освен всичко националният парк е притегателен за много посетители и туристи.

Центърът работи от 2008 г. Уредена е голяма изложбена зала с атрактивна и богата информация за четирите вида едри хищници (вълк, кафява мечка, рис и

чакал) в България и техни родствени видове по света. Предстои да се създаде второ ниво на изложбената зала. Оборудвана е и многофункционална зала (за практическа работа с деца, за прожекции, за провеждане на срещи и др.), сувенирен магазин и кафе. Предвижда се да бъдат завършени стаи за нощувка, което ще позволи посещенията и програмите да продължават повече от един ден. Два вълка и две мечки, спасени от незадоволителни условия на живот, обитават просторни ограждения в близост до центъра. Те са неразделна част от него. Те са „мостът“ между дивата природа и посетителите, които идват да научат нещо за нея. Целта е центърът да стане популярен всред учебни заведения в цялата страна и организирани групи ученици и студенти да го посещават, като им се провеждат образователни програми. Центърът е отворен и за всеки, който желае да научи повече за природата и обитателите и.

У нас, на други места подобни центрове - музеи, но само за мечки (от едрите хищници) има два в Родопите (Триград) и на Витоша. Желателно е вълкът да бъде популяризиран по подобен начин.

Икономически предимства от опазването на вълка

Димитър Василев

За природозащитниците има три основни причини за опазване на вълчата популация или за подпомагане възстановяването на вълка в цяла Европа: екологични, етични и социологически. Но всички тези доводи често не биват споделяни от местните хора, живеещи в близост до природата. Наблягането на някои възможности за икономически изгоди, които може да бъдат придобити от наличието на вълка, може да помогне за намирането на нови причини за приемане на вълка от местните общности.

За да има ефективна икономическа изгода то тя трябва да е за дадена общност като цяло, а не само за няколко местни жители. Представяйки предимствата би било изключително съществено да се представят възможните ползи от наличието на вълка. Туризмът (еко-туризъм) би имал големи възможности за развитие и би могъл да увеличи заетостта на местното население в райони с наличие на вълци.

Тук ще дадем три примера, за да покажем възможностите, които дава образа на вълка за икономическо ползване, като в различни социално-екологични ситуации може да се ползват един или друг от тях или всичките:

1. Турове с водачи

Целта е да се доведат туристи до район, в който вълкът се среща и да се даде възможност за контакт с присъствие на вълци или за наблюдение на следи от присъствието им и да се запознаят туристите с характерните особености и проблемите на вида. При такава дейност целия район ще се възползва от присъствието на туристите.

Една атрактивна програма трябва да включва различни възможности и дейности, като нощно или дневно наблюдение на животните, възможности за упражняване на фотолов, спорт или риболов в района на вълците и др. Такива програми би следвало също да включват хората в събирането на информация и да се придружават от лекции с прожекции на филми и др. Поради това, че възможностите за пряко наблюдение са редки, е необходимо да се ползват други дейности свързани с вълците (взимане на отпечатъци от следи, виене през нощта за предизвикване на отговор и др.). Туристите трябва да могат да си вземат нещо от терена (например отливки от следи или скулпторки и пластики направени от местните жители).

Успехът на туровете с водач би зависел от способностите на самите водачи сред природата. Поради тази причина би било добре да бъдат подобрили опита и знанията на водачите, да се увеличат познанията за местните фауна, флора и за района въобще, комуникационните и организационни умения.

Подобни познания и умения могат да се придобият в специализирани учебни центрове за обучение на водачи за познавателен туризъм или организирани курсове към информационни центрове.

Туровете с водачи трябва да се развиват в сътрудничество със специалисти, които могат да подпомогнат да се развият тези идеи.

.2. Лого/етикет ВЪЛК

Лого ВЪЛК би могло да се създаде, за да е лесно разпознаваемо от ползвателя или клиента (такива, каквито са за биологични продукти или органична храна). За да бъде по-ефективно, трябва да е признато от местните власти, а също и от националните власти и да бъде контролирано от институции.

Етикетът може да се разпространи и сред хотели и магазини участващи в процеса по съхранение на вълка в района. Би следвало да е облекчена продажбата на местна продукция с такъв етикет на туристи. За по-голяма ефективност логото/етикет трябва да се дава на цели села или райони. Такъв етикет може да се ползва, за да се прави популяризация на региона (както например Сент бернара е използван за някои райони на Швейцария).

3. Центрове за вълка

Необходимо е да бъдат създадени центрове за вълка адаптирани към местните условия. Такива центрове ще предоставят информация за цялата дива природа на района заедно с информацията за вълка. Когато е възможно, е желателно да има магазин за сувенири, музейни сбирки, изложби, добавянето на заграждения с животни и други инфраструктури. Необходимо е да бъдат създадени възможности за заетост. Подкрепата на местната власт е изключително важна за реализацията на подобни дейности.

Досега, поради статута на вида, ловът на вълци е била основната възможност за икономическа изгода - чрез ловен туризъм. Това би могло да се промени като се предприеме цялостно проучване на възможностите за икономическо ползване на вълка и да се провеждат широки информационни кампании за прилагане в практиката на различните начини на икономическо ползване на вида, в унисон с дългосрочното му съхранение.

Комуникация и сътрудничество между заинтересованите страни

Една от основните цели на този план за управление е създаването на комуникация и сътрудничеството между всички заинтересовани групи. Както методологията на разработване на плана, така и бъдещите процеси на вземане на решения, свързани с управлението на вълка в България, са адаптирани за подобно сътрудничество.

Интересите на всяка група, с отношение по темата са важни и трябва да се взимат предвид.

Различните заинтересовани групи биха могли да си сътрудничат при следните приоритети и дейности, свързани в управлението на популацията на вълка в България:

- Мониторинг
- Организиране на работни срещи за управлението на вида
- Прилагане на различните икономически инструменти за извличане на полза от присъствието на вида
- Изпълнение на законодателството
- Различни дейности регламентирани с настоящия документ, целящи по-добро управление на популацията на вида в България
- Минимизиране на конфликта човек - вълк

Законова рамка

Законова база и международни споразумения за вълка *Canis lupus L.*

Яна Велина, МОСВ

1.Законов статус

1.1 Международно законодателство

1.2.Национално законодателство

2. Международно сътрудничество

1. ЗАКОНОВ СТАТУС

1.1. МЕЖДУНАРОДНО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

Европейският вълк е включен в:

А) Директива 92/43/ЕИО на съвета от 21 май 1992 година за опазване на естествените местообитания и на дивата флора и фауна (Директива за хабитатите).

За България Директивата е в сила от 21.05.1992 г.

Включен е в Приложение II- растителни и животински видове от значение за Общността, чието съхраняване изисква обявяването на специални защитни зони. Видът е означен (*) с приоритетно значение. Приоритетни- това са видовете от интерес за Общността, които са застрашени на европейската територия на държавите-членки и за чието опазване общността носи особена отговорност въз основа на тяхното естествено разпространение.

Включен е в Приложение IV- растителни и животински видове от интерес за Общността, които се нуждаят от строга защита. Българските популации са изключение, което е направено чрез Директива 2006/105/ЕО на Съвета от 20 ноември 2006 година за адаптиране на Директиви 92/43/ЕИО в областта на околната среда поради присъединяването на България и Румъния.

Включен е в Приложение V- растителни и животински видове от интерес за Общността, чието взимане от дивата природа и експлоатация могат да бъдат предмет на мерки за управление.

В главата „Съхранение на природни местообитания и местообитания на видовете” на Директивата 92/43/ЕИО се чете, че се изгражда единна ЕВРОПЕЙСКА ЕКОЛОГИЧНА МРЕЖА на територии със специален режим на защита, наречена „Натура 2000”. Тази мрежа се състои от райони, обхващащи хабитатите на видовете от Приложение II. Тя трябва да гарантира по-нататъшно съществуване или евентуално възстановяване до благоприятен консервационен статус на тези типове природни местообитания на видовете в техния естествен район на разпространение.

Съществуват забранени методи, средства за залавяне и убиване и средства за транспортиране, които са упоменати в Приложение VI на Директивата.

Б) Конвенция за опазване на европейската флора и фауна и природните местообитания (Бернска конвенция).

За Р България конвенцията е в сила от 1.05.1991г., обн. ДВ бр. 23/10.03.1995 г.

Canis lupus е включен в Приложение II на Бернската конвенция - строго защитен за страните членки, но България е подписала Конвенцията с резерви по отношение на този вид, което представлява невъзможност за прилагането на специалните забрани от чл. 6 (например забраната за убиване). Република България си запази правото да премахне тази защита, ако прецени, че размножаването е достатъчно голямо и не се нуждае от защита.

Член 22

1. Всяка държава може да направи една или няколко резерви по отношение на определни видове...

4. Всяка договаряща страна, направила резерва...може напълно или частично да я оттегли

Приложението към Резолюция № 6 (1998) на Постоянния комитет на Бернската конвенция-вид, изискващ специални мерки за съхранение на местообитанията му.

Глава II от Бернската конвенция се отнася за защита на природните местообитания, като:

Всяка договаряща страна взема съответните и необходимите законодателни и административни мерки за осигуряване запазването на природните местообитания на дивите видове от флората и фауната, особено на тези, които са изброени в приложения № I и II, както и да осигури запазването на застрашените от изчезване природни местообитания;

Договарящите страни отчитат в своята политика за планиране и развитие изискванията за запазване на защитените райони, споменати в преходната точка, така че да се избегне или сведе до минимум всякакво влошаване на ситуацията в такива райони;

Договарящите страни се задължават да координират в необходимата степен своите усилия за защита на природните местообитания, посочени в този член, когато те са разположени в погранични райони.

Глава III от Бернската конвенция се отнася до защита на видовете.

Според чл. 6 всяка договаряща страна взема съответните необходими законодателни и административни мерки за осигуряване на специална защита на видовете от дивата фауна, изброени в Приложение II.

Приложение № IV забранява следните средства и методи за убиване, лов и други форми на използване при европейския вълк:

Примки; Живи животни, използвани като примамки, които са слепи или осакатени; Звукозаписи; Електрически уреди, способни да убиват или зашеметяват; Изкуствени източници на светлина; Огледала и други заслепяващи предмети; Приспособления за осветяване на целта; Приспособления за нощна стрелба, съдържащи електронен преобразувател или увеличител на образа; Експлозиви; Мрежи (ако се прилагат за масов или неизбирателен лов или убиване); Капани; Отрова или стръв с отрова или упойващи вещества; Обгазяване и опушване; Полуавтоматични или автоматични оръжия, чийто затвор може да побере повече от два пълнителя; Самолети; Автомобили в движение.

В) Конвенция за биологичното разнообразие.

Ратифицирана на 29.02.1996 г. със закон, приет от 37-то НС (ДВ, бр.22 от 1996 г.)

Г) Конвенция за международната търговия със застрашени видове от дивата флора и фауна (Вашингтонска, CITES)

В сила за Република България от 16.04.1991 г.

Българската популация на европейския вълк е включена в Приложение II на конвенцията, което третира всички видове, които, макар в момента да не са непременно застрашени от изчезване, биха могли да станат такива, освен ако търговията с екземпляри от такива видове не е обект на строго регламентиране с цел да се избегне използване, което е несъвместимо с оцеляването им.

Търговията с екземпляри от видовете, включени в Приложение II се регламентира чрез разрешителни за внос, износ, ре-експорт, в рамките на ЕС, лична собственост, циркове.

Научното ведомство във всяка страна наблюдава както разрешителните за износ, издавани от тази държава за екземпляри от видовете, включени в Приложение II, така и самия износ на такива екземпляри.

За България научните становища се определят от Националния научно-консултативен съвет по CITES, а контролен орган и издаващ разрешителните по CITES е МОСВ.

Д) Регламент на съвета на Европа No 338/97 от 9.12.1996 г. за защита на видовете от дивата флора и фауна чрез регулиране на търговията с тях (European Community (EC) Regulation No. 338/97 of 9 December 1996 on the protection of species of wild fauna and flora by regulating trade)

Е) Европейски план за действие за вълка на Съвета на Европа Action plan for the conservation of the wolves (*Canis lupus*) in Europe.

Бернската конвенция, по която Р България е член възприема този план за действие. В него се съдържат препоръки за създаването на план за действие за опазване на вълците в България.

1.2. НАЦИОНАЛНО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

А) Според настоящото законодателство на Р България, европейският вълк е защитен от Закона за биологичното разнообразие (ЗБР, ДВ. Бр.88 от 4 Ноември 2005г.).

! * Европейски вълк *Canis lupus*

Знакът "!" пред името на даден вид означава, че видът е включен в приложението към Резолюция № 6 (1998) на Постоянния комитет на Бернската конвенция (927 вида, изискващи специални мерки за съхранение на местообитанията им).

Знакът "*" пред името на даден вид означава, че видът изисква приоритетно съхранение на неговото местообитание.

Видът е включен в:

Приложение №2 (към чл.6, ал.1, т.2 и 3) и под режим на опазване са местообитанията му по Директива 92/43/ЕИО на Съвета за опазване на естествените местообитания и на дивата флора и фауна.

Приложение №4 (към чл.41, ал.1) и е под режим на опазване и регулирано ползване от природата.

В зависимост от състоянието на популациите му и биологичните изисквания на вълка режимите и условията за ползването му обхващат:

Предписания за достъп до определени райони;
Временна или местна забрана за ползване на вида или определени популации;
Срокове, правила и методи за ползване;
Въвеждане на разрешителен режим или определяне на квоти за ползване на екземпляри;
Условия за покупка, продажба, притежаване, предлагане за продажба или транспортиране с цел продажба или изнасяне зад граница на екземпляри или части от тях;
Условия за отглеждане и размножаване на вида при контролирани от човека условия.
При улавяне или убиване на вълка се забранява (чл.44, ал.1) използването на следните неселективните уреди, средства и методи (включително моторни превозни средства) (приложение No 5 към чл.44, чл.1)

Живи животни, вкл. слепи или осакатени, които се използват като примамки;
Звукозаписи;
Електрически или електронни уреди, способни да убиват или зашеметяват;
Изкуствени източници на светлина;
Огледала и други заслепяващи предмети;
Приспособления за осветяване на целите;
Приспособления за прицел за нощна стрелба, съдържащи електронен преобразувател или увеличител на образ;
Експлозиви;
Мрежи, които според принципа или условията на тяхното използване са неизбирателни. („Неизбирателни капани” са стъпните, стръвните, премазващите капани и примките.);
Арбалети;
Отрови и примамки с отрова или упойващи средства;
Обгазяване или опушване;
Полуавтоматични или автоматични оръжия, чийто магазин може да побере повече от два патрона;
Умрели животни или части от тях за стръв в местообитания на мечки
Режимите и условията на ползване на вълка (ловен вид от приложение 4) се въвежда със съвместни заповеди на председателя на Държавната агенция по горите и министъра на околната среда и водите в зависимост от състоянието на популациите и биологичните изисквания на отделните видове.

Нарушенията спрямо горните разпоредби се наказват с глоби от 200 до 20 000 лв., отнемане на правото на ловуване за 3 години.

Опазването на вида извън естествената му среда включва отглеждане и размножаване при контролирани условия в зоологически градини, живи колекции и в центрове за размножаване и отглеждане на защитени видове.

Министърът на околната среда и водите и председателят на Държавната агенция по горите могат със заповед, обнародвана в "Държавен вестник", да забраняват вноса, развъждането и отглеждането извън зоопарковете, центровете за отглеждане и размножаване на защитени видове животни и спасителните центрове на местни или чужди диви животински видове, които представляват опасност за хората или са неподходящи за отглеждане като животни компаньони, и на световно застрашени видове животни.

Б) Вълкът е ловен вид в България, ползването му се регулира е в Закона за лова и опазване на дивеча (ДВ-бр. 78 от 26.09.2000 г.).

Индивидуалният му лов е разрешен целогодишно, а груповият лов на чакала извън горския фонд от 1 януари до последния ден на февруари.

Законово хайки за вълци не са позволени.

Режимите и условията на ползване на ловни видове, се въвеждат със съвместни заповеди на председателя на ИАГ и министъра на околната среда и водите след обсъждане със заинтересованите централни ведомства, обществени организации и браншови организации на ползватели, а в случаите на регионална или местна забрана за ползване-и със съответните областни управители и кметове на общини.

Законът за лова и опазване на дивеча дава възможности за създаване на бази за интензивно стопанисване на дивеча, които са заградени територии, устроени в ловностопанско отношение за полусвободно отглеждане на дивеч при численост над допустимия запас на местообитанието съобразно бонитета.

В) Наредба No 4 от 8 юли 2003 г. за реда и условията за издаване на разрешителни за въвеждане на неместни или повторно въвеждане на местни животински и растителни видове в природата (ДВ-бр.65 от 22 юли 2003 г.).

Canis lupus е обект на тази наредба в случай на повторното му въвеждане в природата.

Други международни документи, регламентиращи опазването и управлението на популациите на вълка, приети от България

План за действие за вълка в Европа. Изготвен от Европейската инициатива за едрите хищници (LCIE)

Европейската инициатива за едрите хищници (The Large Carnivore Initiative for Europe/LCIE) е основана през 1995 г. с цел да се решаване на проблемите, които стоят пред опазването на популациите едри хищници на континента в съжителство с хората, а именно кафявата мечка, вълкът, росомахата, евразийския рис и иберийския рис. Тази група от експерти е изготвила планове за действие за опазване на едрите хищници, одобрени от Съвета на Европа на заседанието на Постоянния комитет на Бернската Конвенция, проведено през ноември 2000 г.

Един от тези планове е "План за действие за опазване на вълка в Европа". Документът може да бъде намерен и изтеглен от страницата на LCIE: <http://www.lcie.org/Publications.aspx>

В своята Препоръка № 74 (2000) Съвета на Европа призовава националните органи да включват в националните си планове за управление на този вид, дейности, препоръчани от горе-споменатия документ.

Следните препоръки са дадени конкретно за България:

„ ...3.1 Разработване на национална PR кампания с цел информирание и ангажиране на широката общественост с въпросите касаещи вида;

3.2 Изготвяне на документ за начините, по които страната ни и Европейския съюз (ЕС) прилагат

международните закони и директиви, които са подписани;

- 3.4 Искане до ЕС да преразгледа и коригира политиката за икономическите стимули за животновъди в райони с вълци;
- 4.1 Идентифициране на работна група, на която да се даде възможност да изработи Национален план за действие за вида;
- 4.2 Да се координира работата на национално ниво с тази на Инициативата за едрите хищници, призната от Бернската конвенция;
- 5.1 Идентифициране на всички потенциални коридори между фрагментирани популации;
- 5.2 Оценка на състоянието на хранителната база за вълка в различни региони и идентифициране на необходимост от конкретни действия;
- 6.1 Оценка на състоянието на всички възстановяващи се и малки популации, включително оценка на популацията или мониторинг на вида, оценка на местообитанията на вълка в качествено и количествено отношение (т.е. наличие на плячка, разпространението ѝ и изобилие);
- 7.1 Оценка на осъществимостта и целесъобразността на подхода за управление на популацията чрез премахване избрани проблемни вълци;
- 7.2 Оценка и управление на проблема с подивелите и бездомните кучета, както и на действащото законодателство, за контрола им;
- 7.3 Идентифициране и преброяване на съществуващите съоръжения с отглеждани вълци на затворено;
- 8.1 Оценка на качеството на лова на вълци по отношение на биологичните и социални аспекти;
- 9.1 Оценка на осъществимостта за икономическа ползване на вълка;
- 11.1 Определяне на необходимостта/желанието за образователна кампания на местно или национално ниво;
- 11.2 Разработване и прилагане на образователна и информационна програма;
- 11.3 Проектиране и изпълнение на медийна кампания;
- 11.4 Определяне и овластяване на надеждни специалисти по вълка да представят въпросите свързани с вълка пред обществеността и пресата;
- 12.1 Да се координира програма за научни изследвания на Европейско равнище, като темите се съобразяват с местните приоритети;
- 12.2 Принос за поддържането на тясна връзка между всички изследователи, които работят за вълка в Европа.
- 12.3 Да има принос в редовното събиране на всички необходими данни за мониторинг на управлението и биологичното състояние на вълка във всички европейски страни.“

По едни от горните препоръки вече е работено, а други са добри идеи/желателни теми за бъдеща работа, именно в рамките на настоящия документ.

План за управление на едрите хищници на популационно ниво

Управление на едрите хищници и по-специално на вълците на популационно ниво.

Александър Дуцов

(За пълния текст: Препоръки за създаване на планове за управление на едри хищници на ниво популация. 2007. Large Carnivore Initiative for Europe, Istituto di Ecologia Applicata. Европейската Комисия Генерална дирекция Околна среда.)

В Европа се срещат четири вида едри хищници между които е и вълкът (*Canis lupus*). Опазването му е истинско предизвикателство в гъсто населените и силно видоизменени европейски ландшафти. Трудностите се дължат главно на

основната характеристика на вида – едрите хищници имат нужда от много пространство. Размерите на индивидуалните територии обикновено варират между 100 и 1000 км² в зависимост от характеристиките на местообитанието и продуктивността на околната среда (Nilsen *et al.* 2005; Herfindal *et al.* 2005). Това предполага, никога да не се достига голяма плътност на популациите на вълците – обикновено тя варира между 3 и 0,1 индивида на 100 км². Освен тези характеристики на уседналите възрастни индивиди, младите едри хищници често скитат на големи разстояния по време на фазата на дисперсия, като някои индивиди се придвижват на разстояния от стотици и дори хиляди километри. Последницата от това е, че популациите на тези видове не се вместили в защитените територии – всъщност много малко от европейските защитени територии могат да обхванат териториите на повече от няколко индивида от който и да е вид едър хищник (Linnell *et al.* 2001a). Това предполага, че опазването им зависи от присъствието им и в защитените територии, и в местообитанията, разположени около тях, тоест в по-голямата част от европейските ландшафти. За щастие и четирите вида са се оказали сравнително адаптивни към сегашните европейски условия (Breitenmoser 1998; Kaczensky 2000; Linnell *et al.* 2001b), което позволява да се визуализира реалното им опазване в бъдеще. Но присъствието им в тези широко използвани земи води до редица конфликти с човешките интереси.

Друга последица от ниската гъстота и голямата подвижност е, че сме принудени да преразгледаме мащаба, според който да се осъществи управлението на едрите хищници. От биологична гледна точка популациите на вълците се простират на територии от стотици и хиляди квадратни километра. Такива големи площи винаги са фрагментирани от различни видове административни граници, например на защитени територии, на общини, области, провинции, държави, дори и на наддържавни образувания като Европейския съюз. При мащабите, за които говорим, всъщност има много малко административни единици, които могат сами да вместят жизнеспособна популация на който и да е вид едър хищник. Затова е от огромно значение планирането на мерките за опазване на едрите хищници да се провежда координирано и в сътрудничество между всички административни единици, на чиято територия се намира дадена популация. Първият опит за постигане на това беше през 1999 г, когато Бернската конвенция одобри поредица от планове за действие за мечките, вълците, рисовите и росомахите (Boitani 2000; Breitenmoser *et al.* 2000; Landa *et al.* 2000; Swenson *et al.* 2000), изготвени от Инициативата за едрите хищници в Европа (www.lcie.org). Чрез тези стратегически документи започна процесът на промяна в мисленето за управлението на тези видове. Сега обаче с продължаващото разширяване на Европейския съюз се налага този начин на мислене да се интегрира в Директивата за местообитанията и като резултат в местното законодателство по по-формален и структуриран начин.

Дефиниране на понятието популация.

Понятието популация е едно от най-основните биологични понятия – но в съвременната си употреба и едно от най-неясно дефинираните. Основната му идея е свързана с група индивиди, които обитават един и същи район и могат потенциално да се размножават помежду си. При животни, които имат много разнообразни модели на придвижване и социална организация, често е трудно да се каже къде свършва една популация и започва друга. Най-общо за конзервационните цели трябва да се разглеждат два процеса – генетиката и демографията. Генетичните елементи на популационните процеси се случват в по-големи пространствени и времеви мащаби, отколкото демографските, защото придвижванията на животните от време на време между две конкретни групи или

струпвания са достатъчни да попречат на генетичното диференциране, но не и да имат значително влияние върху демографските процеси. Поддържането на генетичното разнообразие е дългосрочен проблем, който изисква много по-голям брой индивиди, отколкото краткосрочното поддържане на числености, които са нужни, за да се предотврати изчезването.

Предлагаме думата метапопулация да се използва за широкообхватните явления, свързани с разпространението на индивиди, които имат подобна генетична структура. Това разпространение може да не е изцяло свързано в пространството – но трябва да има достатъчна свързаност в пространството и времето, за да се позволи дисперсията на животните, която гарантира обмена на гени и известна степен на демографска стабилност.

3. Нуждата от управление на ниво популация на едри хищници в Европа.

Таблица?? . Преглед на структурата на популациите на вълка (*Canis lupus*) в Европа.

Регион	Популация	Страни от ЕС	Страни извън ЕС	Популационни сегменти	Размер
Иберия	Северозападна	Испания, Португалия		Северно от р. Дуеро, южно от р. Дуеро в Португалия, южно от р. Дуеро в Испания	2400
	Сиера Морена	Испания			50
Алпите/ Италия	Западни Алпи	Франция, Италия ²	Швейцария		130-160
	Италия	Италия ³			500-800
Динарски планини/ Балкански п-в	Динарско-балканска	Словения, Гърция, България, Хърватска	Босна и Херцеговина, Сърбия, Черна Гора, Македония, Албания		5000
Карпати	Карпатска	Чехия, Словакия, Полша, Румъния, Унгария	Украйна, Сърбия		5000
Североизточна Европа	Скандинавска	Швеция	Норвегия		130-150
	Карелийска	Финландия, Естония, Латвия	Русия ⁴ Русия ⁵		750
	Балтийска	Литва, Полша	Беларус, Украйна		3600
	Германия/ западна Полша	Германия, Полша			По-малко от 50

Контрол чрез отстрелване и лов на едри хищници

Въпреки че в момента големи площи в Европа предлагат потенциално подходящи местообитания за един или повече вида едри хищници освен сегашните им намалени райони на разпространение, в Европа няма останали големи площи с

дива природа. Затова опазването на едрите хищници трябва често да се провежда в ландшафти с разнообразна употреба. В такива ландшафти могат да се появят редица реални или въображаеми конфликти с хората, например:

- (1) Изяждане на добитък или други продуктивни единици,
- (2) Конкуренция с ловците за едрите копитни животни,
- (3) Страх за личната сигурност (особено от мечки и вълци) и други психологически и социални конфликти.

Практическата последица от това е, че в някои ситуации съжителството може да се постигне по-лесно, ако популациите на едрите хищници се поддържат на по-малка гъстота от тази, за която има потенциал в района. Има редица нелетални методи, които могат да се използват, за да се отстраняват отделни едри хищници или за да се ограничи увеличаването на популацията (например транслокация). Но тези методи често са непрактични и твърде скъпи за широкомащабно приложение. В повечето случаи леталните методи остават най-практични и ефективни на много места в Европа.

Ловът на едри хищници дълго време е бил и си остава традиционен на много места в Европа. Мотивацията варира между ограничаване на щети и други конфликти през развлечение до желанието за трофеи. Освен това контролът чрез отстрелване на отделни индивиди с цел ограничаване на щети в момента се практикува в много райони, където ловът за развлечение е забранен. Въпреки че ни е ясно, че ловът/ контролът на едрите хищници е спорен въпрос, LCIE вярва, че той може да бъде съвместим с опазването на хищниците в много, но естествено не във всички, региони и случаи. Важно е да се помни, че опазването на едрите хищници не предполага непременно строга защита.

Потенциалните ползи от лова/ контрола на едрите хищници включват:

- (1) Позволява се запазването на стари традиции в селските райони, където се срещат едри хищници.
- (2) Присъствието на едрите хищници се приема по-добре от ловците, които могат да ги възприемат като полезен вид за лов или като източник на доходи, а не като конкуренти.
- (3) Увеличава се участието на местните хора, които са принудени да живеят в едни и същи райони с едрите хищници.
- (4) Позволява се популациите на едри хищници да се поддържат на гъстота, която ограничава унищожаването на добитъка и на видовете от хранителната база до приемливи нива. Освен това ловците могат да подпомагат контрола на конкретни животни, особено на тези, привикнали да убиват добитък.
- (5) Помага се да се запази страхът на едрите хищници от хората, като така се намалява потенциалът за конфликти.
- (6) Създава се потенциал за продаване на ловни трофеи и за генериране на приходи в селските райони (и така може се създаде стимул за запазването на здрави популации от едри хищници).
- (7) В райони, където едрите хищници са в процес на възстановяване, може да се постигне приемането им в дългосрочен аспект, ако скоростта на възстановяване се намали.
- (8) LCIE е изцяло против браконьерството при всякакви обстоятелства и осъзнава, че то е голяма заплаха за популациите на едрите хищници в много райони. Но

LCIE вярва, че разрешаването на лова за жизнеспособните популации ще помогне да се намали браконьерството, ако местните хора се чувстват въввлечени в процеса на управление.

(9) Достигането на размер на популацията, който позволява лов, може да се окаже решаващо за успеха на плана за опазване/ възстановяване – това ще демонстрира и гъвкавостта на консервационния план по отношение на различните заинтересовани групи.

Има обаче редица условия, които трябва да се изпълнят, за да се гарантира съвместимостта на лова и контрола с опазването на едрите хищници. LCIE приема лова/ контрола чрез отстрелване за популациите на едри хищници само когато са изпълнени следните изисквания:

(1) Ловът и контролът чрез отстрелване да са част от обхванен консервационен план за управление на цялата популация и нейното местообитание. Този план трябва да е написан от отговорната управленска институция при съответно консултиране с местното население и признати заинтересовани групи от природозащитния сектор (правителствени и неправителствени). Планът трябва да се приема от мнозинството засегнати групи и местното население. Плановете за управление трябва да са напълно съвместими с местното и международното законодателство и споразумения.

(2) В консервационния план за управление популацията от едри хищници трябва да е документирана като демографски жизнеспособна и способна да понесе предложената степен на лов/ контрол чрез отстрелване, без да се застрашава консервационният и статус.

(3) Трябва да се вземе предвид социалната организация на вида и как ще и се отрази отстраняването на индивиди.

(4) В плана трябва да е изложен минималният размер на популациите на хищници. Трябва да се приложи подходяща система за мониторинг, за да се гарантира, че популацията се поддържа над този минимален размер. В случаите, когато размерът на популацията не може да се оцени директно, мониторингът може да се концентрира върху индикатори, които показват разпространението и тенденцията на популацията.

(5) От всички убити индивиди трябва да се събират важните биологични данни (пол, възраст, състояние, телесна маса, репродуктивни органи, генетични проби и т.н.) за целите на мониторинга и управлението. Резултатите от лова и мониторинга трябва да се докладват ежегодно и да се сравняват с целите на консервационния план за управление.

(6) Използваните методи не трябва да противоречат на международните, националните и местните закони и убиването на животните трябва да е съобразено с принципа на хуманността. Хората, които участват в убиването на едрите хищници, трябва да бъдат обучени, освен ако са с голям опит.

(7) Трябва да се наложат достатъчни ограничения на лова, за да се гарантира неговата устойчивост. Практически това ще изисква някаква форма на забранени за лов сезони, и в повечето случаи ще трябва да се въведат квоти. Препоръчва се и ползването на специални квоти за женските индивиди, за да се предотврати свръхползване.

(8) Трябва да се вземат предвид всички случаи на смърт, причинени от хора (включително хищниците, убивани при лов, при ограничаване на щети върху добитъка и при браконьерство, при самозащита и при прегазване от превозни средства), когато се определят квотите. Освен това ранените животните, които не са били намерени, се приемат за убити.

(9) Трябва да са били оценени и приложени мерки за разрешаване на конфликтите, където е възможно, преди да се инициира отстрелване или лов основно с цел намаляване на щетите върху добитъка.

LCIE също така признава, че приемливостта на използването на държавен персонал за контрола на едрите хищници вместо ловци любители ще варира в различните региони. Затова разходите и ползите от съжителството трябва да се оценяват внимателно за всеки случай поотделно.

Целта на това становище е само да се постави обща рамка за приемливите според LCIE инструменти за управление, като в същото време изрично посочваме, че трябва да се обсъдят местните обществени и екологични фактори, за да се разбере кой подход ще работи най-добре на местно ниво. Целта на това становище не е да се каже, че трябва да се ловува на едри хищници или че трябва да се предотврати прекалената им гъстота, или че леталните методи са единственият подходящ начин да се контролира тяхната численост при нужда. Но LCIE вярва, че ловът на едри хищници е приемлив при определени обстоятелства, от него може да има известни ползи и в някои ситуации може да допринесе (и да е съвместим) с тяхното опазване. Също така LCIE силно препоръчва ползването на нелетални мерки за разрешаването на конфликти, но и приема, че в някои ситуации може да се изисква отстрелване. Като се имат предвид сложните социални аспекти на опазването на едрите хищници, LCIE силно препоръчва да се отдели необходимото внимание както на човешкото измерение, така и на екологията, когато се взимат управленски решения.

Опазване на едрите хищници и горско стопанство

Европейските едри хищници са свързани с горските местообитания. Затова съществува голям потенциал промишленото лесовъдство да повлияе на техните популации. За щастие на големите хищници никой от видовете не изисква специфично местообитание и те като цяло са много по-толерантни към горскостопанските дейности, отколкото много други видове, които са свързани с конкретни дървесни видове или специфична горска структура. LCIE смята, че внимателно планираното комерсиално лесовъдство и други нелесовъдни дейности като цяло са съвместими с опазването на едрите хищници. Въпреки това има редица съображения, които трябва да се вземат предвид.

Плячка на едрите хищници

Едрите тревопасни (основно благородният елен, сърната, лосът и дивата свиня) са жизненоважна плячка за вълците и евроазиатския рис, както и за росомахите и мечките при определени обстоятелства. Затова е от огромно значение в горите, ползвани за промишлени цели, да се поддържа достатъчна хранителна база за едрите хищници. Повечето форми на устойчиво горско стопанство имат потенциален положителен ефект за едрите тревопасни, тъй като те поддържат местообитанията в ранна фаза на сукцесия. Обаче щетите, които тревопасните нанасят на дърветата, често принуждават лесовъдите да регулират числеността

на едрите тревопасни. Въпреки че едрите хищници могат да оцелеят при различни плътности на видовете от хранителната база, тези плътности имат долна граница. От голямо значение е регулирането на едрите тревопасни с цел запазване на дърветата да не води до намаляване на техните популации под гъстотата, която е достатъчна за поддържане на местната популация от едри хищници. Освен това трябва да се има предвид, че относителният ефект на едрите хищници върху популациите на едри тревопасни нараства при по-малка гъстота на тревопасните. Ако едрите тревопасни в една гора се управляват с цел лов, това означава, че конкуренцията между ловците и хищниците ще се увеличи при по-малка гъстота на тревопасните. Освен това силно намалената плътност на дивите, едри тревопасни може да доведе и до други конфликти, като например нападане на добитък. Затова е желателно по възможност да се прилагат други нелетални мерки за намаляване на щетите в горите.

Паша на добитък

Горите се използват за паша на добитък в много страни. Важните въпроси тук, свързани с едрите хищници, са ползването за паша да не пречи на тревопасните, които са потенциална плячка на едрите хищници (например зайците за иберийския риси методите на животновъдство да са подходящи за опазване на добитъка от нападения на хищници. Ситуации, в които дивите видове за храна са с малка гъстота, а добитъкът е с голяма, автоматично ще доведат до високи нива на конфликтност.

Безпокойство

Горскостопанските дейности могат да са източник на безпокойство за едрите хищници. Едрите хищници обаче са много мобилни и в повечето случаи за тях не представлява проблем да се преместят по-далеч от локализирано безпокойство като рязане или засаждане. Изключение правят определени периоди, когато мобилността им е ограничена, например при отглеждане на малките в бърлогата или по време на зимния сън на мечките. През тези периоди всяко безпокойство на разстояние 1 км от бърлогата може да има сериозни последствия. По възможност трябва да се избягват горскостопански дейности в близост до известните бърлоги през критичните периоди на годината.

Достъп

Най-сериозното влияние на горското стопанство върху едрите хищници е свързано с пътищата, които се прокарват, за да се осигури достъп за горскостопански дейности. Прокарването на пътища дава възможност на голям брой хора да достигат до части на гората, които иначе биха били твърде далечни или недостъпни. Това води до увеличаване на безпокойството и от пешеходци, и от механизирани източници, до нарастване на риска от смърт от прегазване и до увеличаване на браконьерството поради по-лесния достъп. LCIE силно препоръчва горскостопански практики, които не водят до допълнително изграждане на пътища и смята, че е желателно горските пътища да са затворени за друг вид движение, когато е възможно.

Защитени територии от значение за опазване и регулиране на популацията на вълка в България

Жеко Спиридонов, "Природен фонд"

Въведение

Изграждането на националните мрежи от Защитени територии (ЗТ) в Европа започва в началото на ХХ век в Швеция, Русия, Испания, като след I-та Световна война към тях се присъединяват Италия, Холандия, Финландия, България. През 1958 г., ООН обявява световната мисия на ЗТ за опазването на природните екосистеми, животинското и растителното видово богатство, пейзажите и геологичните феномени. Днес ЗТ заемат 10% от земната суша. От 1961 г. IUCN (Международен съюз за защита на природата) издава периодично Списък на ООН на ЗТ.

България е представена в Списъка с над 45 ЗТ покриващи критериите на IUCN за различните категории ЗТ, и покриващи над 80% от общата площ на ЗТ в страната ни. Качеството на природните дадености на българските ЗТ е неоспоримо и това се потвърждава от международната оценка. Общата площ на ЗТ обаче едва достига 5% от държавната територия и по този показател България се намира сред последните 5-6 страни в Европа. Същевременно "златното време" за националната ни мрежа от ЗТ (1978-1995), когато средно годишно се обявяваха по над 22000 ха ЗТ, е отминало отдавна.

Категории ЗТ

Съгласно Закона за защитените територии категориите ЗТ са: Резерват (Р), Национален парк (НП), Природна забележителност (ПЗ), Поддържан резерват (ПР), Природен парк (ПП) и Защитена местност (ЗМ).

Характерни законови отличия съгласно Закона за защитените територии 1999 г. (предшестван от деноминация и от ЗЗТ, 1998 г.) и промени през следващите години.

Собственост на територията – изключителна държавна на Р, НП и ПР; разнообразна собственост за останалите категории, но общинската - може да бъде само "публична" собственост.

Природна характеристика – висока степен на естественост на местообитанията и екосистемите за Р, НП и ПЗ.

Населени места, селищни образувания, курорти – недопустими в Р и НП.

ЗТ за опазване на вълчата популация

Размерите на ЗТ в България са първото условие, по което може да изключим определена ЗТ, като такава за семейство вълци. От нашите Р само един може да приюти вълчо семейство, но Р-те в трите национални парка, също в ПП-е Странджа, Рилски манастир, Витоша и Беласица биха могли да осигурят родилни бърлози. Територия за 1-2 семейства имат ПП Българка и ПП Врачански балкан. Не повече от 20-ина ЗТ, повечето от тях Р извън парковете с площ от няколко стотин до 3000 ха, имат подходящи места за вълчи бърлози. Затова анализът на данните, с които се разполага, ще включи и Защитените Зони по Закона за биологичното разнообразие, осигуряващи територии за вълчите семейства.

За периода 2006-2010 г., 9 ЗТ (3 национални и 6 природни парка) са били обитавани средно от 22-23 вълчи семейства, което съставлява 17% от всичките, към 130 семейства в страната. Всъщност те са част от 100-те семейства

обитаващи ЗЗ, на брой 47. От ЗТ само НП Рила и Централен Балкан имат по 6 семейства и НП Пирин – 3; в ПП Странджа числеността им варира между 3 и 4. Голямо значение за опазването на вълка има ЗЗ Родопи - Запад (15 семейства), ЗЗ Западна Стара планина-Предбалкан (12), ЗЗ Родопи–Изток (9), ЗЗ Родопи – Средни (5), ЗЗ Ц. Балкан-буфер (4).

На карта добре се очертават 4 района, всеки един обхващащ по повече от една ЗЗ: Западна Стара планина (4 ЗЗ-и с 15 семейства), Централен Балкан –Средна гора (5 ЗЗ със 17 семейства), Рило-Пирински район с Верила и Витоша (9 ЗЗ с 18 семейства) и Западни Родопи (3 ЗЗ-и със 17 семейства).

В пограничните райони популациите са силно “разтегнати” – по западната граница с Македония и Сърбия (от ЗЗ Руй до ЗЗ Беласица) – 9 семейства в ЗЗ, и по границата с Гърция и Турция (от Източни Родопи до Странджа) – 16 вълчи семейства в 7 ЗЗ.

Въпросните 6 района трябва да бъдат осигурени с приоритет, за да може да бъде опазена жизнена популация на вида. Стратегията за опазване на българската популация може да бъде променена в случай, че съседните държави също осигурят добри гранични популации.

Състояние на вълка в съседни страни. Международно сътрудничество.

(Ще бъде допълнено)

Бъдещо управление на популацията на вълка в България

Мониторинг на състоянието на популацията

С цел правилното управление и опазване на популацията на вълка в страната е необходимо извършване на системни наблюдения и анализи на тенденциите в разпространението, числеността, половата и възрастова структура на вида у нас. Подобни наблюдения са необходими и поради факта, че има неясноти относно състоянието на популацията на национално ниво. Поради използваните различни методи за установяване на това състояние от различните институции/специалисти, работещи по темата, възникват разногласия относно разпространението на вида у нас, приблизителната му численост и др. Провеждането на мониторинг на популацията по единна за всички участници методика, с цел сравнимост на резултатите, ще доведе до повишаване на ефективността на тази дейност и точността и качеството на събираните данни.

Работната група постигна съгласие да се уточни единна, национална методика, по която да се работи и тази методика да е валидна за всички, които ще се включват в мониторинга.

В рамките на националната система за мониторинг на биологичното разнообразие (НСМБР), която се разработва от ИАОС и беше представена на работните срещи за изготвяне на настоящия план, беше изработена и тествана методика за мониторинг на вълка. НСМБР трябва да поеме ролята на национален център за събиране и обработка на данните за състоянието на популациите на приоритетните видове от флората и фауната (вълкът е приоритетен вид според Директивата за местообитанията). За да е възможно събирането и обработката на достатъчно количество информация е необходимо съдействието от всички заинтересовани институции (Структурите на МЗХ, ИАГ, МОСВ, научни институти и НПО). Това е от изключителна важност за успешното функциониране на единната система за мониторинг.

Необходимо е прилагането на методиката да се извършва ежегодно, в едни и същи установени моделни райони, по едно и също време, при подобни климатични условия (наличие на снежна покривка), с попълване на стандартен формуляр от всички участници в мониторинга. Формулярите се обработват по един и същи начин, централизирано в случая от ИАОС - отговорни за Националната система за мониторинг на биологичното разнообразие. Данните са общодостъпни.

Работната група постигна съгласие по следните теми:

- Необходимо е създаването на база данни за вълка – такава роля има НСМБР.
- Всички компетентни институции в България да се включат в събирането на данни, за да се постигне мониторинговия ефект.

- Не е достатъчно да остане само ловната статистика (броя убити вълци), тъй като включва данни единствено за бройки, често липсва пол и възраст, а и успеха при лова зависи и от много променливи фактори, а именно брой ловци и продължителност на ловните излети, необходими за сравнимост на данните от различните ловни сезони.

С цел мониторинг на популацията е необходимо да се събира следната информация:

- Основните данни, които са необходими са тези за тенденциите на популацията.
- Установяване на приблизителен брой на териториалните семейни двойки в страната.
- Да се събират данни за половата, възрастова и териториална структура на вълка.
- Анализ на влиянието на лова върху социалната/териториалната структура на глутницата.
- Има необходимост от синхронизиране на лесоустройствените и ловоустройствените планове и други подобни документи с плана за действие.
- Местните ловоустройствени планове да бъдат съобразени с усилията за прилагане на мониторинга на вида и с резултатите от този мониторинг.
- Работна група от представители на ИАГ, ДП, СЛРБ, ИАОС, НПО да определи кой ще се включи в ежегоден мониторинг и в кои райони ще бъде провеждан.
- Има предложение, в прилагането на мониторинга да бъдат включени природните паркове.

Методи за мониторинг на популацията на вълка

За събиране и анализ на данни, които ще внесат яснота за различните набелязани аспекти от състоянието на популацията на вида е необходимо да се ползва комбинация от няколко научни метода.

Проследяване в сняг по определени трансекти

Методът се основава на регистриране на белези за присъствие на вълка по трансектите (дири, екскременти, маркировъчна дейност (урина, драскане), остатъци от жертви (храна) на вълка, наблюдения на индивиди). Честотата на срещане на следи от жизнена дейност на вида може да бъде използвана за

определяне на популационни тенденции в даден район или в даден период от време в този район, ако се прилага систематично, по определен, стандартизиран начин във времето (Breitenmozer et al. 2006).

При подходяща снежна покривка, внимателното описване на всички детайли по дирята (брой индивиди, размери на стъпките, посока на придвижване, маркировъчна дейност и др.) дава възможност при последващ анализ да бъде извлечена информация и да бъдат направени заключения относно наличието и броя на семейните двойки/групи в дадена работна площ, размера на семейните групи, възрастовата им структура и др.

Телеметрия

Работата по методът телеметрия включва улавянето на вълци с капани модифицирани за научни цели и екипирането им с нашийници с радио-предаватели.

Конвенционалните, VHF-предаватели дават възможност за проследяване на терен. Те предават сигнал, който се улавя с помощта на приемник и антена. Включен е и сензор за активност, чрез който може да бъде установено каква е активността на проследявания индивид в момента (почива, движи се, храни се и т.н.). Местоположението на проследяваното животно се регистрира като се установи посоката (азимута), в която е животното от поне три различни точки (триангулиране), които са под ъгъл (за предпочитане на 90°) една към друга.

Получените данни дават информация за размера на територията, която използва дадена глутница и как я използва през различните сезони, за денонощна и сезонна активност, за миграции при младите индивиди, за това дали в глутницата има малки през дадената година, къде се намират леговището и „местата за срещи“, данни за смъртност и причините и.

Сателитната и GPS-телеметрията са по-нови, модерни технологии в работата с диви животни.

При GPS-телеметрията, устройството прикачено към животното (при вълците е вградено в нашийник) включва GPS приемник, който изчислява и записва местоположението на животното, на програмирани интервали. Информацията се базира на сигнали получени от група сателити (Mech and Barber, 2002).

Получените по тези методи данни, са в много пъти повече отколкото чрез конвенционалната телеметрия.

Проследяването по методите на телеметрията се комбинира с други полеви методи за получаване на пълна картина за начина на живот на вълците в даден район.

Работната група се съгласи, че изследването на вълци по метода на телеметрията е необходимо да продължат, с цел събирането на ценни данни за живота на този вид у нас.

- Да се правят опити за улавяне на вълци в райони различни от досегашната работа по метода със съдействието на служители от ДГС, ДЛС и ловци.
- Маркиране на един или повече индивиди от глутница с предаватели
- Целогодишно проследяване и установяване на заеманата територия от маркирания индивид/глутницата.

- Комбиниране на телеметричните локации с директни наблюдения (и фотокапани) и проследяване в сняг за установяване на числеността на групата и други данни..
- Статистическа обработка и екстраполация на получените данни.

Генетични изследвания и анализи

Генетичният анализ може да даде много и качествена информация за състоянието на популацията на вида (индивидуално разпознаване, родствени връзки, генетично разнообразие, наличие на инбридинг, структура на популацията, наличие на хибридизация и др.). При достатъчен брой събрани и анализирани проби може да бъде извлечена информация за размера на популацията (метода на улавяне-маркиране-повторно улавяне) и демографията ѝ. Материалът, от който може да бъде извлечена и изолирана ДНК е: косми (с корена), екскременти, урина, кръв, слюнка, тъкан (когато животното е мъртво). Правилното събиране и съхраняване на тези проби е от първостепенна важност за осигуряване на успешно провеждане на последващите генетични анализи. Резултатите от тези анализи са зависими от качеството на събраните проби и възможни замърсявания (с чужда ДНК). Поради това е необходимо биологичните проби да се събират и съхраняват като се следват някои правила.

Хибридизация

При досегашни проучвания е установено, че при вълка в страната хибридизацията с други каниди (основно домашното куче) е около 10% (от около 100 анализирани проби/индивиди). Увеличаването на анализирания извадка може да промени този процент. Тези резултати обаче, са достатъчно основание за задълбочаване на изследванията, за да се разбере до каква степен вълка у нас се хибридизира с домашното куче и какви са последствията за биологията, екологията и не на последно място за етологията на вида.

Във връзка с този проблем работната група постигна съгласие по следните дейности:

- Да се продължат генетичните изследвания на популацията. Събирането на пробите да става със съдействието на служители от ДГС, ДЛС, РИОСВ, ловци и др.
- Изясняване на проблемите с хибридизацията на вълците (причини, степен и др.) и потенциалното и въздействие върху популацията на вида.
- Уточняване на “горещите точки” на територията на България с генетично замърсени групи вълци – изработване на карта.

- Изясняване на причините за възникване на “горещи точки” на хибридизацията и мерки за ограничаване и премахване на тези причини.
- Изследване на черепи за белези на хибридизация.
- Всеки убит хибрид, да се заплаща, след като се докаже чрез генетичен анализ.

Документиране на смъртност. Използване на убити вълци за анализи

Документирането на смъртността е метод, използван за отчитане на тенденциите в популацията. При едно и също ловно усилие в даден регион, могат да бъдат следени тенденциите в числеността на съответната популация. Ако убитите индивиди се използват за последващ анализ, могат да бъдат извлечени значително количество данни за биологията и екологията на вида.

Работната група реши, че е необходимо телата на убитите вълци да се използват за изследвания.

- Да се сведе до знанието на всички ловци, че е важно да попълват формите, за да се получат по-точни официални данни за броя убити вълци.
-
- Идентифициране на вида (че е вълк, а не куче или чакал). Да се изработи формуляр, който да се попълва при оглед и така да се идентифицира.
- Всеки убит вълк да се фотографира, за разграничаване от близки видове.
- Да се изпращат телата на убити вълци за анализи, за болести и др.
- Да се разработи система, как и от кого ще се събират.
- Да се заплаща за предаден труп на вълк, като: „разход за осигуряване на материал за научно изследване“. За ловеца заплащането е компенсация, за това че е предал животното за научни цели.
- Да се определи група от представители от различни райони, която да реагира и информира при наличие на убити вълци (информационна мрежа).

Местообитания

Качество и цялост на местообитанието

Вълкът е пластичен вид, който може да понася известни промени в местообитанията и да се приспособява към нови такива. Едно от най-важните условия за осигуряване на условия за постоянно присъствие на вида е наличието на спокойствие (НЕ-преследване от страна на човека). Намаляване фактора безпокойство е ключово условие за запазване на качеството на местообитанията

на вълка. Този фактор трябва да бъде сведен до минимум в най-важните места за вида, а именно зоните за раждане и отглеждане на малките (сърцевинни зони). За да се постигне това е необходимо да бъдат предприети конкретни мерки.

Запазване целостта на местообитанията, т.е. липса на фрагментация е другото условие от първостепенна важност за поддържането им в добро състояние според изискванията на вълка. За силно подвижен вид, използващ големи разстояния е наложително, при развиване/изграждане на пътна или друга инфраструктура, да бъдат предвиждани мерки/съоръжения, които да гарантират свободната връзка на индивиди от различни планински масиви и райони.

Във връзка с този важен аспект от правилното управление на вида, работната група възприе следните приоритети:

А) Поддържане на целостта на местообитанията

- Разбиране на изискванията на вида към местообитанията и ограничаване на фрагментацията.
- Използване на метод за моделиране на местообитанията за установяване на пригодността, степента на фрагментация и идентифициране на коридорите за едри бозайници.
- Идентифициране на потенциални коридори за вълка и даване на препоръки за залагане в планировката на строеж на пътища, изграждането на съоръжения „зелени мостове и тунели“ за свободно преминаване на вълци (и други едри животни като диви копитни, мечки и др.) с цел осигуряване на работещи коридори.
- Необходимо е на места, които са определени като ключови потенциални или действащи коридори за едрите бозайници (хищници и копитни), в условията на нарастваща интензивност на трафика, да се изградят „зелени мостове и тунели“ за безопасно преминаване на диви животни през основните съществуващи пътища в страната (магистрала и пътища клас I).

Б) Поддържане на качеството на местообитанията

- В плановете за управление на НАТУРА 2000 зоните, обявени и за вълк, да бъдат предвидени мерки, които да гарантират запазване качеството и функциите на потенциални или действащи сърцевинни зони за вълка.
- При разработването на лесоустройствените плановете е препоръчително сечите да бъдат съобразени с изискванията на вида, т.е. при планирането им в зони за раждане и отглеждане на малките, то поне това да се извършва постепенно, а не едновременно в големи участъци, за да се дава

възможност на семействата да ползват частично първокачествените си местообитания.

- В лесоустройствените планове да се предвижда възстановяване на горите с естествени за района видове.
- Да се запази целостта на затворените горски басейни. Да не се допуска планиране и изграждане на нови пътища в ключовите територии и местата за размножаване.

Хранителна база

Наличието на естествена хранителна база е условие за съществуването на вълка в даден район и за минимизиране на конфликта с местното население, чийто поминък е екстензивното, планинско животновъдство.

Набелязани бяха следните приоритети за поддържане на достатъчна хранителна база за вълка:

- Увеличаване на хранителната база и намиране на баланс между дивеча за ловците и дивеча за вълците.
- В районите, където е възможно да се предприемат конкретни дейности за увеличаване броя на дивите копитни.
- Опазване и възстановяване на подходящи местообитания за дивите копитни.
- Разработване и прилагане на по-добри системи за мониторинг на копитните, за да се предотврати прекомерното им ползване.
- Активни дейности за намаляване на незаконното ловуване на дивите копитни.

Намеса в популацията на вида

Резултатите от първите детайлни генетични изследвания върху популацията на вида в България са обезпокоителни основно по отношение на наличието на близкородствено кръстосване (инбридинг) и сравнително висок процент на хибридизация с домашното куче. Необходимо е да продължат подобни изследвания и резултатите да бъдат взимани предвид, при регламентиране на сроковете и нормите за ловуване на вида в различни региони на страната. Има мнения, че най-висок риск от хибридизация съществува в брачния период на вида (февруари – март), когато поради убиване на единия партньор от двойка вълци, оцелелият може да допусне копулация с близък вид (в случая с домашно куче). Да се обмисли необходимостта от зонироване на статута на вълка в страната.

Това може да бъде решено след събиране на повече информация за реалното състояние на популацията, вследствие на генетични изследвания и редовен мониторинг на вида.

Работната група реши да не се поставя ограничение на годишния отстрел на вълка, чрез адаптивна квота.

Да се съхранят досегашните ловни методи като се регламентира ловен сезон за вълка.

Да се премахнат възнагражденията, изплащани за убит вълк.

Периоди на ловуване на вълка

Работната група постигна консенсус върху следните периоди за ловуване на вълка:

Видът да бъде разрешен за лов с използване на разрешените от ЗЛОД методи и начини на лов в периода:

01 юли – 31 март

Да се обяви период на забрана за лов на вида в периода:

01 април – 30 юни

Причини за приемане на период на защита:

- Напреднала бременност при женските в този период;
- Това е периодът на раждане и отглеждане на малките;
- Потенциално увеличаване на щетите на домашни животни ако бъде убит възрастен индивид, в ранен етап на отглеждане на малките;
- Установена хибридизация при вълка в България (около 10% от популацията). Хибридизацията между вълка и домашното куче се наблюдава в интензивно и целогодишно контролирани популации на вълк. Установено е също, че хибридите нанасят по-големи щети на животновъдството, поради ред причини (промяна в поведението и др.).

Животновъдство

Превенция на щети

Решения на работната група по темата:

- Използване с предимство на традиционни нелетални методи за превенция на щети от вълци (постоянен пастир, пастирски кучета за охрана, стабилни ограждения/кошари за нощувка);
- Популяризиране на електро-пастирите като ефективен метод за ограждане и предпазване на животните за през нощта;
- Информирание на животновъдите за правилното използване на електро-пастири и на другите превантивни мерки;
- Финансово подпомагане на животновъдите за въвеждане и използване на ефективни превантивни мерки.

Пастирски кучета

Пастирските кучета пазачи на стада са кучета, които надзирават за безопасността на стадото патрулирайки свободно около него и отблъскват нападения на хищници. Затвърденото типично поведение на грижовно отношение към поверените животни, неприязън към едрите хищници, териториалност и подтиснат ловен инстинкт са резултат на многовековен постоянен отбор и подбор по желани работни качества.

Най-добра ефективност в нашите условия е показала традиционно използваната стара българска порода Каракачанско куче. Породата е категоризирана като селскостопанско животно (Закон за животновъдството). Породата е призната и препоръчвана от USDA като ефективно средство за охрана на стада от едри хищници. Получава отлични оценки и е търсена от фермерите в други страни (включително САЩ <http://www.karakachandog.com>, <http://www.sffaintinggoats.com/dogs.html>).

Работната група, формирана по въпросите за пастирски и ловни кучета се обедини върху следните решения, които бяха представени пред и възприети от основната група разработваща плана:

- Кучетата пазачи на домашни животни (пастирски кучета) да бъдат класифицирани по закон като работни кучета (в момента не са) и притежанието им да бъде освободено от налози. В чл.175 от ЗВМД да се добави нова т.7 „пастирски кучета за охрана на стада и селскостопанска работа”.

- Да се предприемат дейности по промяна в законовите регламенти за включване на пастирските кучета като работни (Закон за ветеринарно-медицинската дейност, наредби).
- Работните кучета трябва да се класифицират. Трябва да се разпознават истинските пастирски от останалите. Да се използва съществуващата система на МАКК за сертифициране на чистопородни каракачански кучета, използвани за охрана на стада. Издава се сертификат за Работно куче пазач на стадо (<http://www.karakachan.org>).
- Да се разбира и приеме, че тези кучета са свободно движещи се, в близост до стадото, проучвайки района около стадото в изпълнение на охранителните им функции. Формулировката „в близост до стадото“ да се разбира като патрулиране в периметър около 200 м отстояние от стадото. Да се разбира и приеме, че при нападение на хищници и при последвалото им прогонване от периметъра на стадото, работните кучета ги гонят до 500-1000м дистанция и тогава се връщат отново близо до стадото. Работно куче прогонващо хищник или връщащо се от тази си задача, да не се приема за скитащо.
- Да бъдат отменени текстовете в ППЗЛОД, чл.73, ал. 3 и 4, свързани със задължителното поставяне на „спъвачки“ на пастирските кучета. Тези текстове са неоснователни, дискриминационни (дават възможност за посягане на чужда собственост) и унижителни, както за собствениците на пастирски кучета така и за самите кучета. Не на последно място, така наречените спъвачки пречат на ефективната работа на кучетата, които охраняват стадата основно от едри хищници.
- Конкретните предложения са:
 - Да се премахне от чл.74, ал.3 израза *„както и на кучета, придружаващи стада от домашен добитък, без поставени спъвачки с дължина 30 см на нивото на лакътната става,“*
 - Да се премахне изцяло чл.74, ал.4.
- Стопаните да маркират работещите, пастирски кучета, за да не бъдат объркани от ловците със скитащи. Прието е предложение маркирането да бъде с ярко оцветени нашийници. Това не отменя използване на традиционните метални нашийници заедно с ярко оцветени нашийници. Препоръчително е към нашийниците да е прикрепена звукова сигнализация (звънче, метални елементи издаващи звук). Такава звукова сигнализация се използва и сега традиционно в някои региони. Метални

елементи са прикрепени към металният нашийник и при движение на кучето издават дрънчащ звук. Звука е ориентир за наличието и позицията на пастирското куче пазач.

- Да се разбира и приеме, че едно добре работещо пастирско куче и едно добре работещо ловно куче са еднакво ценни за собствениците им. Ценни са също и като генетичен материал за съответната порода.
- Да се въведе индикация с ярък нашийник и за ловните кучета, за да бъдат също отличавани от бездомните.
- Да се изработи информация за: породна принадлежност, външен вид, функции и поведение на пастирските кучета
- Ловците да се опитат да информират колегите си по райони за важността от използването на тези кучета от пастирите.
- Ловците са съгласни да не убиват пастирски кучета.
- Забрана за използване на всякакви отровни и упойващи вещества за убиване на кучета.

Компенсаторна система

Според сега действащото законодателство, изплащането на обезщетения за щети нанесени от дивеч (понятието „дивеч“ включва и вълка) е регламентирано от ЗЛОД. В Глава шеста „Щети и обезщетения“, чл. 79, ал.1 на същия закон е записано: „Обезщетенията за щети, нанесени от дивеча в ловностопанските райони на земеделски култури, горска растителност и на домашни животни в разрешените за паша райони, се заплащат от лицата, стопанисващи дивеча.“

Чл. 82 „Щетите, нанесени от дивеча, както и размерът на обезщетението, се установяват от комисия, назначена със заповед на директора на съответната регионална дирекция по горите при условия и по ред, определени в правилника за прилагане на закона.“

По отношение на настоящата тема, работната група реши:

- Компенсациите трябва да бъдат обвързани с предпазни мерки. Обезщетение да има при приложени предпазни мерки за опазване на имуществото (животните).
- Да се осигуряват субсидии за фермерите, пасящи стадата си в зони с едри хищници, но само такива, които използват предпазни мерки.
- При незаконна паша в защитена територия да не се изплащат компенсации.

- Диви копитни, отглеждани в оградени площи да бъдат категоризирани като домашни животни, по отношение на компенсаторния механизъм. За тях да важат изискванията за прилагане на предпазни мерки.
- Държавните структури имат ангажимент към установяване и изплащане на щети.
- Необходимо е законово да бъде уредено и да бъдат актуализирани (подобвени) регламентите за изплащането на компенсации.
- Има съгласие МОСВ, ИАГ и СЛРБ да обсъдят актуализиран, компенсаторен механизъм.
- Да бъде изработен регламент (инструкции) за начините и условията за изплащане на обезщетения при щети нанесени от вълци.
- Да бъдат разписани критерии за минимални предпазни мерки:
 - А) за домашни животни;
 - Б) за диви копитни в огради (ограждения).
- Да бъде почерпен опит от други страни с работещи компенсаторни системи и планове за действие.
- Основните, използвани у нас (и в други страни) предпазни мерки за предотвратяване на щети от вълци са описани в Общата част на плана, глава: „Превантивни мерки срещу нападения на домашни животни от вълци“.
- Да има обучение за експертите, които установяват щети от дивеч, да разпознават щети нанесени от вълк.
- Информирание на обществеността (най-вече на заинтересованите групи), за това, че съществува законов механизъм за изплащане на обезщетения за щети нанесени от вълк.
- Да бъде издаден наръчник за начините и условията за изплащане на обезщетения при щети от вълци

Вълци на затворено – регулация

Отглеждането на диви животни *ex situ* извън естествената им среда, е регламентирано у нас със Закона за защита на животните, Глава трета, чл. 22 и с Наредба № 6, от 23.10.2003 г. за минималните изисквания и условия за отглеждане на животни в зоологически градини и центрове за отглеждане и размножаване на защитени видове животни.

В рамките на изготвянето на план за действие за вълка е взето решение да бъде формирана работна група от представители на МОСВ и НПО, която да разгледа

горепосочените документи и да предложи допълнения и промени, там където е необходимо.

Повишаване информираността за вида. Образование

"Плашим се от това, което не разбираме. Това от което се плашим, го определяме като зло. Това, което определяме като зло се опитваме да го контролираме. Ако не успеем да го контролираме .. ние го атакуваме."

Дан Браун, из „Изгубеният символ“

Работната група се обедини върху идеята, че е необходимо широката публика да получава реалистична информация за вълка, а не изопачена и преувеличена, която изкривява представата ни за този вид. Бяха взети следните решения:

- Да се увеличи информираността и знанието за вълците
- Популяризиране на наличната научна информация, като научно-популярна. Предоставяне на научни изследвания за вълка у нас и в чужбина в популярни издания.
- Да се продължи прилагането на разработените от НПО извънкласни занимания за ученици и да бъдат разработени нови такива, включително и за други групи от обществото.
- Да бъдат създадени информационни центрове/музеи за вълка, подобни тези за мечката в ПП „Витоша“ и Триград.
- Създаване на активен сайт за вълка, в който да се публикуват в популярен стил научни изследвания за вида и добри управленчески практики.
- Интензивно популяризиране на този сайт сред медиите и всички заинтересовани групи, с цел запознаването им с интересна информация и новости свързани с проучването и управлението на вълка в международен мащаб.

Подобряване на комуникацията между заинтересовани институции/организации

Подчертано беше, че е необходимо е да се подобри комуникацията между неформалните организации, служители в горите и ловци.

Желателно е също подобряване на комуникацията между отговорните институции (МОСВ, МЗХ, ИАГ).

Работната група постигна съгласие, в бъдеще да си сътрудничи в следните сфери:

- Мониторинг;
- Организиране на работни срещи за управлението на вида;

- Прилагане на различните икономически инструменти за извличане на полза от присъствието на вида;
- Изпълнение на законодателството;
- Различни дейности регламентирани с настоящия документ, целящи по-добро управление на популацията на вида в България;
- Минимизиране на конфликта човек – вълк.

Международно сътрудничество

Обсъдени и възприети бяха следните приоритети:

- Да се подобри обмена на информация и международното сътрудничество
- Разработване на съвместни трансгранични проекти и координиране на дейности по текущи проекти.
- Трансгранични проекти за управление на вълка и дивеча, който видът използва за храна и дейности за предотвратяване и намаляване на щетите.
- Обмяна на опит под формата на стажове за млади научни работници и студенти.
- Обмен на научна информация върху вида.
- Разработване на мониторингови системи заедно със съседните държави.
- Да се инициира сътрудничество между държавните институции на съседни страни. В момента има сътрудничество между научни институции, НПО и ловни асоциации.
- Възстановяване дейността на Балканската мрежа за едрите хищници.
- Работа в посока към обща стратегия между Балканските държави, включвайки и Словения и Румъния.
- Изучаване на опита и плановете за действие на други страни от ЕС и синхронизиране с него.
- Широко популяризиране на плана за популационно управление на едри хищници и покана на експерти в нашата работна група.

Популяризиране на плана за действие

Обсъдени и възприети бяха следните приоритети:

- Провеждане на обществени обсъждания в областите на разпространение на вида.

- Среци и семинари с участието на обществеността, в районите с присъствие на вълка.
- Използване на подходящи за темата медии.
- Създаване на активна интернет страница на плана.
- Поддържане на диалог със заинтересованите групи (пастири, ловци и др.).
- Подготвяне и издаване на информационни брошури.

Изпълнение и ревизия на плана

Настоящият план за действие е гъвкав документ, който ще бъде ревизиран периодично

Работната група взе решение периодът за ревизиране на плана да е на 2 години.

Първото ревизиране на плана да бъде 2 години след приемането му като официален документ.

При ревизирането на плана работната група ще прецени дали документът е ефективен и дали предвидените в него дейности се изпълняват.

След публичното обсъждане и приемане на плана, отговорните институции: МЗХ/ИАГ и МОСВ да предприемат съвместни действия за прилагането му.

Финансиране на прилагането на плана за действие за вълка

Възможни източници на финансиране

От бюджета на съответните отговорни институции и стопанисващите териториите с присъствие на вълци

Европейски проекти: програма Лайф (Life) и др.

Местни и чужди организации с приоритети в опазването на биологичното разнообразие.

Възможни пречки за прилагане на плана

Липса на средства за прилагането му.

Прилагане на плана – допълнително натоварване на определени служители.

Бюрократични спънки в утвърждаване на плана.

Трудности при въвеждането на документа на местно ниво.

Трудности при възприемането на плана от ловни, горски служители и животновъди.

Липса на обществена подкрепа – локална, регионална, секторна.

Отрицателно отношение към вида интензивно налагано повече от 50 години.

Многовековен страх от вълка, неговото демонизиране и сляпа омраза.

Липса на достатъчно информация. Непознаване на биологията и екологията на вида.

Липса на сътрудничество между дивечовъди и природозащитници.

Несвоевременно разработване на нормативните актове, предвидени в плана.

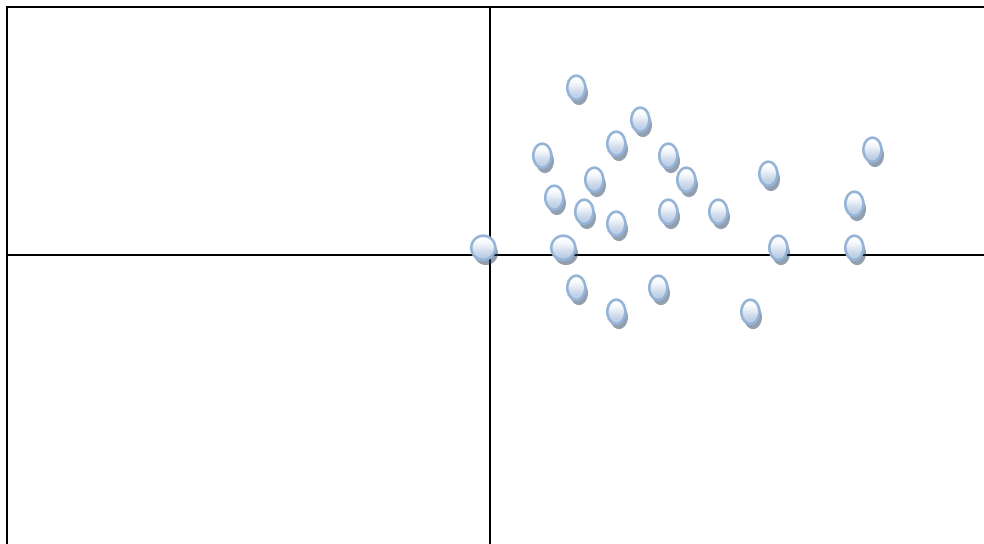
Неплащане или забавяне на компенсации за нанесени щети от вълци.

Накрая работната група даде своята оценка за съвместно изработения план за действие:

Как оценявате плана за действие?

Лош 1	2	3	4	5	6	7	8	9	Отличен 10
			●	●	●●	●●	●●●●	●●●●●●	

Как се чувствахте по време на изработването му?

Спорна работа →

Речник: термини, които има нужда да бъдат дефинирани (ще бъде допълнено)

Литературна справка: (ще бъде допълнено)
